

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

В.І. Староста

**ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ
ВИЩОЇ ШКОЛИ**

**Навчально-методичний
посібник для самостійної
роботи студентів**

Ужгород
2023

УДК 378+159.9 (175.8)

C-17

C-17 Педагогіка та психологія вищої школи: навч.-метод. посібник для самостійної роботи студентів/ Автор-упорядник В.І. Староста. Вид. 2-е, випр. та доп. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2023. 74 с.

Навчально-методичний посібник призначений допомогти магістрантам, як майбутнім викладачам вищої школи, самостійно опанувати та критично осмислити сучасні наукові здобутки у сфері педагогіки та психології ВШ. Запропоновані різноманітні індивідуальні завдання для самостійної роботи.

Видання адресоване магістрантам, аспірантам, а також викладачам закладів вищої освіти.

Рецензент:

проф. **Яцина О. Ф.**, кандидат педагогічних наук, доктор психологічних наук, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

*Рекомендовано до друку
науково-методичною комісією факультету суспільних наук
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(протокол № 8 від 29 червня 2023 р.)*

© В.І. Староста, 2023

«Ні один наставник не повинен забувати, що його найголовніший обов'язок полягає у привчанні вихованців до розумової праці і що цей обов'язок більш важливий, аніж передача самого предмета» (К. Ушинський)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
<u>1. ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ГАЛУЗЬ НАУКОВИХ ЗНАНЬ</u>	5
<u>2. СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ</u>	10
<u>3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ</u>	19
<u>4. ПРОЦЕС НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ</u>	27
<u>5. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ</u>	33
<u>6. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ</u>	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ	59

Умовні скорочення, які використано в посібнику

Скорочення у тексті	Повна назва
МОН	Міністерство освіти і науки
ЗВО	заклад вищої освіти
ВО	вища освіта
ВШ	вища школа
ЗУН	знання, уміння, навички
НРК	Національна рамка кваліфікацій
НДРС	науково-дослідна робота студентів
СРС	самостійна робота студентів
ОП	освітня програма
ОПП	освітньо-професійна програма
ДН	дистанційне навчання

ПЕРЕДМОВА

Шановні магістранти! Мета посібника – сприяти Вашій психолого-педагогічній підготовці в магістратурі як майбутніх викладачів ВШ; допомогти опанувати та критично осмислити сучасні наукові здобутки у сфері педагогіки та психології ВШ. Матеріали для кожної теми і містять основні поняття, навчальна інформація, завдання для СРС. Будь-ласка, зверніть увагу на пропонувані завдання для СРС, аби Ви спланували їх виконання як майбутні викладачі ВШ. Деталізація завдань надалі буде проходити в умовах змішаного навчання (поєднання аудиторного та дистанційного навчання). В е-кабінеті Google Classroom¹ Ви зможете ознайомитися з навчальними посібниками, прикладами виконання студентами аналогічних завдань, а також із діагностичними методиками для опитування студентів бакалаврату, магістратури, працівників освіти.

Тема навчальної програми	Завдання для самостійної навчально-дослідницької роботи
<p>Педагогіка та психологія ВШ як галузь наукових знань. Психолого-педагогічні особливості діяльності учасників освітнього процесу у ВШ (моделювання діяльності викладача ВШ – самопізнання, самовдосконалення)</p>	<p>Використати надані лектором анкети і провести з використанням Google Forms онлайн самодіагностику власної готовності до освітньої інноваційної діяльності. Звіт: 1) бланкова форма в робочому зошиті; 2) онлайн анонімне самоопитування; 3) рекомендації для професійного саморозвитку у контексті вимог щодо компетентностей асистента ВШ згідно професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» (2021). https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-standart-na-grupu-profesij-vikladachi-zakladiv-vishoyi-osviti, а також для магістра https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti.</p>
<p>Процес навчання у ВШ. Форми організації та методи навчання у ВШ (моделювання діяльності викладача ВШ – проведення навчальних занять)</p>	<p>Методичне завдання до практичних занять: розроблення мікрОВикладання за спеціальністю (3-10 хв., різні методи інтерактивного навчання, групова робота, самооцінка і взаємооцінка тощо) з використанням стандартних та нестандартних навчальних завдань (запитання, вправи, задачі). Звіт – презентація мікрОВикладання на практичних заняттях.</p>
<p>Форми організації та методи навчання у ВШ (моделювання діяльності викладача ВШ – підготовка до контролю результатів навчання студентів)</p>	<p>1) Методичне завдання до практичних занять: скласти 2-3 завдання у тестовій формі з теми лекції. 2) Розробити 25-30 завдань у тестовій формі з певної теми/дисципліни за Вашою спеціальністю на основі таксономії навчальних цілей в когнітивній сфері за Блумом. Можлива групова робота. Звіт – тематичний тест, що містить 25-30 завдань (текстова та е-версія).</p>
<p>Психолого-педагогічні особливості виховної роботи у вищій школі (моделювання діяльності академнаставника ВШ – вивчення студентського колективу академгрупи)</p>	<p>Використати надані лектором анкети і провести анонімну онлайн діагностику з використанням Google Forms 10 студентів академічної групи (та/або працівників закладів освіти). Можлива групова робота. Звіт: 1) опрацьовані анонімні групові протоколи, табличні дані, рисунки; 2) рекомендації щодо розвитку студентського колективу академгрупи.</p>

Сподіваюсь посібник допоможе Вам у навчанні. Автор-упорядник.

¹<https://drive.google.com/drive/folders/0B2HcjdfAyy0ffjdMeVVFTkdkdXpRZXBNOXhhTnk1ODhDRU04eEY5MUMybXNhTmpleTFIukk?resourcekey=0-VDOu8gS58wIetAc18J4nCA>. Увага! Посилання може бути оновлено і вказано на платформі Moodle нашої дисципліни, або надіслано на е-адреси студентів УжНУ

1. ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ГАЛУЗЬ НАУКОВИХ ЗНАНЬ

Основні поняття теми: педагогіка ВШ, виховання, освіта, навчання, розвиток та формування особистості, науково-педагогічний процес, закономірність, методологія, метод та методика дослідження, спостереження, метод вивчення результатів діяльності, методи опитування (бесіда, інтерв'ю, анкетування), тестування, соціометрія, експеримент, метод незалежних характеристик/експертів.

Тематична інформація

Педагогіка ВШ – наука про закономірності навчання і виховання студентів, а також їх наукову і професійну підготовку як спеціалістів відповідно до вимог держави.

Об'єкт педагогіки ВШ – система ВО і пед. процеси в ній (педагогічна система ВО).

Об'єкт психології ВШ – соціальні суб'єкти, їхня діяльність, зв'язки й співвідношення (Г. Мухіна, 2020).

Предмет педагогіки ВШ – спеціально і цілеспрямовано організований процес взаємодії викладачів і студентів, спрямований на досягнення поставленої мети.

Педагогіка ВШ вивчає: педагогічні закономірності й засоби організації освітнього процесу (самоосвіти), навчання, виховання (самовиховання), розвитку (саморозвитку) і професійної підготовки студентів (слухачів) до певного виду діяльності й суспільного життя (Г. Мухіна, 2020).

Предмет психології ВШ – особистість викладача і студента в їхній розвивальній педагогічній взаємодії. Психологія ВШ вивчає закономірності функціонування психіки студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності та закономірності науково-педагогічної діяльності викладача, а також соціально-психологічні особливості професійно-педагогічного спілкування та взаємин викладачів і студентів (Г. Мухіна, 2020).

Педагогіка ВШ як галузь педагогічної науки є структурною одиницею вікової педагогіки, так як вона вивчає специфіку навчально-виховної діяльності всередині певних вікових груп.

Т. Туркот, О. Коновал (2013) зазначають, що **психологія ВШ досліджує** закономірності психіки студента як суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності та психологічні аспекти науково-педагогічної діяльності викладача, а також соціально-психологічні особливості взаємодії в системах «викладач – студент», «студент – студентський колектив». Знання психології є обов'язковою умовою ефективності навчання і виховання особистості, особливості яких досліджує педагогіка. Отже, особливе значення для педагогіки має її зв'язок з психологією, яка вивчає закономірності формування і розвитку психіки як особливої форми життєдіяльності людини. Якщо психологію насамперед цікавить сам розвиток психіки, то педагогіку – ефективність тих виховних впливів, які приводять до змін у внутрішніх станах і поведінці особистості. Спираючись на психологічні теорії розвитку особистості, педагогіка розробляє сучасні технології, методи навчання і виховання. К. Ушинський підкреслював, що педагогіка без психології нагадує майстерню без інструментів.

Основні завдання педагогіки/психології ВШ – психолого-педагогічне обґрунтування моделі сучасного спеціаліста, на основі якої має розроблятися державний стандарт змісту професійної підготовки майбутнього фахівця в системі ступеневої вищої освіти; - встановлення педагогічних, соціокультурних, соціально-психологічних і психологічних чинників соціалізації особистості майбутнього фахівця з метою «проекування індивідуальної траєкторії професійного становлення кожного студента протягом усіх років його навчання»; - пошук ефективних шляхів (методів і засобів) забезпечення фундаментальної психолого-педагогічної підготовки студентів, підвищення рівня їх загальної й педагогічної культури та психологічної компетентності; - вивчення й аналіз соціальних та історичних характеристик системи ВО, змісту, засобів, форм, методів навчання й виховання, особливостей організації самостійної навчальної роботи студентів, оцінювання

їх пізнавальної діяльності, напрямів розвитку й формування студентських колективів, системи управління різними ланками ЗВО; - дослідження психолого-педагогічних механізмів і шляхів формування адекватних мотивів педагогічної діяльності й впорядкування ієрархії професійних цілей, стимулювання науково-педагогічної творчості, професійного й культурного зростання викладачів ВШ та інші завдання.

Педагогіка ВШ – це теоретико-прикладна наука, її **основними функціями є:**

- **теоретична**, яка полягає в науковому обґрунтуванні шляхів і умов ефективного впливу на розвиток особистості;
- **конструктивно-технологічна** (практична), яка передбачає розробку способів і засобів виховного впливу (навч. планів, програм, підручників і посібників, педагогічних рекомендацій), нових методів, засобів, прийомів, форм і технологій виховання.

Теоретична функція педагогіки здійснюється на трьох рівнях:

- **описовому** – вивчення передового і новаторського педагогічного досвіду;
- **діагностичному** – виявлення стану педагогічних явищ (наприклад, успішності, вихованості студентів), встановлення умов і причин, які їх зумовлюють;
- **прогностичному** – експериментальні дослідження пед. дійсності і побудова на їхній основі моделей перетворення цієї дійсності; розкривається суть пед. явищ, визначаються їх глибинні причини, науково обґрунтовуються гіпотези; створення теорій навчання і виховання, моделей пед. систем, що випереджають освітню практику.

Технологічна функція педагогіки також реалізується на трьох рівнях:

- **проективному**, що пов'язаний з розробкою відповідних методичних матеріалів (навч. планів, програм, підручників, навч. посібників, педагогічних рекомендацій);
- **перетворювальному**, що спрямований на впровадження досягнень педагогічної науки в навчально-виховну практику з метою її удосконалення;
- **оцінному і коригувальному**, що передбачає оцінку впливу результатів наукових досліджень на пед. практику і наступне коригування взаємодії наукової теорії та практики навчання і виховання.

Таким чином, це ті ж самі функції, що має і будь-яка інша наука: **опис, пояснення і передбачення** явищ дійсності, яку вона вивчає, та **впровадження** теоретичних надбань у практику життя вишу.

Виховання (Н. Волкова, В. Ягупов та ін.):

- цілеспрямований процес формування особистості;
- **у широкому соціальному значенні** – формування особистості (моральних норм, цінностей, соціально-культ. досвіду і передача їх підростаючому поколінню) під впливом навк. середовища, життєвих обставин, умов суспільного ладу
- **у вузькому соціальному значенні** – цілеспрямована дія на людину зі сторони суспільства суспільних інститутів з метою формування у неї певних знань, поглядів та переконань, моральних цінностей, політ. орієнтації, підготовки до життя;
- **у широкому педагогічному значенні** – процес цілеспрямованого формування особистості в умовах спеціально організованої виховної системи закладів освіти;
- **у вузькому педагогічному значенні** – процес і результат виховної роботи, спрямований на вирішення конкретних виховних задач;
- **у гранично вузькому значенні** – спеціально організований процес, що передбачає формування певних якостей особистості, процес управління її розвитком, який відбувається через взаємодію вихователя і виховуваного.

Освіта у вузькому розумінні – це сукупність знань, умінь, навичок і компетенцій, набутих у навчальних закладах або самостійно, а також процес засвоєння систематизованих знань, розвитку пізнавальних сил, формування світогляду.

Освіта у більш широкому значенні (С. Гончаренко) – духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процес

формування обличчя людини. При цьому на перше місце ставиться не обсяг знань, а їх поєднання з особистісними якостями, уміння самостійно розпоряджатися своїми знаннями.

Самовиховання у ЗВО – цілеспрямована свідомо діяльність студента щодо самовдосконалення й формування в собі необхідних якостей і властивостей особистості (В. Ортинський).

Самоосвіта – цілеспрямована самостійна робота студента з набування, поглиблення та удосконалення знань, навичок та вмінь (В. Ортинський).

Педагогічний процес (у ЗВО) – система, у якій, воєдино злито процеси навчання, виховання, освіти, професійної підготовки й розвитку разом з усіма умовами, формами й методами їхнього перебігу.

Основний закон педагогіки більшість дослідників формулюють як закон соціальної обумовленості цілей, змісту, форм організації і методів навчально-виховної діяльності:

соціальний устрій/лад, соціально-економічні відносини, рівень науково-технічного та культурного розвитку мають певний вплив на основні компоненти навчально-виховного процесу ВШ: його мету, завдання, зміст, форми організації, методи (В. Кудіна та ін.).

Рушійними силами розвитку освітнього процесу у ЗВО є, з одного боку, притаманні йому суперечності, а з іншого – мотиваційно-цільові установки учасників. Найбільш вагомими є такі суперечності:

- між завданнями пізнавального, громадянського, практичного, суспільно корисного характеру й реальними можливостями ЗВО їх реалізувати;
- між діями викладача (методи, форми і засоби викладання) і можливостями студентів (рівень ЗУН; мотиви навчання, психічний стан тощо);
- між вимогами сучасного виробництва та ступенем моделювання професійної діяльності на заняттях;
- між більшою самостійністю викладачів ЗВО у відборі інформації (порівняно зі школою) та більшою самостійністю студентів у засвоєнні цієї інформації (зміна форм навчання і контролю порівняно зі школою);
- пов'язані з особливостями адаптації колишніх школярів до нової системи навчання, нового колективу, змін режиму праці та відпочинку тощо.

Закономірності навчання у ЗВО виокремлюють у наступні групи:

- загальні закономірності (взаємозалежність мети, змісту, управління, методів навчання та вплив їх на його ефективність);
- дидактичні закономірності (результати навчання залежать від способу участі студентів у навчальній діяльності, від методів та засобів, які застосовуються);
- гносеологічні закономірності (продуктивність педагогічного процесу прямо пропорційна потребам студента у навчанні, обсягу практичних знань та умінь і залежить від рівня проблемності навчання, активності студентів у розв'язанні навчальних проблем);
- психологічні закономірності (продуктивність навчання залежить від інтересу студентів до навчання, зумовлена рівнем їх уміння самостійно працювати, а також залежить від особливостей мислення, пам'яті тощо студентів);
- соціологічні закономірності (розвиток індивіда зумовлений розвитком інших індивідів, з якими він перебуває у прямому або непряму спілкуванні);
- організаційні закономірності (ефективність навчання залежить від організації, ставлення студентів до навчальної праці, стану, здоров'я та режиму їх розумової діяльності).

Науково-педагогічне дослідження – особлива форма процесу пізнання педагогічної дійсності, систематичне цілеспрямоване вивчення її явищ і процесів, у якому використовуються засоби і методи науки, і яке завершується формулюванням знання про досліджуваний об'єкт.

Методологія (від грец. *methodos* – спосіб, шлях і *logos* – наука, вчення) – вчення про принципи, форми і методи пізнання та перетворення дійсності.

Методологія в педагогічній науці – вчення про принципи, методи, форми і процеси

пізнання і перетворення педагогічної дійсності.

Виділяють такі **рівні методології педагогіки** та їх компоненти:

1. **Філософський або філософська методологія** (філософія), яка вважається найвищим рівнем методології педагогіки, адже сама педагогічна наука народилася як частина «науки про мудрість». Використання – фундаментальні філософські закони, категорії тощо (напр., знання теорії пізнання, законів діалектики та ін.).

2. **Загальнонауковий або загальнонаукова методологія** (досягнення інших наук, які теж вивчають людину). Використання – загальнонаукові принципи; системний, логічний, історичний, синергетичний та інші підходи; закони логіки; психологічні закономірності; методологічний апарат наукових досліджень: об'єкт, предмет, мета, завдання дослідження та ін.

3. **Конкретно-науковий або конкретно-наукова методологія** (досягнення самої педагогічної науки) включає сукупність принципів, методів, властивих певній галузі наукового пізнання; закони та закономірності педагогіки; особистісний, діяльнісний, культурологічний, етнопедагогічний, дитиноцентричний, аксіологічний та інші підходи.

4. **Технологічна методологія** – рівень методології педагогіки, що базується на результатах окремих методик та техніці дослідження.

Методи дослідження – прийоми, процедури та операції емпіричного і теоретичного пізнання й вивчення явищ педагогічної дійсності.

Методика – конкретні принципи, форми та засоби використання методів, за допомогою яких здійснюється пізнання педагогічних проблем та їх розв'язання.

Вимоги до психолого-педагогічних досліджень: суспільна актуальність; наукова новизна; теоретична і практична значущість; наукова об'єктивність і достовірність; доступність висновків і рекомендацій для використання їх в конкретних наукових дослідженнях або в практичній діяльності тощо.

Академічна доброчесність - це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Класифікація методів психолого-педагогічного дослідження:

- **теоретичні** (аналіз; синтез; індукція; дедукція; порівняння; класифікація; узагальнення; абстрагування; конкретизація, моделювання тощо);

- **емпіричні** – методи збору і накопичення даних (спостереження, бесіда, анкетування, тестування, педагогічна експедиція, вивчення продуктів діяльності, вивчення педагогічного досвіду; методи контролю і оцінювання (зрізи, тести, самооцінка, рейтинг, узагальнення незалежних характеристик, педагогічний консиліум); методи впровадження результатів дослідження в педагогічну практику (експеримент, упровадження тощо);

- **математичні** (реєстрування; ранжування; шкалування; статистичні).

Тест (від англ. *test* – *випробування, дослідження*) – стандартизована процедура виміру. Як правило, складається з відносно коротких випробувань, ними можуть бути різноманітні задачі, завдання, запитання, ситуації.

Тестування – метод діагностики із застосуванням стандартизованих запитань та завдань, що мають певну шкалу значень. За функціональною ознакою (призначення тестів щодо предмета дослідження) розрізняють: **тести інтелекту** – методики психологічної діагностики, призначені для виявлення розумового потенціалу індивіда; **тести креативності** – сукупність методик для вивчення та оцінювання творчих здібностей особистості (креативності); **тести досягнень** – методики, за допомогою яких визначають ступінь конкретних знань, навичок, умінь особистості; **тести особистісні** – методики психодіагностики, за допомогою яких визначають різні якості особистості та її характеристики: уподобання, цінності, ставлення, емоційні, мотиваційні та міжособистісні властивості, типові форми поведінки; **проективні тести** – методики, скеровані на виявлення певних психічних властивостей людини.

Види документів за формою фіксації інформації:

- **письмові документи** – журнали академгруп; щоденники студентів (напр. з практики); робочі плани викладачів; навч.плани та програми; контрольні роботи та ін.;
- **статистичні дані** – в основному цифрова інформація;
- **іконографічна документація** – кіно- та фотодокументи; картини; малюнки тощо;
- **фонетичні документи** – магнітофонні, записи; грампластинки; касети; диски;
- **технічні продукти** – креслення; технічна творчість; саморобки.

Логіка (орієнтовні етапи) психолого-педагогічного дослідження:

1. Визначення проблеми, актуальності, теми, об'єкта, предмета та завдань дослідження.
2. Ґрунтовне і всебічне вивчення наукових фактів, положень, висновків.
3. Вивчення педагогічної практики.
4. Формулювання гіпотези дослідження.
5. Виконання експериментальної роботи.
6. Зіставлення експериментальних даних із масовою практикою.
7. Узагальнення результатів дослідження, формулювання наукових висновків і рекомендацій, доведення або спростування висунутої гіпотези.
8. Оформлення результатів дослідження, втілення їх у життя.

Завдання для самостійної роботи

Завдання для самоконтролю основних теоретичних положень та подальшого опрацювання теми

1. Які особливості розвитку суспільства (та освіти) у теперішній час?
2. Визначте об'єкт, предмет педагогіки ВШ.
3. Теоретична функція педагогіки ВШ: сутність та рівні реалізації.
4. Конструктивно-технологічна (практична) функція педагогіки ВШ: сутність та рівні реалізації.
5. Обґрунтуйте завдання педагогіки/психології ВШ на сучасному етапі.
6. Сформулюйте трактування поняття «виховання», «освіта» у різних значеннях.
7. Охарактеризуйте взаємозв'язок понять «навчання», «освіта», «виховання», «розвиток та формування особистості».
8. Чому освітній процес у ВШ не можна зводити лише до навчання чи виховання?
9. Доведіть, що освітній процес у ВШ є системою.
10. Охарактеризуйте компоненти освітнього процесу (цільовий, стимулювально-мотиваційний, операційно-діяльнісний, контрольньо-регулювальний, оцінно-результативний).
11. Опишіть основні етапи (підготовчий, основний і завершальний) освітнього процесу у ЗВО.
12. Як співвідносяться між собою поняття «закон» і «закономірність»?
13. Охарактеризуйте основні закономірності освітнього процесу у ЗВО.
14. Які виділяють рівні методології педагогіки та їх компоненти?
15. Що передбачає дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками?
16. Що передбачає дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти?
17. Як Ви розумієте такі порушення академічної доброчесності: академічний плагіат, само плагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання тощо?
18. Яка передбачена академічна відповідальність за порушення академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками ЗВО, здобувачами освіти у ЗВО?
19. Охарактеризуйте загальнонауковий рівень методології (основні підходи чи принципи – історичний, логічний, синергетичний, системний та ін.).
20. Охарактеризуйте конкретнонауковий рівень методології (основні підходи): особистісний, діяльнісний, діалогічний, культурологічний, етнопедагогічний, технократичний, аксіологічний, акмеологічний та ін.).

21. Сформулюйте вимоги до педагогічних досліджень.
22. Опишіть відомі Вам види педагогічних досліджень.
23. Які пріоритетні напрями педагогічних досліджень в Україні?
24. Охарактеризуйте загальні та конкретні методи науково-педагогічних досліджень: теоретичні – аналіз і синтез, узагальнення, порівняння та ін.; практичні – спостереження, опитувальні методи тощо; математичні – реєстрація, ранжування, статистика тощо.
25. Поясніть сутність методу соціометрії, методу проведення.
26. Наведіть приклади використання у ЗВО методу: рейтингу; опитування; аналізу продуктів діяльності.
27. Які методи доцільно використати для вивчення особистості студента та академічної групи?
28. Охарактеризуйте основні види, вимоги до проведення, переваги та недоліки як методу дослідження: спостереження; анкет та анкетування; тестів та тестування.
29. Проаналізуйте основні етапи психолого-педагогічного дослідження.

Завдання для роздумів.

1. Як Ви розумієте поняття «освічена людина» та «вихована людина»?
2. На Вашу думку, чому виникла потреба у вивченні курсу «Педагогіка та психологія вищої школи» під час підготовки сучасних магістрантів?
3. Спробуйте висловити аргументи щодо переваг та недоліків певного методу дослідження у педагогіці/психології ВШ, а також у Вашій науковій галузі.

Дослідницьке завдання

1. Проведіть контент-аналіз трактування у різних джерелах таких понять: «виховання», «освіта», «навчання», «розвиток», виділіть їх суттєві ознаки та запишіть у таблицю. Сформулюйте власний варіант з використанням виокремлених ознак.

Суттєва ознака поняття	Кількість авторів, які визначають дану ознаку
------------------------	---

2. Проведіть самодіагностику професійних та особистісних якостей за допомогою анкет, які надає викладач.
3. Підготуйте реферат: принципи і закономірності освітнього процесу у ВШ; рівні методологічного знання та методи досліджень у педагогіці ВШ; сутність, переваги та недоліки методів дослідження у педагогіці/психології ВШ.

2. СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Основні поняття теми: освіта, критерії освіченості, принципи освіти, якість освіти, оцінка рівня освіченості, освічена людина, рівні вищої освіти, науковий ступінь, вчене звання, кваліфікація, компетентність.

Тематична інформація

Навчальні заклади, які близькі до вищих, – **прототипи європейських університетів:**

- «Атенеум» (в окремих джерелах «Антенеум») у Стародавньому Римі (II-III ст. н.е.); вивчали філософію, риторіку, архітектуру, медицину тощо (А.Кузьмінський);
- «Аудиторій» 425 р. н. е. в Константинополі (А. Кузьмінський);
- філософська школа «Академія» у Давній Греції близько 384 р. до н.е. створив Платон поблизу Афін. Назва «академія» походить від імені міфічного героя Академа, на честь якого названо місцевість поблизу Афін, де заснована школа. Платонівська академія існувала понад тисячу років і була закрита у 529 р. (Т. Туркот);
- філософська школа «Ліцей» при Храмі Аполлона Лікійського в Афінах, заснував Арістотель у 335 р. до н.е., функціонував близько восьми століть. Велика увага приділялась вивченню філософії, фізики, математики та ін. природн. наук (Т. Туркот);
- **ефебії** (Афіни, Спарта; V ст. до н.е.) – навчальні заклади для навчання і виховання вільнонароджених юнаків 18-20 річного віку; поєднання військово-фізичної та освітньої підготовки (Т. Туркот).

Перші європейські університети: Болонський в Італії (XI ст.), Паризький (в подальшому

- Сорбона) у Франції (XII), Кембриджський і Оксфордський у Великобританії (XIII), Празький у Чехії і Краківський у Польщі (XIV). Назва походить від лат. *universitas*, що означає об'єднання, сукупність, корпорація, «середньовічна гільдія», яка об'єднує за прикладом цеху і студентів, і викладачів. Ще одна назва – *Alma mater* (мати-годувальниця). Керівник університету «ректор» – начальник цеху (А. Кузьмінський).

Братські школи як передумова становлення вищої освіти в Україні. Особливо активну роботу проводили Віденське (1588), Берестейське (1591), Мінське (1592), Більське (1594), Могилівське (1597), Луцьке (1597), Київське (1615) братства.

Створення закладів вищої освіти в Україні:

- **Острозька академія** (греко-слов'яно-латинська колегія; **1576 р.**; у заснована у м.Острозі князем Костянтином Острозьким). В Україні вважають першою школою вищого рівня; навчали учнів усіх предметів – «тривіум» (граматика, риторика, діалектика) і «квадривіум» (арифметика, геометрія, музика, астрономія), а також вивчали дисципліни, пов'язані з медициною, філософією, богослов'ям та ін. У 1636 р. під тиском польсько-католицьких сил Острозька академія перестала існувати (відроджена у 1994 р.);

- **Києво-Могилянська колегія**, створено у **1632 р.** в Києві шляхом об'єднання Київської братської та Лаврської шкіл. Назва на честь свого протектора-митрополита Петра Могили (1597-1647), навчався у Сорбонні, у Парижі разом з франц. філософом Рене Декартом. 1701 р. одержано титул та права академії (є факти, що юридично це сталося у 1670 р., а фактично – у 1676 р.). Освіту в Києво-Могилянській академії здобули шість гетьманів України. Навчання: 12 років, вісім класів: підготовчий, молодший, граматичний, синтаксису і вищі – поетики, риторики, філософії та богослов'я;

- **Львівський університет; 20 січня 1661 р.** польський король підписав диплом, що надавав Львівській єзуїтській колегії статус академії і титул університету;

- **Харківський університет, 1805 р.;**

- **Ніжинська гімназія вищих наук, вересень 1820 р.** у Чернігівській губернії; ініціатори відкриття – Олександр Безбородько і його родичі. Один із ректорів – І. Орлай (виходець із Закарпаття);

- **Київський університет, 1834 р.;** перший ректор М. Максимович;

- **Одеський університет, 1865 р.;** засновано на базі Рішельєвського лицю;

- **жіночі навчальні заклади – інститути шляхетних дівчат:** у Харкові (1812), Полтаві (1817), Одесі (1828), Керчі (1835), Києві (1838);

- **Чернівецький університет, 1875 р.**

Національна рамка кваліфікацій – це системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів освіти. Кожен рівень характеризується сукупністю компетентностей особистості, знань, умінь, навичок та здатностей застосовувати знання.

Підготовка фахівців з ВО в Україні, згідно з НРК, здійснюється за такими рівнями ВО: **початковий** рівень (короткий цикл) ВО, молодший бакалавр – 5 рівень НРК; **перший** (бакалаврський) рівень ВО, бакалавр - 6 рівень НРК; **другий** (магістерський) рівень ВО, магістр - 7 рівень НРК; **третій** (освітньо-науковий) рівень, доктор філософії, доктор мистецтва – 8 рівень НРК; **науковий** рівень ВО, доктор наук – 8 рівень НРК.

Кваліфікації вищої освіти (згідно НРК):

молодший бакалавр	бакалавр	магістр	доктор філософії, доктор мистецтва, доктор наук
Знання			
Всебічні спеціалізовані емпіричні та теоретичні знання у	Концептуальні наукові та практичні знання, критичне	Спеціалізовані концептуальні знання, що включають сучасні наукові здобутки у сфері	Концептуальні та методологічні знання в галузі чи на межі галузей знань або

сфері навчання та/або професійної діяльності, усвідомлення меж цих знань.	осмислення теорій, принципів, методів і понять у сфері професійної діяльності та/або навчання.	професійної діяльності або галузі знань і є основою для оригінального мислення та проведення досліджень, критичне осмислення проблем у галузі та на межі галузей знань.	професійної діяльності.
Уміння			
Широкий спектр когнітивних та практичних умінь/навичок, необхідних для розв'язання складних задач у спеціалізованих сферах професійної діяльності та/або навчання; знаходження творчих рішень або відповідей на чітко визначені конкретні та абстрактні проблеми на основі ідентифікації та застосування даних; планування, аналіз, контроль та оцінювання власної роботи та роботи ін.ших осіб у спеціалізованому контексті	Поглиблені когнітивні та практичні уміння/навички, майстерність та інноваційність на рівні, необхідному для розв'язання складних спеціалізованих задач і практичних проблем у сфері професійної діяльності або навчання.	Спеціалізовані уміння/навички розв'язання проблем, необхідні для проведення досліджень та/або провадження інноваційної діяльності з метою розвитку нових знань та процедур; здатність інтегрувати знання та розв'язувати складні задачі у широких або мультидисциплінарних контекстах; здатність розв'язувати проблеми у нових або незнайомих середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності.	Спеціалізовані уміння/навички і методи, необхідні для розв'язання значущих проблем у сфері професійної діяльності, науки та/або інновацій, розширення та переоцінки вже існуючих знань і професійної практики; започаткування, планування, реалізація та коригування послідовного процесу ґрунтовного наукового дослідження з дотриманням належної академічної доброчесності; критичний аналіз, оцінка і синтез нових та комплексних ідей.
Комунікація			
Взаємодія з колегами, керівниками та клієнтами у питаннях, що стосуються розуміння, навичок та діяльності у професійній сфері та/або у сфері навчання; донесення до широкого кола осіб (колеги, керівники, клієнти) власного розуміння, знань, суджень, досвіду, зокрема у сфері професійної діяльності	Донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень, власного досвіду та аргументації; збір, інтерпретація та застосування даних; спілкування з професійних питань, у тому числі іноземною мовою, усно та письмово	Зрозуміле і недвозначне донесення власних знань, висновків та аргументації до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються	Вільне спілкування з питань, що стосуються сфери наукових та експертних знань, з колегами, широкою науковою спільнотою, суспільством у цілому; використання академічної української та іноземної мови у професійній діяльності та дослідженнях.

Автономність і відповідальність			
Організація та нагляд (управління) в контекстах професійної діяльності або навчання в умовах непередбачуваних змін; покращення результатів власної діяльності і роботи інших; здатність продовжувати навчання з деяким ступенем автономії	Управління складною технічною або професійною діяльністю чи проєктами; спроможність нести відповідальність за вироблення та ухвалення рішень у непередбачуваних робочих та/або навчальних контекстах; формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти; організація та керівництво професійним розвитком осіб та груп; здатність продовжувати навчання із значним ступенем автономії	Управління робочими або навчальними процесами, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів; відповідальність за внесок до професійних знань і практики та/або оцінювання результатів діяльності команд та колективів; здатність продовжувати навчання з високим ступенем автономії	Демонстрація значної авторитетності, інноваційності, високий ступінь самостійності, академічна та професійна доброчесність, постійна відданість розвитку нових ідей або процесів у передових контекстах професійної та наукової діяльності; здатність до безперервного саморозвитку та самовдосконалення.

Сучасна парадигма як пріоритетне завдання освіти передбачає орієнтацію на інтереси особистості, адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку; стосовно ВО також набуття компетентності, ерудиції, формування творчості, культури особистості. У цьому її головна відмінність від старої парадигми, що загалом була спрямована на навчання (її гаслами були: знання, вміння, навички і виховання).

Сучасна парадигма вищої освіти:

- Студентоцентроване навчання (student-centered education)
- Навчання, орієнтоване на вихід (output-oriented study programme)
- Компетентнісний підхід в побудові та реалізації навчальних програм (competence-based approach)
- Навчання, орієнтоване на результати (result-based education)

Критерії освіченості – ясність і чіткість понять, якими оперує людина; визначеність і конкретність мислення; уміння бачити необхідність і знаходити її причини; усвідомлення зв'язків між предметами і явищами; здатність передбачити розвиток подій на основі ретельного аналізу наявних тенденцій, кількість і якість продуктів праці і, зрозуміло, соціалізованість.

Оцінка рівня освіченості:

- **школяра, майбутнього абітурієнта** – якість елементарної або функціональної грамотності, предметної і методологічної компетентності (або ступінь засвоєння шкільного освітнього стандарту);

- **фахівця з вищою освітою** – рівень освіти у сфері гуманітарних, соціально-економічних чи природничо-наукових дисциплін, блоку дисциплін загальнопрофесійного напрямку і професійної спеціалізації (або ступінь засвоєння освітнього стандарту відповідно до профілю й обраної спеціальності).

Освічена людина – не лише та особа, яка має знання і вміння з основних сфер життєдіяльності, високий рівень розвинутих здібностей, а й людина, у якої сформований світогляд і моральні принципи, тобто *освіченість передбачає також вихованість людини*.

Основні характеристики університетської освіти:

- **фундаментальність підготовки** (викладання блоку природничих та гуманітарних дисциплін як єдиного комплексу наук про природу, суспільство і місце людини в них);

- **гуманітаризація університетської освіти** (загальнокультурний розвиток майбутнього фахівця, його духовних начал, орієнтація в світі загальнолюдських цінностей, розвиток художнього мислення, можливості якісного аналізу явищ і процесів суспільного життя, поєднання в єдину систему компонентів екології, політики, економіки, менеджменту, соціології, філософії, психології та педагогіки);

- **поєднання навчання та наукової роботи;**

- **академічні свободи** (мобільність особи в процесі навчання в університеті; індивідуальні заняття, які активізують мотивацію учіння студентів тощо).

Функції вищої вітчизняної освіти:

- **загальнокультурна/соціокультурна**, яка полягає у «передачі генетичного коду суспільства»; розвитку й становлення людини як особистості, суб'єкта й індивідуальності; формуванні духовності людини та її світогляду, ціннісних орієнтацій і моральних принципів; спілкуванні й долученні до світових цінностей, досягнень науки і техніки; соціалізації особистості та спадкоємності поколінь;

- **освітня**, що передбачає як масову підготовку кваліф. спеціалістів, створення і впровадження професійних стандартів, так і формування еліти з тих людей, які згодом візьмуть на себе прийняття стратегічних рішень у різних галузях життя держави, тобто підготовку високоосвічених фахівців, що становитимуть основний національний ресурс;

- **науково-дослідна** – створення національного наукового продукту, а також підготовка науковців-дослідників через систему магістратура-аспірантура-докторантура;

- **виховна** функція була і залишається надзвичайно актуальною у вітчизняній вищій освіті. Освіта без виховання не формує особистості й громадянина.

Види освіти (В. Ортинський):

- **за рівнем освіти** – початкова загальна освіта; базова загальна середня освіта; повна загальна середня освіта; професійно-технічна освіта; базова ВО; повна ВО;

- **за метою і характером змісту освіти** – загальна, політехнічна, професійна;

- **за типом освітньої системи** – університетська, академічна, гімназійна та ін.;

- **за становою ознакою** – елітна і масова;

- **за змістом засвоєння наукових знань** – біологічна, математична, фізична, економічна, філологічна тощо;

- **за масштабом засвоєння культурних цінностей людського суспільства** – національна, європейська, міжнародна, глобальна тощо;

- **за типом засвоєння культурних цінностей** – класична, художньо-естетична, релігійна та ін.;

- **за видом провідного змісту освіти** – теоретична і прикладна, гуманітарна і природничо-наукова та ін.

Принципи вищої освіти – вихідні, нормативні вимоги до оптимальної організації і здійснення навчально-виховного процесу у ВШ.

За змістовою ознакою наприкінці ХХ ст. в економічно розвинених країнах світу склалися п'ять моделей вищої освіти (В. Кудіна та ін.):

- **британська**, підґрунтям якої є вільне навчання особистості;

- **шотландська**, що ґрунтується на цінностях корисного знання;

- **німецька**, що спирається на цінності інтелектуального дослідження;

- **американська (чиказька)**, в основу якої покладено цінності вільного розвитку індивідуальних здібностей вільної особистості;

- **японська**, що орієнтована на максимальну реалізацію особистістю свого творчого потенціалу; формування креативності і самостійності як визначальних рис фахівця.

У структурі світової ВО домінують дві основні системи:

- **унітарна**, або єдина, система, коли ВО забезпечується університетами чи відповідними до них закладами (частка інших ЗВО становить незначний відсоток; Італія, Іспанія, Австрія, Фінляндія, Швеція);

- **бінарна**, або подвійна, система з традиційним університетським сектором та неуніверситетським сектором ВО, що має чітко окреслену структуру (більшість розвинених країн світу, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Нідерланди, Норвегія, Німеччина, Франція, Швейцарія та ряд інших).

Сучасні тенденції розвитку світової освіти, в т.ч. ВО (світового освітнього простору) на початку ХХІ ст.: гуманізація; гуманітаризація; національна спрямованість освіти; відкритість системи освіти; перехід від переважно інформативних до активних методів і форм навчання; створення умов для самоствердження, самореалізації і самовизначення особистості; перетворення позиції педагога і позиції студента в особистісно-рівноправні; творча спрямованість освітнього процесу; безперервність освіти; нероздільність навчання і виховання; наближення ВО до користувача; ВО як обов'язковий засіб для здійснення кар'єри; поширення ВО в усіх країнах світу як головного чинника стабілізації економічних і політичних систем та ін.

Історія Болонського процесу:

- **Лісабонська конвенція** (1997 р.; «конвенція» – угода, міжн. договір) – визнання кваліфікацій для системи ВО європейського регіону; підписали 43 країни (Україна в т.ч.);

- **Сорбонська декларація** (Париж, Сорбона, 1998 р.) – узгоджена гармонізація структури європейських систем ВО; в основу декларації покладено три головних поняття: *мобільність, визнання, доступ до ринків праці*;

- **Болонська декларація** (19.06.1999 р.) – фактичний старт Болонського процесу, підписали 29 країн Європи з метою створити «Європейський простір ВО» і модернізувати свої системи ВО;

- другий етап Болонського процесу (2001 р., Прага) – виділено важливі елементи Євр. простору ВО, а саме: 1) постійне навчання протягом усього життя; 2) мотивоване залучення студентів до навчання; 3) сприяння підвищенню привабливості Євр. простору ВО для інших регіонів світу;

- третій етап Болонського процесу (2003 р.; Берлін) – зазначено, що Євр. простір *вищої освіти* та Євр. простір *дослідницької діяльності* – це дві *взаємопов'язані частини* загальної сукупності знань. Вирішено – має бути один науковий (докторський) ступінь – *докт. філософії* – у відповідних сферах знань (природн. науки, соціогум., екон. та ін.);

- четвертий саміт (2005 р., м. Берген, Норвегія) – до Болонського процесу *приєдналась Україна*. Акцентовано увагу на *взаємовизнанні дипломів і періодів навчання* в зарубіжних ЗВО, запропоновано узгодити *вимоги до докт. рівня* (нормативна тривалість 3-4 роки і включати не стільки навчання, скільки самостійні наукові дослідження).

Положення, що розглядаються і мають виконуватися в рамках Болонського процесу (Болонської декларації), зводяться до шести основних позицій:

1. **Введення двох циклів навчання (дворівнева систему підготовки):** перший цикл – для одержання ступеня бакалавра (3-4 роки); другий – для одержання ступеня магістра (1-2 роки навчання після бакалаврату), або для одержання ступеня доктора (3-4 роки).

2. **Введення кредитної системи (запровадження ECTS)** – Європейської системи трансферу залікових одиниць трудомісткості (кредитів) – як засіб студентської мобільності. *Фактично це перехід від традиційної семестрової побудови навчального процесу до потижневої системи врахування навчальних досягнень студента.*

3. **Контроль якості освіти.** Оцінка якості освіти буде ґрунтуватися не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях та навичках, яких набули випускники;

встановлено стандарти транснаціональної освіти; оцінку освітнім закладам даватимуть акредитаційні агентства, незалежні від національних урядів та міжнародних організацій.

Поняття «якість освіти» науковці тлумачать по-різному. Для практичних цілей під якістю освіти почали розуміти «якість підготовки» і такі рівні цього поняття (Л. Кухар, В. Сергієнко, 2010, с.7):

- планування навчання, коли планова якість підготовки закладається в навчальні програми кожної дисципліни;
- реалізація навчальних програм у навчальному процесі;
- результат здійсненого навчального процесу.

Якість освіти:

- міра відповідності фактично досягнутих результатів заздалегідь запланованим (Л. Кухар, В. Сергієнко, 2010, с.7);

У дослідженні О. Чаркіної визначено **структуру якості вищої педагогічної освіти** у вигляді таких її компонентів: якість навч.-пізнавальної діяльності як результату пед. праці (в осучасненому розумінні – суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу); якість навч.-метод. забезпечення; якість професійної підготовки та кваліфікації пед. і науково-пед. кадрів (професійно- та комунікативно-пед. компетентність викладачів ВШ); якість ресурсного забезпечення та навч. середовища, у якому відбувається освітній процес (нормативно-правового, фінансового, кадрового, науково-методичного, матеріально-технічного); якість студентського контингенту (особистісні риси, напр., спрямованість, мотивація та рівень загальних академічних здібностей студентів); якість та ефективність державно-громадського управління системою ВО; якість контрольної-діагностичних процедур, інтерпретації отриманих даних, тобто проведення моніторингових досліджень.

4. Розширення мобільності. На основі виконання попередніх пунктів передбачається розвиток мобільності студентів та викладацького складу, а також внесення змін до національних законодавчих актів у галузі працевлаштування іноземців.

5. Забезпечення працевлаштування випускників.

6. Забезпечення привабливості європейської системи освіти. Залучення в Європу великої кількості студентів з інших регіонів світу. Вважається, що реалізовані нововведення приведуть до підвищення інтересу всього світу до вищої освіти.

У широкому розумінні, в рамках Болонського процесу визначені чотири основних цілі ВО:

- підготовка до ринку праці;
- підготовка до життя у якості активного громадянина демократичного суспільства;
- розвиток особистості;
- розвиток широкої передової бази знань.

Компетентності сучасного випускника ЗВО:

- **загальні: соціально-особистісні:** розуміння та сприйняття етичних норм поведінки стосовно інших людей і стоосвно природи (принципи біоетики); розуміння необхідності та дотримання норм здорового способу життя; здатність учитися; здатність до критики й самокритики; креативність, здатність до системного мислення; адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконуваної роботи; толерантність; екологічна грамотність; **загальнонаукові: базові уявлення** про основи філософії, психології, педагогіки, що сприяють розвиткові загальної культури та соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати у професійній і соціальній діяльності; базові знання фундаментальних розділів математики в обсязі, необхідному для володіння математичним апаратом відповідної галузі знань, здатність використовувати математичні методи в обраній професії; базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій; навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, уміння

створювати бази даних і використовувати інтернет-ресурси; базові знання фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; базові знання в галузі, необхідні для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; **інструментальні**: здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою; знання іншої мови (мов); навички роботи з комп'ютером; навички управління інформацією; дослідницькі навички;

• **професійні** визначаються відповідно до професійної діяльності та освітньо-професійного рівня.

Напрями діяльності ЗВО:

• **навчальна** як основна, спрямована на організацію процесу навчання у вищій школі відповідно до нормативних документів;

• **виховна** – зорієнтована на створення сприятливих умов для розвитку молоді, виховання студентів і спонукання їх до самовиховання;

• **методична** – сприяє ефективності навчального процесу шляхом підвищення педмайстерності викладачів, розроблення і втілення в навчально-виховний процес нових технологій навчання;

• **науково-дослідницька** – передбачає поєднання навчальної діяльності викладача з його науково-дослідною роботою;

• **культурно-просвітницька** – реалізується через активну участь викладачів і студентів у поширенні наукових знань серед населення.

Форми методичної роботи у ЗВО (М. Фіцула):

• науково-практичні конференції викладачів щодо проблем реалізації концепції неперервної професійної освіти, науково-методичних засад підготовки фахівців;

• загальні конференції педагогічних працівників ВШ, де обговорюється стан навч.-вих. процесу у ЗВО, на факультетах, а також перспективи розвитку фахових спеціальностей;

• засідання вченої ради закладу, на яких детально аналізують рівень професійної підготовки студентів, стан навчально-виховної роботи на факультетах, обговорюють та затверджують перспективний план роботи ЗВО за окремими проблемами (напр., НДРС, метод. робота з викладачами та ін.), а також розглядають досвід роботи кафедр, факультетів щодо впровадження нових технологій навчання студентів;

• методичні семінари;

• виробничі наради, на яких ректорат інформує про стан навч.-вих. роботи, результати сесій або про необхідність вживання заходів щодо професійної підготовки студентів;

• засідання кафедр, на яких обговорюють результати роботи викладачів щодо вдосконалення навчально-виховної роботи зі студентами;

• інструктивно-методичні наради, які проводяться деканатами факультетів;

• індивідуальна самоосвітня робота викладача вищої школи;

• індивідуальні та групові консультації із завідувачами кафедр та викладачами.

Вимоги до керівника (В. Крижко):

М.Вудкок та Д.Френсіс: Здатність управляти собою; розумні особисті цінності; чіткі особисті цілі; спрямування на постійний особистий ріст; навички вирішувати проблеми; винахідливість та здатність до інновацій; висока здатність впливати на оточуючих; знання сучасних управлінських підходів; здатність керувати; вміння навчати та розвивати підлеглих; здатність формувати та розвивати ефективні робочі групи.

Т. Пітерс та Р. Уотермен: Орієнтація на досягнення успіху; бути завжди орієнтованим на споживача; самостійність та винахідливість; продуктивність; зв'язок з життям; вірність своїй справі; простота структури, раціональний штат управління; свобода та вимогливість одночасно.

В. Терещенко: бути завжди керівником, а не погоничем; впевненість у собі; суворість і вимогливість; завжди критикуйте своїх підлеглих позитивно; уміння заохочувати й карати; уміння цінувати час своїх підлеглих; ввічливе ставлення керівника до своїх підлеглих; вміння говорити і мовчати; почуття гумору; вивчати, цікавитись своїми підлеглими.

Отже, узагальнимо ключові вимоги: працездатність, організованість, самостійність, активність та ініціативність, самовдосконалення, позитивізм, практичність, товарищескість, самоконтроль тощо.

Завдання для самостійної роботи

Завдання для самоконтролю основних теоретичних положень та подальшого опрацювання теми

1. Назвіть перші заклади освіти вищого рівня у Стародавньому Римі та Греції.
2. Які перші вищі навчальні заклади були створені в Європі та в Україні?
3. Яка роль братських шкіл у становленні вищої освіти в Україні?
4. Охарактеризуйте сучасну структуру вищої освіти в Україні.
5. Визначте мету освіти в Україні?
6. У чому полягає основне значення освіти?
7. Розкрийте сутність функцій вищої вітчизняної освіти.
8. Сформулюйте особливості (характеристики) університетської освіти.
9. Охарактеризуйте види освіти.
10. Розшифруйте поняття: критерії освіченості, модель вищої освіти, оцінка рівня освіченості, освічена людина.
11. Поясніть основні принципи вищої освіти.
12. Порівняйте моделі вищої освіти різних країн.
13. Охарактеризуйте сучасні тенденції в розвитку світової освіти в т.ч. ВО.
14. Які складові управління вищою освітою в Україні?
15. Назвіть та охарактеризуйте основні типи ЗВО в Україні.
16. Назвіть наукові ступені і вчені звання в Україні.
17. Яка різниця між ліцензуванням та акредитацією ОП?
18. Які причини Болонського процесу?
19. Які основні положення, що розглядаються і мають виконуватися в рамках Болонського процесу?
20. Що таке компетентність і чому вона для сучасного спеціаліста є індикатором якості освітньої системи?
21. Назвіть приклади загальних та професійних компетентностей здобувачів ВО
22. Охарактеризуйте основні завдання ЗВО; напрями діяльності ЗВО; структурні підрозділи ЗВО (кафедри, факультети, інститути, філії, бібліотека тощо).
23. Які форми методичної роботи використовують з метою підвищення професійної майстерності викладачів?
24. Яка структура управління ЗВО (керівник ЗВО, керівник факультету, відділення)?
25. Сформулюйте вимоги до керівника ЗВО.
26. Охарактеризуйте колегіальні органи у структурі управління ЗВО (Вчені ради, робочі та дорадчі органи тощо).
27. Яка роль органів громадського та студентського самоврядування у ЗВО?

Завдання для роздумів

Чи мають викладачі відвідувати гуртожитки, де проживають студенти?

Як Ви розумієте ідеал сучасного спеціаліста/фахівця?

Чи сприяє кредитно-модульна система навчання у ЗВО всебічному та гармонійному розвитку студентів?

Чи є різниця між термінами «новація» та «інновація»?

Методичне завдання

1. МікрОВикладання (2-3 хв.): становлення та розвиток Вашого факультету/кафедри.
2. МікрОВикладання (2-3 хв.): Ваші перші кроки на посаді викладача, керівника кафедри (факультету, ЗВО).

Дослідницьке завдання

1. Проведіть контент-аналіз трактування у різних джерелах поняття «компетентність», виділіть суттєві ознаки та запишіть у таблицю. Сформулюйте власний варіант з

використанням виокремлених ознак.

Суттєва ознака поняття	Кількість авторів, які визначають дану ознаку
------------------------	---

2. Оберіть для себе рівень НРК для ВО і заповніть таблицю, проаналізуйте відповідність зазначених вимог НРК для студентів на факультеті (курсі, групі тощо)

Рівень	Знання	Уміння	Комунікація	Автономність і відповідальність
--------	--------	--------	-------------	---------------------------------

3. Підготуйте реферат: теорія і практика ВО; система ВО у ... (будь-яка країна на Ваш вибір); аналіз тенденцій розвитку системи ВО; історія та сучасний стан ВО в Україні; становлення та розвиток ВО на Закарпатті (у Вашому регіоні); управління ЗВО; сучасний керівник ЗВО; шляхи оптимізації кредитно-модульної системи навчання в Україні; критерії ефективності роботи сучасного ЗВО.

4. Сформулюйте перелік вимог до сучасного керівника. Проаналізуйте такий перелік у різних авторів, узагальніть, проранжуйте ці вимоги. Зробіть висновки.

3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Основні поняття теми: діяльність, спілкування, особистість, спадковість, задатки, здібності, соціалізація, середовище (мега–, макро–, мезо–, мікро–), здобувач освіти (студент, аспірант і т.п.), адаптація студентів до ЗВО, викладач ВШ, основні напрямки діяльності викладача ЗВО, психологічна культура, педагогічна культура, комунікативна культура.

Деякі поняття щодо діяльності людини (Н. Мойсеюк, М. Фіцула та ін)

Поняття	Трактування поняття
Діяльність	• спосіб буття людини в світі, її здатність вносити в дійсність зміни
Основні компоненти діяльності	суб'єкт з його потребами, мета діяльності, засоби реалізації мети, результат діяльності
Етапи (процеси) діяльності	мотивація; цілепокладання; проектування; реалізація; контроль; корекція; оцінка
основні види людської діяльності (кожен з них визначається своїми мотивами, цілями й засобами)	гра – форма діяльності в умовних ситуаціях, спрямована на відтворення та засвоєння суспільного досвіду); у грі приваблює сам процес, домінуюче значення має «виконання» певних ігрових ролей; навчання – діяльність спрямована на здобуття знань, формування умінь і навичок, які необхідні для майбутньої трудової діяльності; праця – основний вид діяльності, основним результатом якої є створення суспільно корисного продукту; праця пов'язана із свідомою діяльністю людини, спрямованою на створення матеріальних і духовних цінностей
Діяльність за спрямованістю	пізнавальна, громадська, спортивна, художня, технічна, реміснична, гедонічна (одержання задоволення).
Засоби діяльності	суб'єкт діяльності, процес діяльності, предмет діяльності (матеріальний чи ідеальний – пізнавальні або комунікативні дії), умови діяльності, продукт діяльності (матеріальний чи ідеальний)
Складові (елементи) діяльності	дія – основний елемент у структурі діяльності. Суб'єкта спонукає до дії певний мотив (або сукупність мотивів). Кожна дія спрямована на досягнення певної мети суб'єкта. Предмет дії може бути матеріальним або ідеальним; операція – сукупність дій, спрямованих на розв'язання завдання. наприклад, щоб переставити стілець, треба: підняти його, перейти з ним в інше місце, опустити
Головні процеси діяльності	інтеріоризація її зовнішньої форми та екстеріоризація внутрішньої; інтеріоризація – процес перетворення зовнішніх, реальних дій з предметами на внутрішні, ідеальні; інтеріоризація веде до створення образу дійсності; екстеріоризація – перехід внутрішніх актів у зовнішній план, у

	конкретні зовнішні реакції, в дії людини; екстеріоризація веде до матеріалізації образу
Компоненти мотиваційної сфери діяльності	мета - результат, який має бути одержаний в результаті діяльності; мотив – спонукальна причина дії чи вчинків людини (те, що штовхає до дії); основою мотивів є потреби; потреба – необхідність у чомусь; бувають як реальні так і ілюзорні

На основі системно-діяльнісного підходу виділяють у структурі особистості такі чотири підструктури:

- **підструктура спрямованості** (вибіркове ставлення людини до дійсності) об'єднує прагнення, бажання, інтереси, нахили, ідеали, переконання, ставлення та моральні якості особистості, її самооцінку. Спрямованість особистості не має природних задатків і відображає суспільні цінності, норми та ідеали. або вибіркове ставлення людини до дійсності. Формується вона шляхом **виховання** і є соціально зумовленою. Оскільки ставлення є не тільки якістю особистості, а насамперед елементом свідомості, що впливає на прояви її активності, то активність спрямованості здебільшого виявляється через переконання - свідомі потреби людини, які спонукають її діяти відповідно до ціннісних орієнтацій;

- **підструктура досвіду** включає знання, навички, уміння та звички, набуті людиною. Вона формується переважно в процесі **навчання**, має соціально зумовлений характер;

- **підструктура форм відображення** охоплює індивідуальні особливості психічних процесів особистості: відчуття, сприймання, емоції, воля, мислення, пам'ять. Розвиток цієї підструктури залежить як від вроджених чинників, так і від вправлення, тренування;

- **біологічно зумовлена підструктура:** конституція тіла, властивості темпераменту, статеві та вікові властивості особистості. Ця підструктура має назву біопсихологічної, оскільки якості особистості, які до неї входять, головним чином зумовлені фізіологічними особливостями мозку. Активність проявів цієї підструктури залежить від сили нервових процесів.

У **структурі особистості виділяють чотири групи властивостей**, тобто стійких особливостей, що виявляються у різних видах діяльності:

- **спрямованість особистості**, до якої входять її потреби, мотиви, цілі, переконання, ідеали. Спрямованість - це основа, що визначає психологічний зміст без виключення властивостей особистості, це своєрідний стрижень особистості;

- **здібності**, тобто психічні властивості особистості, що являють собою потенційні й реальні можливості людини у виконанні тієї чи іншої діяльності;

- **характер** - сукупність основних, стрижневих властивостей особистості, що визначають стиль її поведінки у суспільстві.

- **темперамент** - психічна властивість особистості, яка визначає динаміку її виявів у різних видах діяльності;

Розвиток – об'єктивний процес внутрішніх послідовних кількісних і якісних змін фізичних і духовних начал людини. Здатність до розвитку – визначальна якість особистості протягом всього її життя. Фізичний, психічний і соціальний розвиток особистості здійснюється під впливом зовнішніх і внутрішніх, соціальних і природних, керованих і некерованих чинників, серед яких найважливішими є цілеспрямоване навчання і виховання, діяльність і спілкування.

Вплив спадковості, середовища та виховання на розвиток особистості (див. схему Й. Шванцари)

АВ – чинник спадковості (вроджені задатки) як базовий, що розвивається при взаємодії основних зовнішніх чинників – середовища і виховання; АС (АС1, АС2, АС3) – виховання (цілеспрямований процес); ВС (ВС1, ВС2, ВС3) – чинник впливу соціального середовища.

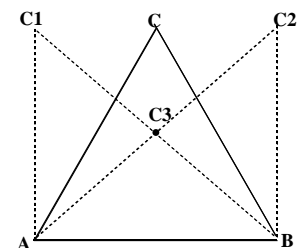

Схема Й. Шванцари

Розвиток особистості студента:

• процес формування особистості майбутнього фахівця як результат його соціалізації, виховання й професійного навчання. Це якісні трансформації в структурі особистості студента, насамперед, у сфері його самосвідомості, професійному самовизначенні й самоствердженні;

• **загальний інтелектуальний (розумовий) розвиток** пов'язаний з освітою і вихованням, спрямований на розвиток розуміння й розумових дій, умінь аналізувати, узагальнювати й конкретизувати ситуацію, педагогічне середовище, навколишню дійсність, а в разі необхідності – уміння нестандартно мислити, ухвалюючи виважені рішення;

• **фізичний розвиток** означає високий рівень фізичної підготовленості, необхідний для ефективної діяльності;

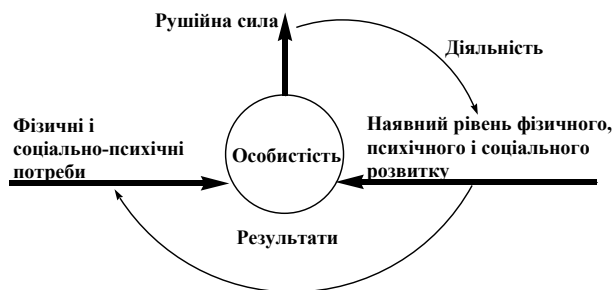
• **моральний розвиток** передбачає набування, підсилення, зміцнення сукупності моральних принципів, норм, почуттів, свідомості, ідеалів та ін.;

• **психічний розвиток** – означає розвиток різних систем індивід. психіки студента;

• **професійний розвиток студентів** – процес і результат набування знань, навичок і вмінь, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності та їх удосконалювання (В. Ортинський).

Соціалізація людини – соціальний розвиток особистості, її становлення як члена суспільства.

Формування – процес і наслідки становлення особистості під впливом спадковості, навколишнього середовища, цілеспрямованого виховання та власної активності особистості.

Рухливі сила розвитку особистості
(А. Кузьмінський)

Студент – об'єкт педагогічної діяльності викладача.

Студент – об'єкт і суб'єкт педагогічної діяльності.

Своєрідність об'єкту – він одночасно є суб'єктом діяльності – навчальної, ігрової, дослідницької, комунікативної.

Об'єкт діяльності студента – наукова, теоретична і практична інформація, якою він має оволодіти, уміння, які він має сформувати.

Продукти діяльності студента – відповіді (усні, письмові, графічні тощо).

Продукти діяльності педагога – знання, уміння, навички студентів, а також риси їх характеру.

Класифікація (типологія) студентів за типом спрямованості особистості (С. Вітвицька). Тип спрямованості особистості - це той провідний напрям, у якому людина себе стверджує, розвиває свої здібності. Якщо в основу виділення типів спрямованості особистості покласти суспільну цінність потреб, прагнень, то можна виділити три основних типи спрямованості: тип будівничого; тип споживача; тип руйнівника.

З огляду на ставлення студентів до отриманої професії та взаємовідносин зі студентською групою В. Лісовський виокремлює наступні типологічні групи студентів:

1. «Гармонійний». Обирає свою спеціальність усвідомлено. Сумлінно навчається, бере активну участь у науковій і громадській роботі. Розкутий, вихований, товариський. Сфера інтересів охоплює літературу, живопис, спорт. Чесний, порядний. Має авторитет у студентському колективі як надійний товариш, завжди готовий допомогти іншим і робить це з неприхованим задоволенням.

2. «Професіонал». Обирає спеціальність за покликанням, наполегливий у навчанні, однак не цікавиться науково-дослідною роботою. Бере активну участь у всіх студентських заходах, сумлінно виконує доручення. У колективі його поважають, але знають, що головним для нього є успішне навчання (навіть чи погодиться піти з лекції «за компанію»).

3. «Академік». Обрав спеціальність усвідомлено. Вчиться тільки на «відмінно». Орієнтований на навчання в аспірантурі, тому багато часу віддає науково-дослідній роботі, часом на шкоду іншим заняттям. До прохань про допомогу чи пропозицію «а чи не піти нам усім разом з наступної пари» швидше за все залишиться байдужим.

4. «Громадський активіст». Йому властива яскраво виражена схильність до суспільної діяльності, що, як правило, негативно позначається на навчальній і науковій діяльності. Впевнений, що професію обрав правильно. Цікавиться літературою і мистецтвом, організатор у сфері дозвілля. Схильний підкорятися потягам натовпу. Істотну допомогу товаришам надати не здатний.

5. «Аматор мистецтв». Вчиться, як правило, добре, однак науковою роботою не цікавиться. Його інтереси спрямовані переважно до сфери літератури і мистецтва. Має естетичний смак, широкий кругозір, ерудований. Заради читання нових романів модних авторів готовий піти не з однієї, а з усіх пар одразу.

6. «Старанний». Обрав спеціальність не цілком усвідомлено. Вчиться сумлінно, докладаючи максимум зусиль, хоча не має особливих здібностей. Нетовариський, не цікавиться мистецтвом, але любить бути в кіно, на естрадних концертах і дискотеках. Може пропустити заняття без поважних причин.

7. «Середняк». Вчиться «як вийде», не докладаючи жодних зусиль, пишається цим. Його принцип: «Отримаю диплом і буду працювати не гірше за інших». Обрав професію, не замислюючись. Однак переконаний, що раз вступив до ЗВО, то потрібно закінчити навчання. Намагається вчитися добре, але не отримує від цього задоволення. Завжди радий піти з лекцій. Що стосується взаємодопомоги, то сподівається на неї сам.

8. «Розчарований». Студент, як правило, здібний, але не має інтересу до обраної спеціальності. Однак знає, що мусить закінчити навчальний заклад. Пропускає заняття. Прагне утвердитися у хобі, мистецтві, спорті.

9. «Ледар». Вчиться слабко, не докладаючи жодних зусиль. Цілком задоволений собою. Про своє професійне покликання всерйоз не замислюється, у науково-дослідній і суспільній роботі участі не бере. Однокурсники ставляться до нього як до «баласту». Іноді може злукавити, пристосуватися. Коло інтересів зосереджене переважно у сфері дозвілля. Часто є ініціатором «масових втеч» з занять.

10. «Творчий». Такому студентові притаманний творчий підхід до будь-якої справи: навчання, громадської роботи, дозвілля. Однак заняття, які потребують посидючості, акуратності, виконавської дисципліни, його не захоплюють. Тому, як правило, вчиться «нерівно», поділяючи предмети на «цікаві» й «нудні». З легкістю втікає із занять, допомогти іншим зазвичай нездатний.

11. «Богемний». Як правило, успішно вчиться на так званих престижних факультетах. Прагне до лідерства. До інших студентів ставиться зневажливо. «Про все» чув, хоча знання його вибіркові. У сфері мистецтва цікавиться тільки «модними» течіями. Його думка завжди відмінна від думки «сірої маси». Тому на підбурення піти із занять, як правило, не піддається. Оскільки є членом невеликої соціальної групи, то поводить, як належить у цій групі, а не так, як усі інші.

У практичній діяльності щодо студентів - носіїв різних типів темпераменту викладачеві доцільно користуватися такими рекомендаціями (за Д.І. Дзвінчуком):

1. **«Довіряй, але перевіряй», тому що сангвінік** активно відноситься до навчальної діяльності, схильний до роботи в групі. Його «плюси» - життєрадісність, захопленість, чуйність, товариськість; «мінуси» - схильність до зазнайства, поверховість суджень, надтовариськість, переоцінка своїх можливостей, схильність до обіцянок, які не завжди виконуються. Якщо навчальне завдання перестає цікавити сангвініка, він може припинити його виконувати або виконає неякісно.

2. **«Ні хвилини спокою», тому що холерик має «плюси»:** енергійність, захопленість, ініціативність, пристрасність, рухливість, ціле спрямованість. «Мінуси» холерика запальність, нерівноваженість, агресивність, невтриманість, нетерплячість, конфліктність,

схильність до афектів, швидке «охолодження» до роботи, яка вимагає довгочасних зусиль. Для ефективної навчально-пізнавальної діяльності холерика слід постійно надавати індивідуальні завдання і контролювати їх виконання.

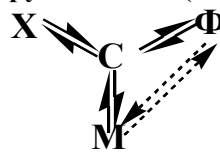
3. «Не підганяй», тому що для флегматика характерні «плюси»: врівноваженість, постійність, терплячість, самовладання, надійність. «Мінуси» флегматика - деяка загальмованість, «товстошкірість», стриманість у виявленні емоцій, сухість, консерватизм, ускладнення при роботі в режимі дефіциту часу. Його не треба підганяти, він сам розрахує свій час і добросовісно виконає поставлене викладачем завдання.

4. «Не нашкодь», тому що у меланхоліка мають місце «плюси»: висока чутливість, м'якість, людяність, доброзичливість, тактовність, здатність до співчуття, емпатії, схильність до творчої діяльності. «Мінуси» меланхоліка - швидка втомлюваність, тривожність, вразливість, замкненість, сором'язливість, песимізм. На меланхоліка не можна підвищувати голос, надто тиснути, давати різкі та жорсткі вказівки, оскільки він надто чутливий до інтонації і дуже вразливий.

Врахування темпераменту студента у навч.-пізнавальній діяльності (Д.Дзвінчук).

Організація навчальної роботи в групах-діадах (за Д.І. Дзвінчуком)

- 1) холерик+сангвінік
- 2) сангвінік+меланхолік
- 3) сангвінік+флегматик
- 4) флегматик+меланхолік

Основні труднощі студентів після вступу до ЗВО (В. Ортинський):

- **дидактичні** – новизна у процесі навчання, нові форми і методи організації навчання, відсутність необхідних навичок самостійної роботи тощо;
- **соціально-психологічні** – зумовлені входженням індивіда у нове середовище (умови життя, оточення, норми поведінки, незвичний режим діяльності, неналагодженість стосунків у групі, на курсі, на факультеті, незнайоме місто); особливості самостійного життя (ведення власного бюджету і подолання можливих матеріальних труднощів тощо);
- **професійні** – невміння зорієнтуватися у професійній спрямованості процесу навчання; необхідність вчитися працювати з людьми; складність у формуванні організаторських умінь і навичок тощо.

Адаптація (лат. *adapto* – пристосовую) передбачає пристосування будови і функцій організму, його органів та клітин до умов середовища

В адаптації студента виокремлюють **три фази** (В. Ортинський):

- перша фаза - психічна реакція організму на нові умови ЗВО у студентів має різну тривалість, але переважно закінчується в середині першого семестру;
- друга фаза - передбачає перебудову пристосовницьких механізмів, динамічного стереотипу, психічних процесів і завершується приблизно до середини другого семестру;
- третя фаза - період усталеної адаптації, коли завершується формування динамічного стереотипу і пристосовницьких реакцій. У 70% студентів він завершується до кінця першого курсу.

Перший професор в історії Європи – видатний вчений-філософ Греції Аристотель (384-322 до н.е.).

Основні напрямки діяльності викладача ЗВО

- **навчально-педагогічна діяльність** – читання лекцій, проведення лаб., практик, семінарських занять, консультацій, заліків, екзаменів, керівництво практикою та навчально-дослідною роботою студентів, керівництво дипломними роботами та інше);
- **навчально/науково-методична діяльність** – підготовка конспектів лекцій; методичних матеріалів до сем., практик, лаб. занять, курсового та дипломного проектування, практик і СРС; підготовка, рецензування підручників, навч. посібників, словників; розробка навч. планів, навч. програм; робочих навч. планів, робочих навч. програм, нових лаб. робіт, комп'ютерного програмного забезпечення навч. дисциплін; складання екз. білетів, завдань для проведення модульного та підсумкового контролю, завдань для проведення тестового

контролю; розробка і впровадження наочних навч. посібників (схем, діаграм, стендів, слайдів тощо); розробка і впровадження нових форм, методів і технологій навчання; вивчення і впровадження передового досвіду організації навч. процесу;

- **організаційна робота** – профорієнтація; організація пед. практик; робота у приймальній комісії; підготовка матеріалів до акредитації, на засідання кафедри, вч. ради факультету, вч. ради вузу, робота по підготовці науково-метод. семінарів і т.д.; робота в науково-метод. комісіях МОН, експертних радах НАЗЯВО, в спеціалізованих радах із захисту дисертацій, в науково-метод. комісіях ЗВО та його структурних підрозділів; організація та проведення загальнодержавних наукових конференцій, симпозіумів, семінарів; робота з видання наукових і науково-метод. збірників; виконання обов'язків заст. декана фак.-ту (заступника директора інституту); участь у виховній роботі студентського колективу, виконання обов'язків куратора (наставника) академічної групи; керівництво студентським науковим гуртком; участь у підготовці та проведенні студентських і учнівських олімпіад; участь в організації та проведенні позанавчальних культурно-спортивних заходів;

- **виховна діяльність** – контроль за СРС, бесіди, робота куратора, виховна робота на факультеті, в гуртожитках, проведення вечорів, екскурсій тощо;

- **науково-дослідна робота** – виконання науково-дослідних робіт, проєктів; написання і видання підручників, посібників, монографій, наукових статей і тез, доповідей на конференціях; редагування підручників, їх рецензування, написання відгуків на дисертації; робота в редколегіях наукових журналів; керівництво НДРС тощо.

Структура діяльності педагога.

Професійна педагогічна діяльність містить п'ять структурних елементів: суб'єкт педагогічного впливу (викладач), об'єкт педагогічного впливу (студент), предмет їх спільної діяльності, цілі навчання, засоби педагогічної комунікації. Ці компоненти складають систему, бо ні один з них не може бути замінений іншим або їх сукупністю. Всі вони знаходяться у прямій та зворотній взаємозалежності. Увага! Подумайте, чому студент є об'єктом та суб'єктом педагогічної/освітньої діяльності.

Психологічна структура діяльності педагога містить наступні функціональні компоненти:

- **гностичний компонент** є своєрідним стрижнем усіх вищеназваних компонентів. Він включає в себе вивчення: 1) змісту і способів впливу на студентів; 2) вікових та індивідуальних особливостей студентів; 3) особливостей навчально-виховного процесу і результатів власної діяльності, її переваг і недоліків;

- **конструктивний**: 1) добір і композицію змісту інформації, яка стає надбанням студентів; 2) проектування діяльності студентів для засвоєння необхідної інформації; 3) проектування власної майбутньої діяльності поведінки щодо взаємодії зі студентами;

- **організаційний компонент** містить організацію: 1) інформації в процесі її повідомлення студентам; 2) різних видів діяльності студентів таким чином, щоб результати відповідали цілям системи; 3) власної діяльності і поведінки в процесі безпосередньої взаємодії з студентами;

- **комунікативний компонент**: встановлення педагогічно доцільних стосунків з учасниками освітнього процесу «по горизонталі/вертикалі» на основі взаємоповаги, студентоцентризму, визнання академічних свобод, академічної доброчесності тощо.

Стадії професійного розвитку та становлення особистості:

1) **оптант** (фаза оптанта, оптації) – етап вибору професії;

2) **адепт** (фаза адепта) – на цьому етапі людина уже стала на шлях прихильності до професії, вона освоює її (навчання в спеціалізованому навч. закладі: вузі, училищі і т.д.);

3) **адаптант** (фаза адаптації) – «звикання» молодого фахівця до роботи;

4) **інтернал** (фаза інтернала) – на цьому етапі особистість досвідчений працівник, який може самостійно й успішно справлятися з основними професійними функціями;

5) **майстер** (фаза майстерності) – працівник відрізняється якимись спеціальними якостями, уміннями чи універсалізмом, широким орієнтуванням у професійній області, чи

тим і іншим. Він знайшов свій індивідуальний, неповторний стиль діяльності, його результати стабільно гарні, він має підстави вважати себе незамінним працівником;

б) **авторитет** (фаза авторитету) – на цьому етапі фахівець - майстер своєї справи, відомий широко у своєму колі чи за його межами (у галузі, на міжгалузевому рівні, у країні). Професійно-виробничі задачі він вирішує успішно за рахунок великого досвіду, умілості, уміння організувати свою роботу, оточити себе помічниками;

7) **наставник** (фаза наставництва) – фахівець є авторитетним майстром, він передає досвід молодим, стежить за їх ростом; його життя наповнене осмисленою професійною перспективою.

Структуру готовності до інноваційної педагогічної діяльності І. Дичківська (2015) розглядає як сукупність **мотиваційного, когнітивного, креативного, рефлексивного** компонентів, які взаємообумовлені та пов'язані між собою. Педагоги за своєю природою схильні до змін, хоч і не позбавлені консерватизму. За даними соціологічних досліджень, лише 8 % педагогів працюють як новатори, кожний п'ятий зорієнтований на традиційні способи діяльності, з недовірою ставиться до інновацій.

Диференціація викладачів за рівнем професіоналізму:

I рівень – репродуктивний (недостатній) полягає в умінні викладача передати студентам ту інформацію, якою володіє сам;

II рівень – адаптивний (низький) передбачає уміння пристосувати виклад матеріалу до особливостей аудиторії;

III рівень – локально-моделювальний (середній) передбачає володіння педагогом стратегіями передавання знань з окремих розділів і тем;

IV рівень – системно-моделювальний (високий) полягає в умінні формувати систему знань, умінь і навичок з навчальної дисципліни загалом;

V рівень – системно-моделювальний (вищий) передбачає здатність педагога перетворювати свій предмет на засіб формування особистості студентів.

1639 р. в Сорбонні у Великій хартії університетів, сформованій з метою їх об'єднання, було проголошено, що **ВШ є інститутом відтворення і передачі культури**.

Термін «**культура**» (від лат. *culture* – обробіток, розвиток, вирощування, розведення) за своїм значенням близький до таких педагогічних категорій як «освіта», «виховання», «розвиток». **Під культурою розуміють** рівень освіченості, вихованості людини, а також рівень володіння якоюсь галуззю знань або діяльністю (С. Гончаренко).

Особливістю педагогічної культури є те, що її об'єктом, метою і результатом є особистість, її освіта, виховання та розвиток.

Педагогічна культура – складний соціально-педагогічний феномен, який слід розглядати як інтегровану єдність певних структурних компонентів особистості, що гармонійно поєднуються між собою (Т. Туркот).

Основні складові педагогічної культури (В. Гриньова):

- науковий світогляд, наукові знання, ерудиція;
- особистісні якості (духовне багатство, гуманізм, справедливість, толерантність, відкритість, оптимізм, прагнення до самовдосконалення);
- розвинуте професійно-педагогічне мислення, професійна компетентність;
- психолого-педагогічна і методична підготовка, педагогічна майстерність;
- педагогічна техніка (як сукупність прийомів володіння собою і прийомів впливу на інших вербальними і невербальними засобами);
- культура зовнішнього вигляду, позитивний імідж, естетична привабливість;
- комунікативна культура.

Педагогічна майстерність викладача ЗВО як компонент педагогічної культури включає низку структурних компонентів (М. Фіцула):

- **професійні знання** є фундаментальною основою пед. майстерності і охоплюють три блоки навчальних дисциплін: психолого-педагогічні, фахові, соціально-гуманітарні;

• **педагогічна техніка** як система трьох груп умінь: 1) здійснювати навчально-виховний процес, виховну роботу; 2) взаємодіяти зі студентами, управляти ними в процесі різноманітної діяльності; 3) управляти собою, своїм емоційним станом, мовленням, тілом, що виявляється у поведінці;

• **педагогічні здібності** – науково-пізнавальні, дидактичні, соціальні, організаторські, комунікативні, перцептивні, сугестивні, дослідницькі, соціальні, експресивні, креативність (творчість), рефлексія (аналіз власного психічного стану), емоційна стійкість тощо;

• **педагогічна моральність (морально-духовні якості)** передбачає гуманістичну спрямованість особистості викладача і охоплює його ціннісні орієнтації, ідеали, інтереси. Втілюється вона в педагогічній позиції викладача, у виборі конкретних завдань навчально-виховного процесу, впливає на стосунки із студентами, визначає гуманістичну стратегію педагогічної діяльності;

• **професійно значущі якості** – доброзичливість, об'єктивність, вимогливість, самостійність, самоконтроль, порядність, оптимізм, наявність педагогічних здібностей. Ці якості підвищують продуктивність та ефективність педагогічної діяльності;

• **зовнішня культура викладача** (одяг, зачіска, макіяж, осанка, мова, форми невербального спілкування тощо).

Критерії педагогічної майстерності: гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість, оригінальність.

Види інформації: синтаксична/знакова, семантична/змістова, прагматична/ціннісна.

Функції педагогічної комунікації: інформаційна, пізнавальна, експресивна, управлінська тощо.

Основні компоненти структури комунікативної культури педагога (Т. Туркот):

• **соціокультурні настанови, особистісно-комунікативні настанови** (визначальний критерій – гуманізм, любов до професії: відкритість у спілкуванні; схильність до емпатії; толерантність; схильність до діалогу у спілкуванні; прагнення до самовдосконалення);

• **знання** (визначальний критерій – умови забезпечення комунікативної культури: знання еволюції загальної теорії комунікації і педагогічної комунікації; знання соціально-культурних норм і етики педагогічного спілкування; знання психолого-педагогічних закономірностей і законів ефективного педагогічного спілкування);

• **узагальнені комунікативні уміння** (визначальний критерій – уміння рефлексії і самооцінки: уміння педагогічно доцільно організовувати педагогічне спілкування і керувати ним; уміння стимулювати спілкування; уміння діалогового спілкування; відкритість у спілкуванні; оптимальне поєднання вербальної і невербальної комунікації; педагогічна техніка).

Стиль спілкування – це усталена система способів та прийомів, які використовує викладач під час комунікативної взаємодії (авторитарний, ліберальний, демократичний, змішаний стилі спілкування).

Для попередження можливих помилок у спілкуванні, проаналізуємо деякі можливі моделі негативної комунікативної взаємодії (І. Туркот):

Модель **«Монблан»**. У спілкуванні викладач уникає особистісної взаємодії із студентами, їх звертання чи пропозиції сприймає поверхнево, або звертає на них недостатньо уваги, обмежуючись формальною фіксацією. У педагогічній діяльності обмежується формальними контактами. Для вирішення проблем, які хвилюють студентів, особистісних зусиль практично не докладає. Між ним та його вихованцями існують психологічні бар'єри, ореол «відчуження», тому особистісний імідж викладача негативний.

Модель **«Китайська стіна»** за своїм психологічним змістом близька до попередньої. Різниця полягає у наявності зворотного зв'язку, хоч і поверхневого, який в моделі «Монблан» практично відсутній. У спілкуванні «Китайська стіна» робить спробу встановити психологічний контакт зі студентами, зрозуміти їх, допомогти вирішити проблеми. Але негативним елементом діяльності «Китайської стіни» в студентських колективах є

підкреслювання свого статусу, зверхнє відношення до студентів, схильність до повчань, менторства.

Модель диференційованої *уваги «Локатор»*. У цьому випадку викладач орієнтований на взаємодію не з усім студентським загалом, а з його окремими групами. Так, можна спостерігати випадки, коли викладач працює тільки з обдарованими студентами, аргументуючи свої дії так: «Треба підтримувати тих, хто бажає вчитися, а слабких вже навчити не можна». І навпаки, деякі викладачі намагаються надати допомогу слабким студентам, бо «сильні в змозі набути знань самостійно».

Модель «**Тетерів**», характерна для викладачів, які повністю заглиблені у свої наукові ідеї, закохані в свою наукову дисципліну, але слабо володіють методикою її викладання. Зворотній зв'язок у системі «викладач - студент» відсутній. Недостатній рівень культури спілкування, відсутність толерантності заважає «Тетереву» доброзичливо сприймати критичні зауваження та пропозиції, адекватно реагувати на них.

Гіперрефлексивна модель «**Гамлет**» у деякій мірі протилежна попередній. Викладачі, які діють згідно гіперрефлексивній моделі - дуже чутливі до думок оточуючих, в більшій мірі стурбовані не стільки змістовою стороною своєї діяльності, скільки зовнішньою стороною іміджу. Так, наприклад, намагаючись завоювати прихильність студентства, вони незалежно від віку одягаються як молодь, носять молодіжні прикраси, розмовляють, використовуючи молодіжний сленг, намагаються здобути дешевий авторитет, втрачаючи при цьому повагу студентів та авторитет.

Модель негнучкого реагування «**Робот**» передбачає діяльність фахівців відповідно жорсткій, строго регламентованій програмі та інструкції. З формальної точки зору їх спілкування зі студентами досить коректне, але не завжди враховуються психічні стани вихованців, їх вікові, статеві, етнічні особливості тощо. «Роботи» діють завжди так, як їм «рекомендували», не відступаючи від «генеральної лінії» та інструкцій ні за яких обставин. «Паперові справи» (звіти, плани, програми) займають у них чільне місце, відсуваючи живу роботу зі студентами на другий план.

Модель «**Я - сам**» («**Квочка**») є своєрідною психологічною моделлю, згідно якої викладачі намагаються добросовісно виконувати всі функції, акцентувати увагу на виховній роботі зі студентами, іноді надмірно їх опікуючи. У зв'язку з великим обсягом проблем, які вони намагаються, але не встигають вирішити, у них виникає ефект «психологічного вигорання»: розчарування в результатах науково-педагогічної діяльності, знижується самооцінка, виникають сумніви у спроможності наукової творчості.

Завдання для самостійної роботи

Завдання для самоконтролю основних теоретичних положень та подальшого опрацювання теми:

1. Охарактеризуйте особи, які навчаються у ЗВО.
2. Чому студент – об'єкт і суб'єкт педагогічної діяльності?
3. Які суперечності притаманні студентському віку?
4. Визначте об'єкт діяльності студента та педагога?
5. Визначте продукти діяльності студента та педагога?
6. Охарактеризуйте можливі типажі студентів за різними ознаками (структурні особливості особистості, ставлення до навчання, наукова і громадська активність, розвиток особистості студента на різних курсах тощо).
7. Як врахувати темперамент студента у навчально-пізнавальній діяльності?
8. Охарактеризуйте труднощі, з якими стикаються молоді люди після вступу до ЗВО (дидактичні, соціально-психологічні, професійні).
9. Яке значення в соціалізації студента має етап адаптації в студентській групі?
10. Які основні права та обов'язки осіб, які навчаються у ЗВО, а також педагогічних та науково-педагогічних працівників?
11. Які основні посади педагогічних і науково-педагогічних працівників?
12. Охарактеризуйте напрямки діяльності викладача ЗВО.

13. Розкрийте сутність основних трудових функцій викладача ЗВО згідно професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти».

14. Охарактеризуйте основні вимоги до особистості викладача ЗВО.

15. Опишіть диференціацію викладачів за рівнем професіоналізму.

16. Які основні компоненти педагогічної культури викладача ЗВО?

17. Охарактеризуйте педагогічну майстерність викладача ЗВО як компонент педагогічної культури і систему (професійні знання, професійна компетентність, педагогічна техніка, педагогічна етика, педагогічні здібності, педагогічна моральність, професійно значущі якості, зовнішня культура тощо).

18. Поясніть критерії педагогічної майстерності: гуманність, науковість, педагогічна доцільність, результативність, демократичність, творчість, оригінальність.

19. Охарактеризуйте групи педагогічних здібностей: науково-пізнавальні, дидактичні, соціальні, організаторські, комунікативні, перцептивні, сугестивні, дослідницькі, соціальні, експресивні, креативність (творчість), рефлексія, емоційна стійкість.

20. Опишіть педагогічну техніку як систему трьох груп умінь: здійснювати навчально-виховний процес, виховну роботу; взаємодіяти зі студентами, управляти ними в процесі різноманітної діяльності; управляти собою, своїм емоційним станом, мовленням, тілом, що виявляється у поведінці.

21. Назвіть основні види інформації.

22. Охарактеризуйте комунікативну культуру викладача ЗВО.

23. Які функції та структура педагогічної комунікації?

24. Охарактеризуйте деякі аспекти мовної культури педагога (стилістичні особливості мовлення, правильність мовлення, багатство мови, лаконічність, емоційність мовлення, володіння технікою мовлення, належна «польотність» голосу лектора, сила і тональність голосу, місце педагога в аудиторії).

25. Поясніть стилі педагогічного спілкування (спілкування на основі високих професійних настанов педагога, спілкування на основі дружнього ставлення, спілкування-дистанція, спілкування-загравання).

26. Опишіть моделі негативної комунікативної взаємодії (Т. Туркот): «Монблан», «Китайська стіна», «Локатор», «Тетерів», «Гамлет», «Робот», «Я – сам/а» («Квочка»).

27. Визначте умови ефективної комунікації.

28. Що таке комунікабельність? Охарактеризуйте рівні її прояву.

29. Прокоментуйте основні засоби невербальної комунікації (зовнішній вигляд педагога; пантоміміка; міміка; контакт очей/візуальний контакт; міжособистісний простір).

30. Охарактеризуйте мовне (вербальне) спілкування як засіб комунікації.

31. Які ускладнення виникають у процесі навчального спілкування?

32. Діяльність викладача визначає домінуючий стиль його спілкування. Назвіть і опишіть стилі такого спілкування.

Завдання для роздумів

1. Як Ви розумієте таке висловлювання Цицерона (106-43рр. до н.е.): «Поетами народжуються, ораторами стають»?

2. На основі власного навчального та життєвого досвіду поясніть, як Ви розумієте ідеал викладача ЗВО. Якими якостями (особистісні, професійні) повинен володіти сучасний педагог ВШ, аби вміло керувати навчально-виховним процесом?

Дослідницьке завдання

1. Проведіть контент-аналіз трактування у різних джерелах таких понять: «структура педагогічної діяльності», «педагогічна система», «педагогічна майстерність», «педагогічна культура», «педагогічна техніка», виділіть їх суттєві ознаки та запишіть у таблицю. Сформулюйте власний варіант з використанням виокремлених ознак.

Суттєва ознака поняття	Кількість авторів, які визначають дану ознаку
------------------------	---

2. Групова робота. Складіть список із 25-30 особистісних та професійних якостей, які, на Вашу думку, має мати сучасний 1) студент ЗВО; 2) викладач ЗВО. Порівняйте списки

різних груп. Виділіть 10-15 якостей за частотою наведення, проведіть їх ранжування та розрахунок коефіцієнту рангової кореляції Спірмена. Сформулюйте висновки.

3. Проаналізуйте професійні компетентності для асистента ВШ згідно професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти». <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-standart-na-grupu-profesij-vikladachi-zakladiv-vishoyi-osviti> (див. додаток) у контексті власної готовності до педагогічної діяльності у ВШ.

4. Підготуйте реферат: студент у просторі ВШ; викладач ЗВО як організатор навчально-виховного процесу; педагогічна майстерність викладача ЗВО та шляхи її формування; спілкування як компонент професійної діяльності викладача ЗВО; самоосвітня діяльність студентів у контексті їх професійної підготовки; структура педагогічної діяльності викладача ЗВО; синдром «професійного згорання» викладача ЗВО; педагогічні умови професійної адаптації викладача ВШ.

4. ПРОЦЕС НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Основні поняття теми: процес навчання, навч./освітній процес, основні категорії дидактики (навчання, викладання, учіння, освіта, знання, вміння, навички), професійна підготовка, компоненти процесу навчання; мотивація навчання, закономірності та принципи навчання; зміст ВО; освітньо-професійна програма (ОПП), навчальна програма, навчальний план, підручник, навчальний посібник.

Тематична інформація

Термін «дидактика» (від грецьк. *didaktikos* – повчаючий, повчальний, *didasko* – той, хто навчається, вивчаючий) означає теорію навчання й освіти.

Уперше поняття з'явилося в XVII ст. у наукових трактатах нім. педагогів **Вольфганг Ратке** (1571-1635; відомий ще і як **Ратихій, Рати-хіус**) та **Й.Штурма** (1507-1589), які під дидактикою вбачали мистецтво навчати й освічувати. Аналогічно, як «універсальне мистецтво навчання усіх усьому», трактував дидактику і **Я.-А.Коменський**.

Дидактика ВШ – галузь педагогіки ВШ, яка розробляє теорію освіти і навчання у ЗВО, а також виховання у процесі навчання (М. Фіцула).

Об'єкт дидактики ВШ – навчальний процес у ЗВО (А. Кузьмінський).

Предмет дидактики ВШ – визначення мети і завдань навчання у ЗВО, окреслення змісту освіти, виявлення закономірностей процесу навчання, обґрунтування принципів і правил навчання, розробка форм, методів і прийомів навчання у ЗВО, визначення матеріальних засобів навчання у ВШ (А. Кузьмінський).

Дві основні взаємозв'язані **функції дидактики ВШ:**

- **науково-теоретична функція** (головним чином, діагностична і прогностична) полягає у вивченні, систематизації та узагальненні пед. досвіду, науковому обґрунтуванні, вивчення структури навч. процесу, його принципів, форм, методів, результатів, а також закономірностей і механізмів розвитку особистості в процесі навчання;

- **конструктивно-технологічна функція** (практична, нормативна, інструментальна) – розроблення місту, ефективних методів, прийомів і засобів навчання, конструювання навчальних технологій. Вона допомагає з'ясувати, як, відповідно до об'єктивних закономірностей навчального розвитку студентів, організувати навчальний процес для забезпечення його максимальної ефективності; які форми, методи і засоби є оптимальними в конкретних ситуаціях; якими принципами і правилами слід керуватися викладачу та ін.

Сучасна дидактика вищої школи спрямована на забезпечення ефективної підготовки майбутніх фахівців. Цьому мають сприяти такі **методологічні підходи** (В. Лозова):

- **особистісний**, який полягає у визнанні особистості як продукту соціального розвитку, носія культури, інтелектуальної і моральної свободи, права на повагу. Він передбачає опору на природний процес саморозвитку, самореалізацію, самоствердження, створення для цього відповідних умов;

- **діяльнісний**, спрямований на організацію діяльності суб'єкта, яка б забезпечувала його активність у пізнанні, праці, спілкуванні, саморозвитку;

• **системний**, який орієнтує на визначення навчання як цілеспрямовану творчу діяльність його суб'єктів, мета, завдання, зміст, форми і методи якої взаємопов'язані;

• **гуманістичний**, який передбачає духовно-особистісну спрямованість кожного навч. предмета, формування стосунків між студентами, викладачами й студентами на основі поваги, довіри, чуйності, доброзичливості, уваги, співчуття, віри у можливість людини;

• **ресурсний**, що зосереджений на питаннях організації навчання, орієнтованого на виявлення і розвиток потенційних можливостей кожного студента;

• **синергетичний** (грец. – *той, що діє разом*), який полягає в здійсненні самореалізації і саморозвитку особистості на основі постійної взаємодії із навколишнім середовищем, яке сприяє формуванню нових якостей особистості;

• **аксіологічний** (грец. – *цінність*), який забезпечує вивчення явищ з метою виявлення їх можливостей задовольняти потреби людини, розв'язувати завдання гуманізації суспільства, в якому людина є найвищою цінністю;

• **компетентнісний** (лат. – *належний, відповідний*), що передбачає аксіологічні, мотиваційні, рефлексивні, когнітивні, операційно-технологічні та інші результати навчання, які відображають розширення не тільки знань, умінь і навичок, а й досвіду емоційно-ціннісного ставлення до дійсності.

Деякі поняття дидактики (В. Ортинський):

• **освіта** (як процес) – система набування знань, умінь, навичок, способів мислення і діяльності; **освіта** (як результат) – рівень освіченості, ступінь оволодіння глибиною, широтою і змістом знань, навичок і вмінь;

• **мета** (навчальна, освітня) – те, до чого прагне студент у процесі навчання, майбутнє, на яке спрямовані його зусилля;

• **зміст** (навчання) – система наукових знань, практичних навичок і вмінь, способів діяльності та мислення, які студенти мають опанувати в процесі навчання;

• **організація** – упорядкування дидактичного процесу за певними критеріями, надання йому необхідної форми з метою найкращої реалізації поставленої мети;

• **форма** (від лат. «*forma*») – зовнішній вигляд, оболонка) – організаційно упорядкований спосіб здійснення навчального процесу, який поєднує його внутрішню сутність, логіку, зміст і методи розкриття; форма, насамперед, пов'язана з кількістю студентів, часом і місцем навчання, порядком його здійснення тощо;

• **метод** (від лат. «*metodos*») – шлях, спосіб) – шлях досягнення (реалізації) цілі та завдань навчання;

• **засіб** – предметна підтримка навчального процесу; засобами є голос (мовлення) педагога, його майстерність – у широкому значенні, підручники, навчально-методичне і наукове устаткування тощо;

• **результати** (продукти навчання) – те, до чого приводить навчання, остаточні наслідки навчального процесу, ступінь реалізації мети.

• **технологія навчання** – дидактично обґрунтована система засобів, методів і форм організації навчального процесу, що ефективно забезпечують досягнення цілей навчання.

Загальні ознаки процесу навчання (керування з боку науково-педагогічного працівника, управління розвитком і вихованням студентів тощо) та **специфічні особливості**: спрямованість навчання у ВШ на науку у її розвитку; єдність наукового та навчального, спрямованість навч. процесу ВШ на СРС, наскрізна професійна спрямованість усього навч. процесу у ВШ, єдність та оптимальне співвідношення теоретичної та практичної підготовки студентів, гуманістична спрямованість навч. процесу у ВШ, компетентнісний підхід, особистісний (студентоцентрований) підхід, що визначає характер взаємодії викладача та студента.

Функції процесу навчання – освітня, розвивальна, виховна, стимулювальна, організаційна, комунікативна, адміністративна, професіоналізаційна.

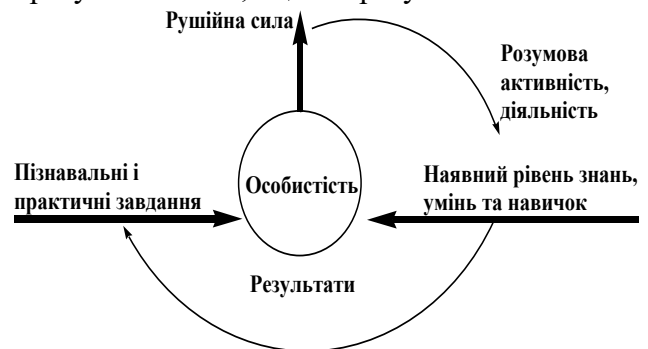
Процес навчання має двокомпонентну будову і складається з діяльності викладача

(викладання) і діяльності студентів (учіння) (В. Андрущенко та ін.).

Основні компоненти процесу навчання – цільовий, стимулювально-мотивувальний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольно-регульовальний, оцінно-результативний.

Провідною рушійною силою процесу навчання є суперечність між пізнавальними і практ. завданнями, з одного боку, та наявним рівнем ЗУН – з іншого (А. Кузьмінський).

Основна серед суперечностей навч. процесу – суперечність між вимогами суспільства до рівня необхідної підготовки фахівця і наявним рівнем ЗУН, розумового розвитку тощо тих, хто навчається (В. Кудіна та ін.).

Рухлива сила процесу навчання
(А. Кузьмінський)

Процес навчання у ВШ визначається такими чинниками:

- зовнішніми (об'єктивними, не залежать від студента). Це зміст і методи навчання, рівень професійної підготовки викладача, умови навчання у ЗВО, соціальне оточення студента;

- внутрішніми (суб'єктивними). Це особистісні риси студента: особливості його темпераменту, характеру, мислення, пам'яті, пізнавальних можливостей, здібностей, мотивацію учіння, попередній досвід, рівень знань, стиль навч.-пізнавальної діяльності.

Структура процесу учіння/пізнання є індивідуальна для кожного студента і передбачає таку послідовність основних інтелектуальних операцій (В. Кудіна та ін.):

- **сприймання** – полягає у відбитті у свідомості особистості предметів, явищ, форм існування матерії;

- **осмислення** (розуміння) – встановлення зв'язків між явищами та предметами, з'ясування структури та призначення, розкриття причини явищ або різноманітних залежностей;

- **засвоєння** (систематизація і узагальнення, закріплення, застосування на практиці, аналіз та самоаналіз результатів навчальних досягнень тощо).

За Б. Блумом, у когнітивній сфері можна виділити **шість рівнів процесу набуття майбутніми фахівцями базових знань:**

- **рівень розпізнавання** характеризується знанням фактів, термінології, теорій, принципів, законів, закономірностей, тенденцій розвитку педагогічної науки, необхідних для наукового обґрунтування педагогічних явищ та процесів;

- **рівень розуміння** відрізняється здатністю студентів до глибшого засвоєння знань шляхом трансформації навч. матеріалу та інтерпретації осн. категорій, законів, принципів;

- **рівень застосування** визначається вмінням використовувати навчальний матеріал у конкретних умовах педагогічної ситуації, спираючись на засвоєні теоретичні положення;

- **рівень аналізу** відтворює здатність розбивати навчальний матеріал на складові частини у такий спосіб, щоб чітко окреслити його структуру;

- **рівень синтезу** характеризується вмінням комбінувати елементи, щоб утворити цілісність з певною новизною (створення нових схем і структур, а саме, виступу, доповіді, плану уроку, заходу тощо);

- **рівень оцінки/оцінювання** відрізняється вмінням оцінювати значення того чи іншого об'єкту за допомогою чітко розроблених критеріїв.

Лінгарт Йозеф (чеський психолог) виокремлює **дев'ять важливих аспектів учіння:**

- біологічний аспект – учіння як адаптаційний процес, на основі спадковості і пристосування організму проходять онтогенетичні зміни (дозрівання і наuczіння);

- фізіологічний аспект – учіння як процес вироблення умовних рефлексів, встановлення рівноваги організму і середовища на основі сигнальних механізмів;

- психологічний аспект – учіння як форма діяльності, в процесі якої індивід змінює свою поведінку і свої психологічні властивості під впливом зовнішніх умов і в залежності від результатів власних дій. Учіння є важливим чинником психічного розвитку і всього розвитку особистості;

- соціологічний аспект – учіння виконує важливішу суспільну функцію, проходить в конкретних суспільних умовах і у всіх відносинах залежить від них; це процес відтворення суспільно-історичного досвіду і соціального формування нових поколінь;

- аксіологічний аспект – учіння це процес утворення ціннісних орієнтацій, оскільки людина вчиться обирати етично правильні, соціально значущі альтернативи і приймати відповідні рішення в проблемних і конфліктних ситуаціях;

- кібернетичний аспект – учіння це «система, що навчається» в процесі свого розвитку на однакові величини вхідної інформації (дія навколишнього середовища) відповідає різними величинами вихідної інформації (реакція на вплив);

- філософський аспект має два напрямки: праксеологічний (розглядає учіння як пізнавальну діяльність і досліджує її структуру та управління через самоаналіз, самоцінювання) і гносеологічний (охоплює проблему інформаційного обміну суб'єкта і об'єктивної дійсності, змісту засвоєної інформації, її джерел і характеру);

- логічний аспект – учіння як процес засвоєння понять і логічних операцій, що утворюють раціональну, упорядковану, відносно завершену логічну структуру;

- педагогічний аспект – використання знань, вироблених у всіх вказаних аспектах для вирішення своїх задач – створення навчально-виховної системи, що забезпечує найбільш доцільні і ефективні з точки зору потреб суспільства умови передачі суспільного досвіду, закріплення накопичених суспільних цінностей і вироблення нових. До переліку таких цінностей відносять також позитивні особистісні якості учнів.

Мотив (фр. *motif*, від лат. *moveo* – рухаю) – внутр. спонукальна сила, що забезпечує інтерес особистості до пізнавальної діяльності, активізує розумові зусилля. У ролі мотивів можуть виступати передусім різноманітні потреби – фізичні, психічні, соціальні, а також інтереси, захоплення, схильності, емоції, установки, ідеали. (А. Кузьмінський).

Навчальна діяльність завжди полімотивована – мотиви соціальні, спонукальні, пізнавальні, професійно-ціннісні, меркантильні (А. Кузьмінський).

Дві основні групи мотивів:

- **мотиви діяльності (внутрішні мотиви):** мотиви, зв'язані зі смыслом діяльності; мотиви, зв'язані із самим процесом діяльності;

- **мотиви,** що знаходяться поза межами навч. діяльності (це мотиви **зовнішні**, зумовлені цінностями, що лежать поза навч. діяльністю): соціальні мотиви (мотиви обов'язку і відповідальності перед собою, батьками, суспільством; мотиви самовдосконалення); вузькоособистісні мотиви (прагнення одержати схвалення, моральну чи матер. винагороду; бажання бути «першим»); негативні мотиви (прагнення уникнути неприємностей).

Системи організації навч. процесу у ВШ – курсова, предметна, кредитно-модульна.

Види (чи типи) навчання (А.Алексеюк, В.Вакуленко, М.Євтух, М.Приходько, В.Ортинський та ін.): інформаційно-повідомляюче; пояснювально-ілюстративне; проблемно-дослідницьке; програмоване, модульне навчання.

Теоретична умова ефективної організації навчального процесу – дотримання науково доведених **принципів навчання**.

Принципи навчання (лат. *principium* – першооснова, начало, правило): певна система основних дид. вимог до навчання, дотримання яких забезпечує його ефективність.

Номенклатура **принципів навчання:** принцип єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання; науковості; гуманізації; демократизації; доступності; системності; систематичності й послідовності; органічної єдності теоретичної і практичної підготовки студентів або принцип зв'язку навчання з життям (теорії з практикою); свідомості й активності; принцип забезпечення єдності наукової та навчальної діяльності студента;

наочності; міцності засвоєння знань, формування вмінь і навичок; професійної спрямованості навчання; єдності індивідуального і колективного; незалежності навчального процесу від втручання будь-яких політичних партій, громадських і релігійних організацій.

Зміст вищої освіти – зумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання (В. Андрущенко та ін.).

Зміст навчання – структура, зміст і обсяг навч. інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти і певної кваліфікації (В. Андрущенко та ін.).

Основні компоненти змісту освіти:

- **інформаційний** – досвід пізнавальної діяльності, зафіксованого у формі її результатів – знань (поняття, факти, закони, теорії, знання про способи дій);
- **діяльнісний** (практичний) – досвід різних способів діяльності - у формі умінь діяти за зразком (уміння практичні та інтелектуальні; уміння спеціальні та загально-навчальні);
- **творчий** – досвід творчої діяльності - у формі умінь приймати нестандартні рішення в пробл. ситуаціях (бачення нової структури чи функції об'єкта, альтернативне мислення тощо);
- **оцінний** – досвід ціннісного ставлення до навколишньої дійсності - у формі світоглядних, морально-естетичних орієнтацій (оцінні знання, знання норм ставлення, уміння та навички дотримання норм поведінки).

Нормативні навч. дисципліни становлять до 75 % обсягу годин, визначеного ОПП. До нормативних навч. дисциплін належать: цикл гуманітарних та соціально-економічних дисциплін; цикл фундаментальних дисциплін; цикл професійно-орієнтованих дисциплін.

Вибіркова частина змісту освіти – це рекомендований для засвоєння зміст навчання, сформований як змістові модулі із зазначенням їх обсягу та форм атестації, призначений для задоволення потреб і можливостей особистості, регіональних потреб у кваліфікованих фахівцях певної спеціалізації, досягнень наукових шкіл і навчальних закладів.

Навчальна програма – документ, який визначає місце і значення навчальної дисципліни в реалізації ОПП підготовки, її зміст, послідовність і організаційні форми вивчення, вимоги до знань і вмінь студентів (М. Фіцула).

Навчально-методичний комплекс, як правило, включає наступні компоненти:

- навчальна програма дисципліни; робоча програма навчальної дисципліни; навчально-методичні матеріали для лекцій (конспект лекцій, підручник тощо); плани та методичні матеріали для проведення практичних, семінарських занять і лабораторних робіт; дидактичне забезпечення самостійної роботи студентів (в т.ч. з використанням інформаційних технологій); білети на іспит (залік – 40-50 питань, іспит – 60-90 питань); модульна контрольна робота; тематика курсових робіт (до 30 тем); інше з урахуванням специфіки дисципліни.

Підручник – навчальна книга, яка містить систему наукових знань з навч. дисципліни відповідно до ОПП підготовки фахівця, навч. програми з дисципліни та вимог дидактики.

Функції підручника: освітня, розвивальна, виховна, управлінська, дослідницька, мотивувальна, контрольна-коригувальна.

Структура підручника: тексти та позатекстові компоненти (ілюстративний матеріал, апарат орієнтування – вступ, зміст, бібліографія, апарат організації засвоєння – запитання і завдання, інструктивні матеріали тощо).

Навчальний посібник – книга, матеріал якої розширює межі підручника, містить додаткові, найновіші та довідкові відомості.

Інші джерела змісту: монографії, збірники наукових праць, періодичні видання, методичні вказівки (методичні рекомендації), електронні посібники.

Критерії якості електронного підручника (Т. Туркот):

1. **Ефективність** (економія часу студента, кількість інформації та ін.).
2. **Методичні властивості** (простота використання програми, відповідність стандартним вимогам до інтерфейсу, можливість розширення кола вирішуваних завдань).

3. **Якість екранного дизайну** (лаконічність, академічний стиль; оптимальність кількості інформації на екрані; обґрунтованість вибору кольорів, розміру шрифту, елементів оформлення кадру у відповідності до вимог медико-ергономічних та психолого-пед. наук).

4. **Економічна обґрунтованість** (коло можливих користувачів, конкурентоспроможність; відкритість для модифікацій іншими версіями і розробками).

Завдання для самостійної роботи

Завдання для самоконтролю основних теоретичних положень та подальшого опрацювання теми

1. Які компоненти можна виділити в структурі дидактики ВШ?
2. Охарактеризуйте дидактику ВШ як галузь педагогіки.
3. Яке основне завдання та дві взаємозв'язані функції дидактики ВШ?
4. У чому різниця між дидактикою та методикою?
5. Доведіть, що дидактика відноситься до методики як загальне до конкретного.
6. Проаналізуйте взаємозв'язок між педагогікою, дидактикою і методикою навчання предмета.
7. Порівняйте поняття «технологія навчання», «метод навчання», «методика навчання».
8. Назвіть загальні ознаки та особливості процесу навчання у ВШ.
9. Доведіть, що навчання має двосторонній характер.
10. Охарактеризуйте сутність основних понять дидактики: «навчання», «учіння», «знання», «уміння», «навичка» тощо.
11. У чому відмінність «процесу навчання» та «навчального процесу»?
12. Що є центральним елементом навчального процесу?
13. Визначте спільні та відмінні ознаки ознаки процесу пізнання і процесу навчання.
14. Що є методологічною засадою процесу навчання?
15. Визначте, охарактеризуйте і доведіть внутрішній зв'язок між компонентами процесу навчання (цільовий, стимуляційно-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольнорегульовальний, оцінно-результативний).
16. Проаналізуйте суперечності, які є рушійними силами навч. процесу.
17. Визначте основні взаємопов'язані стадії (етапи) процесу учіння.
18. Поясніть основні аспекти учіння,
19. Охарактеризуйте шість рівнів процесу набуття майбутніми фахівцями базових знань у когнітивній сфері за Б. Блумом.
20. Які основні групи мотивів учіння студентів?
21. Порівняйте існуючі системи організації навчального процесу у ВШ (курсора, предмета, кредитно-модульна).
22. Порівняйте типи/види навчання у ВШ (переваги та недоліки; зміст і характер етапів процесу навчання: повідомлення знань, засвоєння знань, відтворення засвоєного, застосування на практиці, аналіз результатів): інформаційно-повідомляюче/догматичне навчання; пояснювально-ілюстративне; проблемне; програмоване; модульне навчання.
23. Який взаємозв'язок між закономірностями і принципами навчання?
24. Охарактеризуйте конкретні принципи навчання і взаємозв'язок між ними.
25. Сформулюйте основні види наочності та вимоги до їх використання.
26. Поясніть сутність афоризму «краще один раз побачити, ніж сто раз почути».
27. Що таке зміст освіти та зміст ВО? Які чинники визначають формування змісту освіти у ВШ?
28. Охарактеризуйте основні компоненти освіти.
29. Які основні напрями оновлення змісту освіти у ВШ?
30. Назвіть нормативні документи, що визначають зміст ВО
31. Проаналізуйте вимоги до структури навчальної програми дисципліни.
32. У чому відмінність навчального предмета від науки?
33. У чому відмінність навчального підручника від посібника?

34. Охарактеризуйте функції та структуру сучасного підручника.

35. Проаналізуйте позатекстові компоненти підручника.

36. Охарактеризуйте навчальні завдання підручника.

Завдання для роздумів

1. Які умови, на Вашу думку, сприяють розвитку у процесі навчання пізнавальної активності студентів?

2. Чим зумовлена відмінність принципів навчання у школі від ЗВО?

3. Як довести взаємозв'язок освіти, розвитку, виховання і професіоналізації студента в процесі навчання?

4. Які напрямки діяльності нашого ЗВО, на Вашу думку, потребують покращення?

5. Які вибіркові навчальні дисципліни Вам до вподоби на Вашому факультеті, кафедрі?

Методичне завдання

1. Мікровикладання (2-3 хв.): Ваше обґрунтування підбору засобів наочності до певної теми навчальної дисципліни Вашого фаху.

2. Мікровикладання (1-2 хв): проаналізуйте структуру чи певний компонент підручника (посібника) Вашого фаху.

Дослідницьке завдання

1. Проведіть контент-аналіз трактування у різних джерелах таких понять: «навчання», «процес навчання», «освітній процес»; виділіть їх суттєві ознаки та запишіть у таблицю. Сформулюйте власний варіант з використанням виокремлених ознак.

Суттєва ознака поняття	Кількість авторів, які визначають дану ознаку
------------------------	---

2. Проведіть анкетування у групі і визначте основні мотиви навчальної діяльності студентів.

3. Підготуйте реферат: теоретичні засади освітнього процесу у ВШ; порівняльний аналіз форм організації навчання у ЗВО України та інших країн; педагогічні технології в сучасній ВШ; мотивація учіння студентів; зміст освіти у ВШ.

4. Проаналізуйте стосовно Вашої спеціальності: навчальний план (або навчальні програми дисциплін) та виявіть докази застосування принципів навчання; підручник для ВШ щодо дотримання вимог до навчальних видань; психолого-педагогічну та наук.-метод. літературу останніх років (8-10 публікацій) і узагальніть погляди вчених стосовно змісту освіти і вибору методів навчання у ВШ.

5. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Основні поняття теми: метод, прийом, засіб навчання, лекція, семінар, розповідь, лабор. та практ. заняття, інструктаж, бесіда, наочність, ілюстрація, демонстрація, спостереження, вправа, запитання, задача, пояснення, індукція, дедукція, диспут, дискусія, перевірка, оцінювання, опитування, іспит, форми навчання та форми організації навчання, види навчальних занять, аналіз, самоаналіз, особистість лектора, вимоги до лектора; самостійна робота, науково-дослідна робота, індивідуальне навчально-дослідне завдання, консультація, практика, рефлексія; діагностика, контроль, педагогічний моніторинг, перевірка, оцінювання, оцінка, методи контролю; запитання, вправа, задача, завдання у тестовій формі, тестове завдання, тест, тестування, технологія тестування, класифікація тестів, форми тестів, валідність тесту, надійність тесту.

Тематична інформація

Методи навчання (гр. *methodos* – шлях пізнання, спосіб знаходження істини) – це впорядковані способи взаємопов'язаної, цілеспрямованої діяльності педагога й студентів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань. Вони реалізуються через систему прийомів і засобів навчальної діяльності (А. Кузьмінський).

Метод викладання – система структурованих, цілеспрямованих способів дій викладача, спрямованих на розв'язання навчально-виховних завдань (В. Андрущенко та ін.).

Метод учіння – спосіб пізнавальної діяльності студентів, що здійснюється з метою засвоєння змісту навчання та відповідних професійних компетентностей (В. Андрущенко та

ін.).

Прийоми навчання – це складова методу, конкретні дії педагога й студентів, спрямовані на реалізацію вимог тих чи інших методів (А. Кузьмінський).

Методика викладання (зараз навчання) – сукупність методів викладання того чи іншого предмета.

Методика навчального предмета – це галузь педагогічної науки, яка досліджує закономірності вивчення певного навчального предмета.

Функції МН: навчальна, виховна, розвивальна, мотиваційна, організаційна, контрольна (В. Андрущенко та ін.).

Метод навчання має дві складові частини:

- **об'єктивна частина** методу обумовлена тими постійними положеннями, які обов'язково присутні в будь-якому методі, незалежно від того, який викладач його використовує (вимоги законів і закономірностей, принципів і правил, а також ціль, завдання, зміст, форми навчальної діяльності);

- **суб'єктивна частина** методу обумовлена особистістю педагога, його творчістю, майстерністю; особливостями учнів, конкретними умовами.

Засоби навчання – це предметна підтримка навчального процесу. До них належать підручники, посібники, комп'ютери, навчальні контролюючі машини, відповідні спортивні знаряддя, завдяки яким студенти одержують знання й удосконалюють навички.

Засоби навчання поділяються на:

- **капітальні**, що забезпечують нормальні умови діяльності навчального закладу. До капітальних засобів належить інфраструктура ЗВО – навчальні будівлі, аудиторії, лабораторії, бібліотеки, студентський гуртожиток, спорткомплекси, їдальні та ін.;

- **дидактичні** засоби – підручники та навчальні посібники, об'єкти вивчення та їх макети, навчальні програми для ЕОМ, методичні розробки і т.п.

Функції засобів навчання:

- джерело знань (змінюють вчителя – магнітофон, кінофільм тощо);
- унаочнення (картина, слайд, карта, таблиця тощо);
- об'єкт вивчення (прилади, хімічні речовини, предмети природи);
- «посередник» між студентом і природою чи виробництвом (гербарій, колекція, модель тощо);

- об'єкт формування умінь та навичок (прилади, інструменти, вправи, задачі тощо).

Дидактичні візуальні засоби навчання називають ще засобами наочності. Основні види засобів наочності:

- предметна (натуральна) наочність (речовини, прилади, мінерали);
- зображувальна (підручники, слайд, картина, відео, технічні ЗН, тощо);
- умовна чи символічна (графіки, географічні карти, записи на дошці тощо).

Класифікація методів навчання за такими ознаками:

- джерело передачі навчальної інформації – словесні; наочні; практичні;
- тип (характер) пізнавальної діяльності – пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемне викладання, частково-пошуковий, дослідницький);

- логіка передачі й сприймання навчальної інформації – індуктивні, дедуктивні;
- ступінь керівництва навчальною роботою;
- рівень активності учнів – активні методи, пасивні методи;
- дидактична мета – методи здобуття нових знань; методи формування умінь і навичок; методи перевірки і оцінювання ЗУН;

- узагальнена класифікація: методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності; методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності; методи контролю і самоконтролю навчально-пізнавальної діяльності.

Форми навчання у ЗВО:

- денна і вечірня форми навчання;

- екстернатна (самостійне вивчення навч. дисциплін, складання у ЗВО заліків, екзаменів та проходження ін. форм підсумкового контролю, передбачених навч. планом);
- дистанційна (від *англ.* – відстань) навчання за допомогою навчальних програм на комп'ютері;

- заочна (листування, консультації, звітні письмові КР, заліки та іспити тощо).

Форма(и) організації навчання – це обмежена в часі та просторі взаємозумовлена діяльність педагога й учня, викладача й студента (А. Кузьмінський).

Навчальний процес у ЗВО здійснюється у таких організаційних формах:

- **навчальні заняття** (види: лекція; лаб., практ., сем., інд. заняття; консультація);
- **самостійна робота** (види: аудиторна та позааудиторна);
- **практична підготовка** (види: усі види практик, курсові/дипломні роботи/проекти);
- **контрольні заходи** (види: контр. роботи; інд. співбесіди; колоквиуми; заліки; іспити; захист курсових і дипломних робіт; державні іспити; комплексний іспит за фахом).

Лекція (від лат. *lectio* – читання) – логічно завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, теми чи розділу навчального предмета, ілюстрований за необхідності наочністю та демонструванням дослідів (М.Фіцула).

Основні функції сучасної вузівської лекції: методологічна, виховна, розвивальна, інформативна/освітня, орієнтувальна, організуюча, пояснювальна, переконувальна, стимулююча, систематизуюча).

Основні види лекцій:

- за дидактичними завданнями – вступна, настановна, тематична, заключна/завершальна, оглядова (А.Алексюк);
- за способом викладу навчального матеріалу – проблемні лекції, лекції-візуалізації, бінарні лекції, лекції-дискусії, лекції із заздалегідь запланованими помилками, лекції-прес-конференції (А.Алексюк).

Орієнтовна структура традиційної лекції (Т.Туркот):

- вступна частина з повідомленням студентам теми, мети, завдань лекції та її плану (3-5 основних проблем); мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів;
- короткий огляд рекомендованої літератури (основної та для поглибленого вивчення теми), перелік нових наукових понять (дефініцій), які вводяться у цій темі;
- актуалізація опорних знань студентів (коротке повторення вузлових питань раніше вивченого та «створення містка» для отримання нових знань);
- основна частина – виклад змісту лекції, розкриття її плану;
- завершальна частина лекції – узагальнення вивченого та підведення підсумків;
- рекомендації щодо самостійної роботи студентів за темою лекції;
- час, який відводиться для відповідей на запитання студентів.

Підготовка до академічної лекції (А.Кузьмінський, Т.Туркот):

1. Ознайомлення з навч. планом спеціальності з метою визначення місця навч. дисципліни у системі всіх дисциплін, спрямованих на підготовку даних фахівців.
2. Вивчення навч. програми з конкретної дисципліни.
3. Пошук необхідної інформації (підручники, посібники, монографії, інтернет тощо).
4. Відбір необхідної інформації (врахування специфіки теми, особливостей студентської аудиторії – рівень підготовки, інтереси, психологічні особливості, професійна спрямованість).
5. Ознайомлення з новими (не відомими студентам) науковими поняттями, термінами, їхньою етимологією.
6. Добір і систематизація методів, засобів, прийомів навчання, прикладів тощо.
7. Підготовка тексту лекції.
8. Опрацювання відредагованого дидактичного матеріалу лекції.

9. Перенесення змісту лекції на каталожні картки у формі коротких тез, опорних сигналів і т.п.

10. Створення допоміжного, резервного дидакт. матеріалу до лекції (презентації, приклади, факти для підтримання позитивного емоційного настрою студентів та ін.).

Вимоги сучасної дидактики ВШ до лекції (Т.Туркот):

- науковий виклад великого об'єму чітко систематизованої і концентрованої, методично грамотно опрацьованої сучасної наукової інформації;
- доказовість і аргументованість суджень;
- достатня кількість фактів, аргументів, прикладів, текстів чи документів, які підтверджують основні тези лекції;
- ясність, логічність і лаконічність викладу інформації;
- активізація навчально-пізнавальної діяльності слухачів різноманітними засобами;
- чітке окреслення кола запитань для самостійного опрацювання з посиланням на джерела інформації;
- аналіз різних поглядів на вирішення поставлених проблем;
- надання студентам можливості слухати, осмислювати і нотувати отриману інформацію;
- встановлення контакту з аудиторією та забезпечення ефективного зворотного зв'язку;
- педагогічно доцільне використання різноманітних засобів наочності;
- педагогічна завершеність (повне висвітлення наукової проблеми чи теми з логічними висновками).

Критерії оцінки якості лекції під час її аналізу:

- **зміст лекції** (відповідність навч. програмі; науковість; доступність; викладання матеріалу, якого немає у підручнику; міждисциплінарні зв'язки, історичність тощо);
- **керівництво розумовою діяльністю студентів** (використання прийомів підтримки уваги – риторичні запитання, жарти, ораторські прийоми; можливість для студентів ставити питання протягом лекції; вимога вести конспекти та їх перегляд тощо);
- **лекторські дані** (знання предмета; емоційність; дикція; ораторське мистецтво; культура мовлення; зовнішній вигляд викладача; ставлення лектора до студентів тощо);
- **результативність лекції** (інформ.цінність; виховний і розвивальний потенціал).

Семінар (лат. *seminarium* – розсадник) – вид практ. занять, який передбачає самостійне опрацювання студентами окремих тем і проблем відповідно змісту навч.дисципліни та обговорення результатів цього вивчення, представлених у вигляді тез, повідомлень, доповідей, рефератів тощо (Т.Туркот).

Головна мета семінару – забезпечити студентам можливість оволодіти уміннями і навичками використання теоретичних знань стосовно особливостей галузі, що вивчається, систематизувати опрацьовану студентами літературу, зіставивши її з матеріалом лекції, формувати вміння критично оцінювати різні джерела знань.

Основні функції семінарських занять (Т.Туркот): навчальна, розвивальна; виховна, діагностично-корекційна та контролювальна.

Основні типи/види семінарів у ЗВО (А.Алексюк): просемінари, традиційні/тематичні семінари, семінари повторення і систематизації знань, міжпредметні семінари, спецсемінари та ін.

Різновиди традиційних семінарських занять (А.Алексюк): семінар запитань і відповідей; семінар – розгорнута бесіда; семінар – колективне читання; семінар, що передбачає усні відповіді студентів з наступним їх обговоренням; семінар-дискусія; семінар, що передбачає обговорення й оцінювання письмових рефератів студентів; семінар-конференція; семінар – теоретична конференція; семінар – вирішення проблемних завдань; семінар – прес-конференція: кілька студентів готують повідомлення з вузлових питань, а всі учасники включаються в їх обговорення; семінар – «мозковий штурм».

Етапи (структура) семінару: організаційна частина, мотивація та стимулювання навчальної діяльності; обговорення проблем, винесених на семінарське заняття; діагностика

правильності засвоєння студентами знань; підведення підсумків; організація позааудиторної СР студентів.

Критерії оцінювання якості семінарського заняття: цілеспрямованість; планування; організація семінару; стиль проведення семінару; ставлення викладача до студентів; ставлення студентів до заняття; якість управління групою; коментарі, зауваження та висновки викладача; ведення записів студентами на семінарі; якість організації самостійної позааудиторної роботи студентів і визначення теми наступного заняття та рекомендації щодо підготовки, вивчення основних та додаткових джерел, Інтернет-ресурсів і т.п.

Практичні заняття (грец. *prakticos* – діяльний) – форма навч. заняття, на якому педагог організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни і формує уміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання відповідно поставлених завдань (Т.Туркот).

Структура практичного заняття:

- проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок студентів;
- постановка викладачем загальної проблеми та її обговорення за участю студентів; розв'язування завдань з їх обговоренням;
- розв'язування контрольних завдань; їх перевірка й оцінювання.

Лабораторне заняття (лат. *labor* – праця, труднощі, робота; *laboro* - трудитися, працювати, долати труднощі, турбуватися) – форма навчального заняття, за якого студенти під керівництвом викладача особисто проводять натурні або імітаційні експерименти чи досліди з метою практичної перевірки і підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, набувають практичних навичок роботи з лабораторним обладнанням, устаткуванням, вимірювальною апаратурою обчислювальною технікою, оволодівають методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Орієнтовні етапи підготовки та проведення лабораторного заняття:

- попередня підготовка до лабораторної роботи;
- консультування студентів викладачами і допоміжним персоналом;
- попередній контроль рівня підготовки студентів до виконання конкретної роботи (отримання так званого «допуску» до виконання роботи);
- самостійне виконання студентами завдань;
- опрацювання, узагальнення отриманих результатів лабораторної роботи і оформлення індивідуального звіту;
- контроль і оцінювання викладачем результатів роботи студентів.

Офіційно термін «**дистанційне навчання**» визнали 1982 р., коли Міжнародна рада з кореспондентської освіти змінила свою назву на Міжнародну раду з дистанційного навчання.

Згідно С. Гончаренко, дистанційне навчання (далі ДН) – форма навчання, коли спілкування між викладачем і студентом або вчителем і учнем відбувається за допомогою листування, магнітофонних, аудіо- та відеокасет, комп'ютерних мереж, кабельного та супутникового телебачення, телефону чи телефаксу тощо.

У теперішній час посилюється увага дослідників до електронного навчання, яке є найбільш поширеною формою дистанційного навчання.

Електронне навчання (e-Learning) – це перспективна модель навчання, заснована на використанні нових мультимедійних технологій й Інтернет для підвищення якості навчання шляхом полегшення доступу до ресурсів і послуг, а також обміну ними спільною роботою на відстані (М. Кадемія, І. Шахіна).

Дистанційне навчання – це організація освітнього процесу, учасники якого віддалені одне від одного і взаємодіють за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій. Буває синхронне і асинхронне.

Увага! Під дистанційного навчання важливо чергувати розумову та фізичну активність/діяльність, періодично проводити гімнастику для очей.

Змішане навчання – це організація освітнього процесу, що поєднує онлайн- та офлайн-

навчання. освітній підхід, який поєднує навчання з участю педагога з онлайн-навчанням і передбачає елементи самостійного контролю здобувачем освіти шляху, часу, місця і темпу навчання, а також інтеграцію досвіду навчання з педагогом і онлайн. Організація освітнього процесу, що поєднує дистанційне та очне навчання (застосування технологій дистанційного навчання на очній формі).

Очне навчання – це організація освітнього процесу за умови безпосередньої присутності учнів і вчителів у закладі освіти.

Моделі змішаного навчання

Ротаційні моделі – це організація курсу чи предмету, таким чином, що учні/ студенти переходять між різними форматами навчання за фіксованим розкладом або на розсуд вчителя, принаймні одним з таких форматів є навчання в режимі онлайн. Інші можливі формати – це робота у невеликих проектних командах, теоретичні виклади (лекції) від вчителя (як для цілої групи так і для проектних команд), групові проекти, індивідуальні консультації від вчителя, письмові завдання. Учні/студенти вчать в основному в стінах школи, але також виконують певні домашні завдання. Ротаційна модель включає чотири види ротацій: ротацію за станціями, ротацію за лабораторіями, індивідуальну ротацію та перевернутий клас.

Назва моделі	Особливості моделі
Ротація за станціями	Це модель організації курсу чи предмету, в якому студенти за визначеним графіком проходять різні «станції» в межах одного чи декількох (небагатьох) кабінетів/класів/аудиторій. Ротація за станціями відрізняється від індивідуальної ротації тим, що учні мають пройти усі станції, а не лише ті, що встановлені їхнім індивідуальним графіком. Тобто чергують різні види діяльності: онлайн-навчання, фронтальна робота з педагогом, групова робота над проектом тощо. Ротація за станціями – найпопулярніша модель серед шкіл США. Її перевага – можливість мінімізувати витрати на обладнання, оскільки, наприклад, з електронними пристроями по черзі працює частина учнів, а не весь клас.
Ротація за лабораторіями	Ротація за лабораторіями – це модель організації курсу чи предмету, коли здобувачі освіти змінюють «станції» не в межах класу, а в межах закладу освіти, а одна з станцій є не просто робота онлайн, а відбувається спеціальному комп’ютерному кабінеті.
Перевернутий клас	«Перевернутий» клас – це модель організації курсу чи предмету, в якому учні/студенти за визначеним графіком вивчають онлайн-частину за межами школи у звичному місці виконання домашнього завдання (вдома), засвоюють теоретичний матеріал та переглядають лекції. Потім йдуть до школи і офлайн-частину виконують у класі: практичні завдання, працюють з учителем/-лькою, щоб на базі здобутих знань та освоєних правил і інструкцій працювати над проектами або отримати додаткову інформацію від учителя. Основна теоретична частина курсу засвоюється онлайн, саме це відрізняє модель «перевернутого» класу від просто виконання домашніх завдань онлайн, адже не освоївши теорію самостійно учень не зможе приймати активну участь у дискусіях з учителем чи зреалізувати проєкт.
Індивідуальна ротація	Індивідуальна ротація – це модель змішаного навчання, коли кожен учень має індивідуальний графік і не обов’язково відвідує кожен доступну станцію. Графік складається автоматично (якщо у школі є програмне забезпечення) або вчителем. Матеріал закріплюють

	обговореннями, практичними завданнями, роботою в командах в окремих змінних групах.
Гнучка модель	Гнучка модель – курс або предмет, в якому онлайн-складова є основою навчання учнів, навіть якщо певна діяльність і відбувається офлайн. Учні працюють за індивідуальним, гнучким графіком, який включає різні формати навчання. Учитель є доступний для будь-яких консультацій, і студенти вчаться, здебільшого, в приміщенні школи, та виконують індивідуальні домашні завдання. Учитель готовий надавати підтримку за необхідності через такі заходи, як робота в малих групах навчання, групові проекти, а також індивідуальне консультування. Гнучка модель більше нагадує навчання в університеті за індивідуальним розкладом, ніж звичайні уроки в класі чи аудиторії.
Модель самостійного змішування	Модель самостійного змішування – студент проходить курс повністю онлайн та відвідує навчальні заходи у школі чи навчальному центрі. Учитель у цій моделі є онлайн-вчителем. Студенти можуть пройти онлайн-курс або на території школи (якщо дозволяє обладнання та кімнати) або вдома. Модель не може бути застосована для всіх шкільних предметів, адже курси онлайн мають комбінуватись з такими, що проходять у школі в групі та з вчителем (соціальний аспект школи). Така модель може компенсувати відсутність поглиблених курсів у школі чи дисциплін вільного вибору. Учні прослуховують додаткові курси онлайн, тому навчальний заклад може скоротити витрати на них. Оскільки модель «самостійного змішування» потребує високого рівня самодисципліни, подібно до «гнучкої моделі», вона більш поширена серед здобувачів базової та профільної освіти, ніж серед учнів початкової школи.
Поглиблена віртуальна модель	Поглиблена віртуальна модель – курс чи предмет, в якому студенти зобов'язані проходити частину навчання зі своїм учителем офлайн (тет-а-тет), а потім завершувати індивідуальні завдання самостійно. Онлайн навчання є основою навчання студентів, особливо, коли студенти знаходяться віддалено від приміщення школи. Вчитель предмету, як правило, працює як онлайн так і офлайн. Багато моделей збагаченого віртуального навчання розпочиналися як окремі онлайн-курси, а потім доповнилися змішаною програмою навчання, щоб надати студентам соціальний досвід відвідування школи. Поглиблена віртуальна модель відрізняється від «перевернутого» класу, тим що у першому випадку, студенти рідко зустрічаються віч-на-віч зі своїми вчителями кожен будній день. Модель відрізняється від курсу, що проходить повністю онлайн, де учень за бажанням звертається по консультацію до вчителя; у випадку збагаченого віртуального навчання учень зобов'язаний проходити окремі заняття з учителем та отримувати консультації.

MOODLE (з англ. Modular Object Oriented Distance Learning Environment) – це система управління навчальним контентом (LCMS – Learning Content Management Systems). За допомогою даної системи можна створювати електронні навчальні курси і проводити як аудиторне (очне) навчання, так і навчання на відстані (заочне/дистанційне) (Ю. Триус та ін.).

Деякі **особливості ДН** порівняно з традиційним: гнучкість (можливість індивідуального підходу; модульність; паралельність (можна поєднувати основну професійну діяльність з навчанням); віддаленість; асинхронність; масовість; рентабельність;

нові інформаційні технології.

Технології інтерактивного навчання.

Класифікація та використання інтерактивних технологій залежно від мети заняття та форм організації навчальної діяльності учнів (О. Пометун і Л. Пироженко): інтерактивні технології кооперативного навчання (робота в парах, трійках, карусель, робота в малих групах, акваріум тощо); інтерактивні технології колективно-групового навчання (мікрофон, незакінчені речення, мозковий штурм, ажурна пилка та ін.); технології ситуативного моделювання (імітаційні ігри, рольова гра, драматизація та ін.); технології опрацювання дискусійних питань (метод ПРЕС, займи позицію, так/ні, кейс-метод, дискусія тощо).

Групові методи:

• *Робота в парах* – студенти працюють в парах, виконуючи завдання. Парна робота вимагає обміну думками і дозволяє швидко виконати вправи, які в звичайних умовах є часомісткими або неможливими (обговорити подію, твір, взагалі інформацію, вивести підсумок заняття, події тощо, взяти інтерв'ю, один в одного, проанкетувати партнера). Після цього один з партнерів доповідає перед групою про результати.

• *Робота в трійках*. По суті, це ускладнена робота в парах. Найкраще в трійках проводити обговорення, обмін думками, підведення підсумків чи навпаки, виділення несхожих думок).

• *Змінювані трійки*. Цей метод трохи складніший: всі трійки групи отримують одне й те ж завдання, а після обговорення один член трійки йде в наступну, один в попередню і ознайомлює членів новостворених трійок набутокм своєї.

• *2+2=4*. Дві пари окремо працюють над вправою протягом певного часу (2-3 хвилини), обов'язково доходять до спільного рішення, потім об'єднуються і діляться набутим. Як і в парах, необхідним є консенсус. Після цього можна або об'єднати четвірки у вісімки, або перейти до групового обговорення.

• *Карусель*. Студенти розсаджуються в два кола – внутрішнє і зовнішнє. Внутрішнє коло нерухоме, зовнішнє рухається. Можливі два варіанти використання методу – для дискусії (відбуваються «попарні суперечки» кожного з кожним, причому кожен учасник внутрішнього кола має власні, неповторювані докази), чи для обміну інформацією (студенти із зовнішнього кола, рухаючись, збирають дані).

• *Робота в малих групах*. Найсуттєвішим тут є розподіл ролей: «спікер» – керівник групи (слідкує за регламентом під час обговорення, зачитує завдання, визначає доповідача, заохочує групу до роботи), «секретар» (веде записи результатів роботи, допомагає при підведенні підсумків та їх виголошенні), «посередник» (стежить за часом, заохочує групу до роботи), "доповідач" (чітко висловлює думку групи, доповідає про результати роботи групи). Можливим є виділення експертної групи з сильніших студентів. Вони працюють самостійно, а при оголошенні результатів рецензують та доповнюють інформацію.

• *Акваріум*. У цьому методі одна мікрогрупа працює окремо, в центрі групи, після обговорення викладає результат, а решта груп слухає, не втручаючись. Після цього групи зовнішнього кола обговорюють виступ групи і власні здобутки.

Фронтальні методи (*можлива і групова робота):

• *Велике коло*. Студенти сидять по колу і по черзі за бажанням висловлюються з приводу певного питання. Обговорення триває, поки є бажання висловитися. Викладач може взяти слово після обговорення.

• *Мікрофон*. Це – різновид великого кола. Студенти швидко по черзі висловлюються з приводу проблеми, передаючи один одному уявний "мікрофон".

• *Незакінчені речення*. Дещо ускладнений варіант великого кола відповідь студента – це продовження незакінченого речення типу “можна зробити такий висновок...”, “я зрозумів, що...”

• **Мозковий штурм. Мозкова атака* Загальновідома технологія, суть якої полягає в тому, що всі студенти по черзі висловлюють абсолютно всі, навіть алогічні думки з приводу

проблеми. Висловлене не критикується і не обговорюється до закінчення висловлювань.

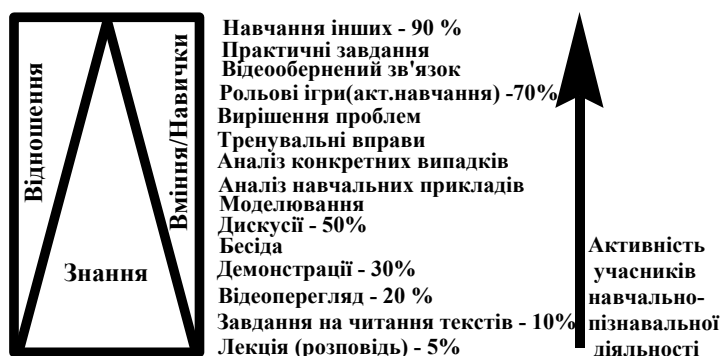
Порівняння ефективності деяких методів навчання

Тепер подамо своєрідну піраміду засвоєння знань учнями, де відображена доцільність, а також аргументація використання тих чи інших методів у процесі викладання навчальних предметів.

Лекція (5 % засвоєння) є розробленою й організованою вчителем презентацією інформації з певної теми.

Читання (10 % засвоєння), індивідуальне або групове, не дає належного ефекту засвоєння матеріалу без поєднання його з іншими методами навчання, цікавішими для учнів.

Аудіовізуальний метод (20 % засвоєння). Використання вчителем відеокaset і фільмів підсилює ефективність навчального процесу. В поєднанні з обговоренням аудіовізуальний метод навчання може значно підвищити ефективність засвоєння матеріалу учнями.

Вплив змісту та організаційної форми навчання на результати та активність учасників навчально-пізнавальної діяльності

Демонстрування (30 % засвоєння) розраховане на всі способи сприйняття інформації: слух, зір, дотик (мультимедіа, схеми, плакати тощо).

Групові дискусії (50 % засвоєння) – це словесний взаємобмін між учнями та лідерами. Дискусії розширюють і поглиблюють розуміння учнями тієї чи іншої теми, а також допомагають їм використовувати набуті знання.

«Мозкова атака» – дуже популярний спосіб навчання, що викликає зливу ідей при обговоренні будь-якої теми. Ведучий пропонує учням ту чи іншу проблемну або життєву ситуацію, яку вони мають обміркувати і виробити якомога більше альтернативних способів виходу з неї. Початком «мозкової атаки» є вільний потік різних ідей, оцінка яких відбувається тільки після завершення обміну думками. Після цього учні мають проаналізувати кожну з поданих ідей.

Я.А.Коменський на титульному аркуші своєї книги «Велика дидактика» написав: «Альфою і омегою нашої дидактики хай будуть пошуки і відкриття засобу, за якого ті, хто вчить, менше б вчили, а студенти більше б вчили».

Самостійна робота студентів (СРС) – це навчальна діяльність студента, яка планується, виконується за завданням, під методичним керівництвом і контролем викладача, але без його прямої участі (А.Кузьмінський).

СРС поділяють на **аудиторну** та **позааудиторну**. СРС є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. У навчальних планах на СР з вивчення конкретної дисципліни відводиться від 1/3 до 2/3 загального обсягу часу.

Мета СРС – розвиток самостійності та креативності, тобто здатності організувати та реалізувати свою діяльність без стороннього керівництва та допомоги.

Завдання самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів у сучасній ВШ (Т.Туркот, В.Кудіна): засвоєння теоретичних знань, їх поглиблення та розширення; формування загальнонавчальних умінь і навичок; формування мотивації до самоосвіти на

протязі усього життя; формування інтересу до пізнавальної діяльності, розвиток пізнавальних здібностей; розвиток критичного мислення; розвиток морально-вольових якостей, формування готовності до діяльності в умовах високої конкуренції, що потребує постійної самоосвіти та підвищення професіоналізму тощо.

Основні види СРС класифікують за різними критеріями (Т.Туркот, В.Буряк):

З огляду на місце і час проведення, характер керівництва СРС з боку викладача і спосіб здійснення контролю за її результатами:

- аудиторна СРС під контролем викладача (в т.ч. індивідуальні заняття з викладачем);
- позааудиторна СРС (самост. заняття студентів, 3-4 год.на день, у т.ч. й у вихідні).

За рівнями навчально-пізнавальної (розумової) діяльності:

• **репродуктивний. Самостійні роботи за зразком** (розв'язування типових задач, заповнення схем, таблиць, виконання тренувальних завдань. Це перший тип розумової діяльності, що ґрунтується на розпізнанні об'єкта, предмета, явища, що вивчається;

• **стандартизований/реконструктивний. Конструктивно-варіативні самостійні роботи** (відтворення не лише функціональної характеристики знань, а й структури знань, залучення відомих знань для вирішення завдань, проблем, ситуацій (слухання і доповнення лекцій викладача, складання планів, конспектів, тез та ін.). Це другий тип (рівень) розумової діяльності, на якому відбувається відтворення й розуміння явищ, що вивчаються;

• **частково-пошуковий (евристичний). Евристичні самостійні роботи** (вирішення окремих питань, проблем, поставлених на лекціях, сем., лаб., практ. заняттях, отримання нової інформації, її структурування і використання в нових ситуаціях (складання опорних конспектів, схем-конспектів, анотацій, побудову технологічних карт, розв'язання творчих завдань). Тут формується вміння бачити проблему вивчення, самостійно її формулювати, розробляти план вирішення. Це третій тип (рівень) розумової діяльності, на якому здійснюється більш глибоке розуміння явищ, процесів і починається творча діяльність;

• **творчий (продуктивний). Дослідницькі самостійні роботи** (курсіві, дипломні та ін. завдання, де студенти повинні намагатися відійти від зразка). Діяльність набуває пошукового характеру. Це четвертий тип (рівень) розумової діяльності, на якому здійснюється реалізація творчих здібностей студента.

За рівнем обов'язковості виокремлюють такі види СРС:

- **обов'язкова**, що передбачена навчальними планами і робочими програмами;
- **бажана/добровільна** – наукова й дослідницька робота студентів, що полягає у самостійному проведенні досліджень, участь у роботі студентського наукового товариства тощо; участь у олімпіадах, конкурсах, виготовлення наочності тощо.

За видами діяльності:

- навчально-пізнавальна (через мислення, аналіз, синтез, порівняння тощо);
- професійна (певні дії студента, що їх виконують спеціалісти на виробництві).

За рівнями мотивації:

- самостійна робота низького рівня (до самост. дій студента спонукає викладач);
- самостійна робота середнього рівня (до роботи хоча й спонукає викладач, але студент працює самостійно, контролюючи самого себе);
- СР високого рівня (виконання завдання організовує і контролює сам студент).

За формою організації: індивідуальна; групова індивідуально-групова.

Зміст СРС з конкретної дисципліни визначається робочою навчальною програмою дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

Зміст СРС з навчальної дисципліни може включати наступне:

- опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу;
- вивчення окремих тем питань, що передбачені для самостійного опрацювання;
- поглиблене вивчення літератури на задану тему та пошук додаткової інформації;
- робота над підручниками, навчальними посібниками, першоджерелами, слухання лекцій (конспектування, реферування, складання тез тощо);

- підготовка до семінарських, практичних та лабораторних занять;
- виконання інд. завдань (розв'язання завдань, самот. спостереження, написання творів тощо) на практ., лаб. заняттях чи позанавч. час, робота з документами тощо;
- систематизація вивченого матеріалу перед іспитом;
- опрацювання та підготовка огляду опублікованих у фахових та ін. виданнях статей;
- переклад іноземних джерел встановленої тематики;
- розроблення схем, таблиць, діаграм, мультимедійних презентацій тощо;
- проходження навчальної (педагогічної тощо) практики різних видів,
- підготовка доповідей, наукових повідомлень, переклад спеціальної літератури;
- виконання інд. завдань (реферати, курсові, дипломні, НДР робота у позанавч. час).

Індивідуальна робота

До індивідуальної роботи відносяться творчі й індивідуальні навчально-дослідні завдання, зміст яких включає:

- виконання розрахунково-аналітичних робіт, курсових та дипломних проєктів;
- дослідження практичних (професійно-орієнтованих) ситуацій;
- підготовка реферативних матеріалів на актуальні теми з елементами наукового дослідження та його презентація;
- власні дослідження, підготовка до олімпіад, конференцій;
- написання творів/есе;
- анотація опрацьованої додаткової літератури, або літератури з елементами науково-дослідної роботи; анотації до відеофільмів, переглянутих у відео-лабораторіях;
- аналіз шкільних та вузівських підручників;
- виконання вправ різного рівня складності, складання і розв'язування задач, тестових завдань;
- розробка моделей, явищ і процесів;
- розробка поурочних планів і конспектів уроків, розробка сценаріїв виховних справ;
- порівняльна характеристика вивчених явищ, процесів тощо;
- пошук в комп'ютерних мережах додаткового навчального матеріалу до запропонованих викладачем тем;
- збір інформації та ознайомлення із зарубіжним досвідом, що стосується певної навчальної проблеми тощо.

Оприлюднення результатів самостійної та НДР студентів – наукова стаття, есе, наукова доповідь, тези наукової доповіді тощо.

Основні форми науково-дослідної роботи студентів у ЗВО:

• **навчальна НДР**, яка включена в навч. процес і передбачена робочими навч. програмами та планами – курс «Вступ до спеціальності», курс «Основи наукових досліджень», виконання завдань з конкретної теми у процесі вивчення дисциплін з використанням дослідницьких методів (спостереження, анкетування, бесіда тощо); підготовка і захист курсових і дипломних робіт, пов'язаних з проблематикою досліджень кафедр.

• **науково-дослідна робота студентів, яка здійснюється у позанавчальний час** – НДРС у наукових гуртках, конструкторських бюро, держбюджетних темах тощо.

Види індивідуальних завдань, які виконуються студентами самостійно при консультуванні у розрізі НДРС: реферати (див. вище СРС); курсова робота; дипломна/магістерська робота, індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ).

ІНДЗ – це вид позааудиторної інд. роботи студента навч.-го, навчально-дослідного чи проєктно-конструкторського характеру, яке виконується в процесі вивчення програмного матеріалу навч. курсу і завершується складанням підсумк. іспиту чи заліку (М.Фіцула).

Види консультацій:

- **залежно від контингенту студентів:** індивідуальні; групові; потокові;

- **залежно від етапів навчального процесу:** вступні; поточні; підсумкові;
- **за дидактичними цілями і завданнями:** установчі; методичні; контрольні; проблемні;
- **за засобами проведення:** словесні, письмові (методичні рекомендації, вказівки); інформаційні стенди та вітрини.

Види практичної підготовки у ЗВО – ознайомча практика, навчальна практика, виробнича практика, переддипломна практика.

Головна мета контролю – визначення якості засвоєння студентами навч. матеріалу, ступеня відповідності умінь і навичок цілям і завданням навчального предмета (М.Фіцула).

Педагогічний контроль – система перевірки результатів навчання і виховання студентів (В. Ортинський).

Педагогічний моніторинг – форма збору, зберігання, обробки і розповсюдження інформації про діяльність педагогічної системи, яка забезпечує неперервне стеження за її станом і прогнозування її розвитку.

Діагностика – система точного визначення результатів дидактичного процесу і включає контроль, перевірку, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, прогнозування, вияв динаміки, тенденцій навчального процесу (В. Кудіна та ін.).

Контроль за своєю сутністю – це встановлення зворотного зв'язку, тобто отримання викладачем інформації про результати навчальної діяльності студентів і прийняття рішення про характер наступної діяльності в залежності від цієї інформації.

Процес контролю, здійснюваний викладачем, передбачає декілька етапів:

- 1) перевірка (виявлення рівня отриманих студентами знань, умінь та навичок);
- 2) оцінювання (вимірювання рівня знань, умінь і навичок та порівняння їх з певними стандартами, окресленими вимогами навчальних програм);
- 3) облік (фіксація результатів у вигляді оцінок, балів, рейтингу в журналі, заліковій книжці, залікових чи екзаменаційних відомостях, або **облік успішності** – це фіксація результатів контролю у вигляді оцінного судження або числового бала з метою аналізу стану навчально-виховного процесу за певний період, прийняття рішень про необхідність удосконалення уроку, інших форм та методики організації навчання).

Оцінювання – об'єктивне вимірювання результатів діяльності студентів, для забезпечення чого воно має бути критеріальним, цілеспрямованим, систематичним, з'ясовувати, на скільки успішно (глибоко, повно, самостійно) студенти оволоділи навч. матеріалом, яка якість результатів їхньої навчально-пізнавальної діяльності (В.Андрущенко).

Облік (оцінка) – передбачає фіксацію результатів вимірювання результатів за допомогою балів, оцінок, рейтингу, які, відображаючи рівень навчання студент, є дидактичним засобом розвитку пізнавальних сил, до певної міри характеризують самого студента: його здібності, підготовленість, загальний розвиток, ставлення до праці (В.Андрущенко).

Функції контролю – дидактична/навчальна, розвивальна, виховна, діагностична, організаційна; методична; коригувальна; функція перевірки знань; вимірювання знань та оцінювання/самооцінювання; прогностична; управлінська; соціалізуюча; констатувальна, диференціююча; стимулювальна і мотиваційна.

Основні компетентності для сучасного життя: професійні; соціальні; полікультурні; комунікативні; інформаційні; саморозвитку і самоосвіти (В. Андрущенко та ін.).

Рівні компетентності (С.Вітвицька): низький (фрагментарний); елементарний (репродуктивний); достатній (частково-пошуковий); високий (дослідницький).

Основні види контролю у вищій школі:

- нульовий/пропедевтичний (контроль знань та умінь, необхідний для вивчення дисциплін першого курсу)
- вхідний/попередній (діагностичний) – це контроль із попередніх навчальних дисциплін, необхідний для вивчення чергової дисципліни;
- міжсесійний – поточний, тематичний, модульний;

- підсумковий, заключний (виокремлюють семестровий підсумковий контроль і державну атестацію);

- постпідсумковий – відстрочений (контроль залишкових ЗУН, напр., ККР).

За рівнем контроль поділяється на

- **самоконтроль**, призначений для самооцінки студентами власної навчальної роботи з конкретної дисципліни (модуля, теми тощо);

- **викладацький** (основна мета – оцінка викладачем ефективності навчального процесу з метою коригування методів та засобів навчання);

- **кафедральний** (призначений для оцінки рівня підготовки студентів з дисципліни на різних етапах її вивчення);

- **міжкафедральний**; основна мета – перевірка якості навч. процесу на кафедрах;

- **ректорський** – призначений для оцінки відповідності рівня підготовки фахівців вимогам різних професійно-освітніх рівнів.

Педагогічні вимоги до контролю успішності студентів (А.Алексюк): індивідуальність; систематичність; урізноманітнення; всебічність (всеосяжність); об'єктивність контролю; диференційованість контролю та оцінювання; єдність вимог до контролю з боку науково-педагогічних працівників; інші дослідники (М.Фіцула та ін.) виділяють також: оптимальність; гуманність контролю; гласність чи наочність; зрозумілість критеріїв оцінки, поєднання оцінки з самооцінкою; врахування специфіки навчальної дисципліни; ясність і конкретність мети контролю; тематична спрямованість контролю; дотримання етичних норм; професійна спрямованість контролю.

Методи контролю – це способи, за допомогою яких визначається результативність навчально-пізнавальної діяльності студентів і педагогічної роботи викладачів.

Основні методи контролю: щоденне спостереження за навчальною діяльністю студентів; усна, письмова, графічна, комп'ютерна, практична перевірка; тести успішності тощо; **комбінований** контроль – поєднання різних методів контролю.

Форми організації контролю: взаємоконтроль, самоконтроль; перевірка – індивідуальна, групова, фронтальна, ущільнена; залік, іспит.

Засоби контролю – спостереження за студентами під час занять, перевірка їх знань, навичок і вмінь, зошитів, інших продуктів навчальної і практичної діяльності студентів.

Критерії оцінки – це ті параметри, відповідно до яких педагог оцінює навчальну діяльність (А.Кузьмінський).

Норми оцінки – це показники, на які опирається викладач при виставленні оцінки (А.Кузьмінський).

Критерії оцінки знань. А.Бойко пропонує за об'єкт оцінювання брати структурні компоненти навчальної діяльності, а саме:

- **змістовий компонент** – обсяг знань про об'єкт вивчення (відповідно до навчальних програм, державних стандартів). При оцінюванні підлягають аналізу такі характеристики знань: повнота, правильність, логічність, усвідомленість (розуміння, виокремлення головного і другорядного); вербалізація, тобто словесне оформлення (переказ, пояснення); вміння застосовувати знання тощо;

- **операційно-організаційний компонент** – здатність студента обирати способи дій з огляду на навчальну програму з оцінюваної дисципліни (предметні дії); індивідуальні розумові здібності, тобто вміння порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати тощо (розумові дії); навички аналізувати, планувати, організовувати, контролювати процес і результати виконання завдання, діяльність загалом (загальнонавчальні дії). Підлягають аналізу також правильність, самостійність виконання за умов новизни (за зразком, аналогічні, відносно нові); розуміння та словесне оформлення: відтворення (переказ), пояснення, застосування в умовах новизни тощо.

- **емоційно-мотиваційний компонент** – ставлення до навчання (байдуже, недостатньо позитивне, зацікавлене, яскраво виражене, позитивне).

Запитання в навчанні – вид завдання, спрямованого на усунення нестачі незначного обсягу інформації про який-небудь об'єкт шляхом різних форм навчальної діяльності

Вправа – повторне виконання дії з метою її засвоєння (С.Гончаренко).

Вправа як вид навчального завдання – система запитань та задач, яка відповідає таким умовам: студент, як правило, знає хід відповіді чи розв'язку; навчальна діяльність здійснюється самостійно чи під керівництвом викладача (автора посібника) і спрямована на засвоєння чи удосконалення знань або вмінь; запитання та задачі утворюють цілісну систему як за змістом використовуваних понять, так і за формами, видами та рівнями діяльності.

Задача як вид навчального завдання, по-перше, є моделлю (знаково-символічною, текстовою, схематичною тощо) задачної ситуації, по-друге, спрямоване на мислительну чи мислительно-практичну діяльність, по-третє, містить у діалектичній єдності умову та вимогу, а розв'язування, тобто пошук відношень між ними, на основі логічного мислення, законів і методів відповідної науки приводить до пізнавального результату.

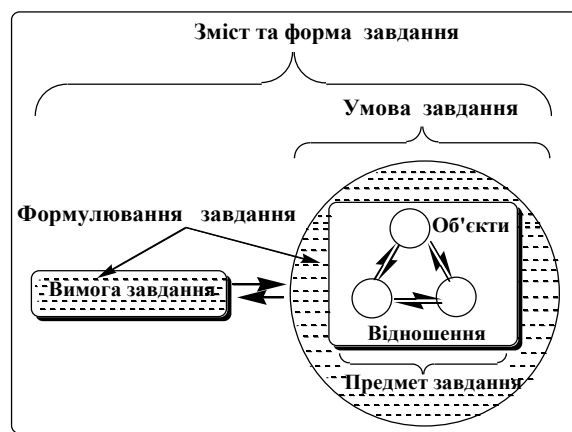
Навчальна задача з точки зору системного підходу – це складова педагогічної (навчальної) системи, яка утворена завдяки дидактичній задачі вчителя, конкретних навчальних завдань (запитання, вправи, задачі) чи їх системи та суб'єктів навчальної діяльності (вчитель, учні).

Проблема – це складна пізнавальна творча задача, трансформація першої в другу проходить через **проблемну ситуацію** згідно такої схеми (Я.Пономарьов):

Проблема $\xrightarrow[\text{утруднення}]{\text{усвідомлення}}$ Проблемна ситуація $\xrightarrow[\text{та невідомого}]{\text{усвідомлення відомого}}$ Пізнавальна задача

Структура навчального завдання містить такі компоненти:

- **предмет завдання** (предметна сфера), що містить об'єкти завдання та відношення між ними;
- **умову**, яку з точки зору логічного складу завдання можна вважати моделлю предметної сфери. Умова завдання подається шляхом формулювання;
- **вимогу завдання** – визначає невідомий параметр. Ним може бути об'єкт, відношення, або сама діяльність. Вимога завдання не входить до складу його умови, але вона також представлена через формулювання.

Структура навчального завдання
(В.Староста)

Складність завдання – об'єктивна характеристика навчального завдання. Рівень складності завдання визначається якісними та кількісними параметрами об'єктів предметної сфери, характером їх взаємозв'язків, а також спектром вимог завдання.

Трудність навчального завдання – можна трактувати як суб'єктивну складність навчального завдання. Отже, трудність можна розглядати як можливість суб'єкта подолати об'єктивну складність задачі, подолати проблему, яка спричинена самою задачею.

Рівень проблемності можна оцінити відношенням кількості нешаблонних кроків, які необхідні для розв'язування задачі, до загальної кількості кроків.

Тестове завдання є одним з видів **педагогічного завдання**, а останнє можна розглядати як **засіб розвитку здобувачів освіти**.

Педагогічні завдання формулюються як у тестовій, так і в нетестовій формі.

Завдання в тестовій формі – педагогічний засіб, що відповідає вимогам (одночасно це їх ознаки): мета (кожне завдання створено для певної мети), лаконічність, технологічність, логічна форма висловлювання, наявність певного місця для відповідей, однаковість правил оцінки відповідей, адекватність інструкції формі і змісту завдання, правильність розташування елементів завдання, однаковість інструкції для всіх випробовуваних, коректність змісту.

Тестове завдання – це складова одиниця тесту, що відповідає вимогам до завдань у тестовій формі і, крім того, статистичним вимогам: відома складність (частка неправильних відповідей), здатність до диференціації (достатня варіація тестових балів), позитивна кореляція балів завдання з балами усього тесту, а також інші математико-статистичні вимоги.

Дидактичний тест – це система тестових завдань специфічної форми і певного змісту, яка дає змогу виміряти рівень навчальних досягнень учнів/студентів з теми/предмета/дисципліни.

Тестування – це метод діагностики із застосуванням стандартизованих завдань, що мають певну шкалу значень.

Функції тестування (аналогічні функціям контролю результатів навчання): навчальна, контролювальна, організаторська, діагностична, виховна, мотиваційна.

Етапи розвитку тестування як методу педагогічної діагностики: донауковий (стародавні часи – до поч. ХХ ст.); класичний (1930–1970 рр.); сучасний/кваліметричний (з кінця 70-х рр. – сер. 90-х рр. ХХ ст.); кризовий (середина 90-х рр. ХХ ст. – до сьогодні).

Класифікація тестових завдань:

- **за формою подання змісту завдання** (текстові, числові, знаково-символічні, наочні – схеми, таблиці, графіки, малюнки тощо);

- **за формою подання відповіді:** *завдання закритої форми* – альтернативного і множинного вибору; на встановлення відповідності/утворення логічних пар (або на відновлення відповідності); на встановлення правильної послідовності (на впорядкування, на відновлення правильної послідовності); *завдання відкритої форми* – з короткою чи розгорнутою відповіддю; *завдання змішаної/комбінованої/напіввідкритої/напівзакритої форми* поєднують запропоновані відповіді до завдань із можливістю викласти власну думку;

- **за змістом** (характером подання) **умови завдання** (навчально-тематична, ситуативна);

- **за характером використовуваних умінь** (на розпізнавання; визначення істотних ознак; аналіз, порівняння, групування, класифікацію, систематизацію, конкретизацію, узагальнення об'єктів і явищ; встановлення причиново-наслідкових зв'язків тощо);

- **за рівнем засвоєння знань, володіння уміннями та навичками (навчальних досягнень):**

- **I рівень** (розпізнавання); контроль засвоєння окремих елементів знань;

- **II рівень** (репродуктивний); відтворення інформації, виконання типових завдань;

- **III рівень** (алгоритмічний/конструктивний); завдання, які вирішуються за певним алгоритмом та в частково змінених/нових умовах;

- **IV рівень** (творчий); застосування знань, умінь і навичок для розв'язання завдань проблемного характеру; невідомі алгоритми та нетипові/нестандартні умови.

Класифікація дидактичних тестів:

- **за ступенем стандартизації** (частково стандартизовані і нестандартні (системи завдань у тестовій формі));

- **за етапами контролю навчальних досягнень** (попередні, поточні, тематичні, модульні/рубіжні, підсумкові/постпідсумкові);

- **за довжиною** (короткі 10-20 завдань; середні та довгі – 300 і більше завдань).

Класифікація тестування:

- **за дидактичною метою** (контрольне, навчальне, самоконтрольне);

- **за формою проведення** (фронтальне, групове, індивідуальне);

- **за формою носія тесту** (електронне, паперове);

- **за формою надання відповіді/мовлення** (письмове, усне, комбіноване);

- **за місцем проведення** (аудиторне, позааудиторне/дистанційне/домашнє).

- **за етапами контролю навчальних досягнень** (попереднє, поточне, тематичне, модульне/рубіжне, підсумкове, постпідсумкове).

Технологія створення тестів: вибір змісту завдань; вибір форми завдань; створення інструкції та опису тесту; експертиза тестів; емпірична перевірка; статистична обробка емпіричних даних; експертиза якості тесту та створення банку тестових завдань.

У теорії тестування визначаються такі **загальні вимоги до тестів:**

- **точність формулювання** – студент добре розуміє, що саме він має зробити, в якому обсязі, аби отриманий результат відповідав задачам тесту;
- **надійність** – показник точності та постійності результатів тесту при його багаторазовому застосуванні;
- **валідність** – відповідність змісту тесту меті тестування;
- **практичність** – простота у використанні;
- **прогностична цінність** – результати аналізу тестування мають знайти застосування у наступному тестуванні;
- **диференціююча здатність;**
- **рівень складності** – 60-70% складають завдання середньої складності.

Завдання для самостійної роботи

Завдання для самоконтролю основних теоретичних положень та подальшого опрацювання теми

- 1) Яка різниця між методом та прийомом навчання?
- 2) Проаналізуйте функції методів навчання.
- 3) Сформулюйте ознаки щодо класифікації МН у сучасній дидактиці ВШ.
- 4) Назвіть МН: за джерелом передачі навч.інформації; за логікою передачі й сприймання навч. інформації; за ступенем керівництва навч. роботою.
- 5) Порівняйте МН за характером (особливостями) навчально-пізнавальної діяльності студентів.
- 6) У чому сутність методів організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності?
- 7) Назвіть основні види інструктажу.
- 8) Порівняйте засоби навчання та засоби наочності. Наведіть приклади.
- 9) Охарактеризуйте основні види засобів наочності, підходи до їх поєднання із словесними методами навчання.
- 10) Наведіть приклади наочних методів навчання.
- 11) Назвіть практичні методи навчання.
- 12) Проаналізуйте індуктивний та дедуктивний, аналітичний та синтетичний методи навчання.
- 13) Порівняйте ефективність деяких методів навчання та сформулюйте загальні вимоги щодо оптимального їх вибору.
- 14) Охарактеризуйте форми навчання та форми організації навчання у ЗВО згідно Закону України «Про вищу освіту».
- 15) Назвіть характерні ознаки організаційних форм навчання.
- 16) Назвіть види організаційних форм навчання.
- 17) Охарактеризуйте історичний аспект розвитку і становлення лекції.
- 18) Охарактеризуйте основні функції сучасної вузівської лекції.
- 19) Який зв'язок лекції з іншими формами організації навчання у ВШ?
- 20) Які основні види лекцій використовують у вищій школі?
- 21) На Вашу думку, лекція – це метод чи форма навчання, вид навчальних занять?
- 22) Які переваги лекційних занять у ЗВО?
- 23) Які недоліки лекційних занять у ЗВО і які шляхи їх усунення?
- 24) Охарактеризуйте основні види лекцій:
за дидактичними завданнями – вступна, настановна, тематична та ін.;
за способом викладу навчального матеріалу – проблемні лекції, лекції-візуалізації, бінарні лекції, лекції-дискусії та ін.
- 25) Визначте орієнтовну структуру традиційної лекції.

- 26) Назвіть етапи підготовки до академічної лекції.
- 27) Сформулюйте вимоги сучасної дидактики вищої школи до лекції.
- 28) Охарактеризуйте критерії оцінки якості лекції під час її аналізу.
- 29) Охарактеризуйте основні невербальні засоби емоційного впливу лектора на студентів.
- 30) Обґрунтуйте вплив особистості лектора на процес навчання у ЗВО.
- 31) Охарактеризуйте основні вимоги до лектора ЗВО.
- 32) Охарактеризуйте основні функції семінарських (практичних, лабораторних) занять.
- 33) Який зв'язок семінарських (практичних, лабораторних) занять з іншими формами організації навчання у ВШ?
- 34) Які основні види семінарських занять використовують у ВШ?
- 35) На Вашу думку, семінарські (практичні, лабораторні) заняття – це метод чи форма навчання, вид навчальних занять?
- 36) Які переваги семінарських (практичних, лабораторних) занять у ЗВО?
- 37) Які недоліки семінарських (практичних, лабораторних) занять у ЗВО і які шляхи їх усунення?
- 38) У чому відмінність між семінарськими, лабораторними та практичними заняттями?
- 39) Сформулюйте дидактичні завдання семінарських (практичних, лабораторних) занять у ЗВО.
- 40) Охарактеризуйте сутність, структуру, методикку підготовки і проведення семінарських (практичних, лабораторних) занять у ЗВО.
- 41) У чому, на Вашу думку, полягає демократизм проведення семінарських занять?
- 42) За якими показниками можна аналізувати ефективність семінарських (практичних, лабораторних) занять у ЗВО?
- 43) Яке має бути, на Вашу думку, методичне забезпечення семінарських (практичних, лабораторних) занять у ЗВО.
- 44) Сформулюйте сутність навчального завдання та його основн. видів (запитання, вправа, задача); параметрів навчального завдання (складність, трудність, проблемність); основних понять технології тестування (завдання у тестовій формі, тестове завдання, тест, тестування тощо).
- 45) Проаналізуйте взаємозв'язок між такими поняттями даної теми як «діагностика», «контроль», «перевірка», «оцінювання», «оцінка», «облік», «прогнозування», «якість освіти».
- 46) Чому у поняття «діагностика» вкладається більш широкий і глибокий сенс, ніж у поняття «контроль» і «перевірка знань, умінь, навичок» ?
- 47) Яке поняття більш загальне контроль чи перевірка?
- 48) Проаналізуйте основні функції контролю навчальних досягнень.
- 49) Сформулюйте призначення основних видів контролю навчальних досягнень студентів та їх основні завдання.
- 50) Охарактеризуйте основні дидактичні вимоги до контролю результатів навчальних досягнень студентів.
- 51) Розкрийте сутність форм організації та методів контролю – усне, індивідуальне, фронтальне, комбіноване, ущільнене опитування; письмове опитування; контрольна робота; самостійна робота; практична робота і вправи; програмований контроль; тестовий контроль; машинний (комп'ютерний) контроль; змішаний (комбінований) контроль; систематичне спостереження за студентами в процесі навчання, іспити тощо. Охарактеризуйте переваги і недоліки даних методів.
- 52) Згідно сучасної гуманістичної педагогічної парадигми викладач – не контролер навчання студента, а, насамперед, помічник і фасилітатор його навчально-пізнавальної діяльності. Які Ви бачите шляхи реалізації такої парадигми?
- 53) Які форми та методи контролю, на Ваш погляд, використовують найчастіше, дуже рідко, які найбільш ефективні?
- 54) Розкрийте сутність та значущість самоконтролю і самооцінки студентів.

55) Проаналізуйте систему загальних критеріїв оцінки засвоєння навчального матеріалу студентами (згідно А.Бойко).

56) Які функції тестування?

57) Які переваги та недоліки тестування?

58) Наведіть приклади класифікації тестів.

59) Які виділяють рівні дидактичних тестів?

60) Опишіть технологію створення тестів.

61) Охарактеризуйте вимоги до тестів (валідність, надійність тощо).

62) Сформулюйте правила конструювання завдань у тестовій формі.

63) Чому існують численні підходи до класифікації методів навчання?

64) Чи існує універсальний метод навчання у ВШ з точки зору його ефективності?

65) Які методи навчання, на Вашу думку, орієнтовані на формування творчої особистості? Відповідь аргументуйте.

66) Чому вітчизняну систему організації навчання у вищій школі називають лекційно-семінарською?

67) Як Ви вважаєте, чи може тест об'єктивно визначити знання студента?

68) Охарактеризуйте СРС: сутність, мета, завдання.

69) Назвіть та розкрийте сутність основних видів СРС.

70) Поясніть пошук інформації як вид самостійної роботи (основні напрямки роботи з літературою, обробка інформації тощо).

71) Поясніть обробку інформації як вид самостійної роботи на прикладі:

- складання плану прочитаного;
- написання тез (грец. *thesis* – положення, твердження), конспекту (лат. *conspetus* – огляд), анотації (лат. *annotatio* – зауваження, примітка), реферату (лат. *refere* – доповідати, повідомляти), рецензії (лат. *recensio* – огляд, обстеження);

- цитування (нім. *zitat*, лат. *cito* – наводжу);

- виписування незрозумілих слів з наступним поясненням їх значення.

72) Наведіть приклади змісту самостійної та індивідуальної роботи студентів з навчальної дисципліни (взагалі) та Вашої спеціальності.

73) Як реалізувати ефективний контроль за СРС?

74) Розкрийте сутність виконання індивідуальних завдань як виду СРС (курсіві, дипломні/магістерські роботи, НДРС у позанавчальний час, консультації, інші завдання, якщо вони адресовані окремим студентам – задача, анотація статті, контент-аналіз тощо).

75) Які основні форми організації НДРС у навч. та позанавчальний час?

76) Охарактеризуйте види консультацій (за засобами проведення, залежно від етапів навчального процесу, за дидактичними цілями і завданнями, залежно від контингенту студентів).

77) Проаналізуйте сутність, завдання, підготовку та проведення основних видів практичної підготовки у ЗВО.

78) Які сучасні засоби ІКТ або засоби навчання у дистанційному навчальному процесі?

Завдання для роздумів

1. Які шляхи покращення ефективності СРС, проходження практики на прикладі Вашого факультету?

2. Яке Ваше ставлення до зменшення кількості аудиторних занять і збільшення частки самостійної роботи студентів?

3. Яке співвідношення аудиторного навантаження і самостійної роботи студента є, на Вашу думку, найбільш оптимальним?

4. Які форми організації НДРС на Вашому факультеті, на Вашу думку, є найбільш ефективні для професійної підготовки? Що потребує покращення?

5. Як Ви розумієте таке висловлювання: «Не в масі здобутих знань полягає краса і могутність розумової діяльності, навіть не в їх системності, а в широкому, яскравому шуканні» (В.Вернадський)?

6. Які особистісні якості лектора, на Вашу думку, найважливіші для успішного засвоєння студентами матеріалу лекції?
7. Яке місце у навчально-виховному процесі належить спецсемінарам?
8. Яка методика проведення семінару для Вас найбільш ефективна та психологічно комфортна?
9. Чи існує універсальний метод контролю навчальних досягнень з точки зору його ефективності?
10. Чи може оцінка впливати на розвиток особистості студента (сприяти чи гальмувати)? Обґрунтуйте свою відповідь?
11. Чи сприяє кредитно-модульна система навчання у ЗВО об'єктивному оцінюванню навчальних досягнень студентів?
12. Які показники, на Вашу думку, можна взяти за основу, аби об'єктивно оцінити якість підготовки студентів у ЗВО?

Методичне завдання

- 1) МікрОВикладання (2-3 хв.): Ваші погляди щодо «ідеального» лектора ЗВО?
- 2) МікрОВикладання (1-2 хв.): приклади методів контролю (переваги та недоліки) на заняттях з Вашого фаху.
- 3) МікрОВикладання (6-7 хв.): фрагмент Вашого лекційного заняття.
- 4) МікрОВикладання (2-3 хв.): приклади проведення на Вашому факультеті СРС (види СРС, методики), практики, які для Вас є найбільш ефективні та психологічно комфортні.
- 5) МікрОВикладання: фрагмент семінарського (практичного) заняття з використанням інтерактивних методів навчання з певної теми курсу «Педагогіка та психологія ВШ» або з навчальної дисципліни Вашого фаху.
- 6) МікрОВикладання (2-3 хв.): обґрунтуйте вибір МН для певної теми навчальної дисципліни Вашої спеціальності під час проведення лекції (семінарського, практичного, лабораторного заняття).
- 7) МікрОВикладання (1-2 хв.): переваги та недоліки тестування з досвіду Вашої професійної підготовки.

Дослідницьке завдання

1. Проведіть контент-аналіз трактування у різних джерелах таких понять: «метод навчання», «форми навчання», «засоби навчання», «семінарське заняття», «практичне заняття», «лабораторне заняття», «колоквіум», «самостійна робота», «індивідуальне навчально-дослідне завдання», «навчальне завдання», «запитання», «навчальна задача», «тест», «тестове завдання», «завдання тестовій формі»; виділіть їх суттєві ознаки та запишіть у таблицю. Сформулюйте власний варіант з використанням виокремлених ознак.

Суттєва ознака поняття	Кількість авторів, які визначають дану ознаку
------------------------	---

2. Підготуйте реферат на тему: загальна характеристика форм організації, засобів та методів навчання у ВШ; лекція як основна форма проведення занять у ЗВО; види та структура лекції; основні вимоги до лектора; критерії оцінки ефективності лекції, навчальні заняття практичного спрямування у ЗВО; основні критерії оцінювання якості занять практичного спрямування у ЗВО; самостійна робота студентів; самостійна робота студентів (на прикладі Вашого факультету), система діагностики навчальних досягнень студентів; критерії оцінювання навчальних досягнень студентів; тестування в системі діагностики навчальних досягнень студентів; технологія створення тестів; загальні вимоги до тестів та правила їх конструювання..

3. Проведіть науково-методичний аналіз відвіданого семінарського (практичного, лабораторного) заняття. Дослідіть застосування навчальних завдань під час заняття. Зробіть висновки.

4. Проведіть анкетування студентів групи щодо педагогічної оцінки та самооцінки готовності до самоосвітньої діяльності. Зробіть висновки.

5. Проведіть анкетування студентів групи щодо їх ставлення до тестування (дистанційного навчання, професії тощо). Зробіть висновки.

6. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ВШ

Основні поняття теми: виховання, освіта, навчання, розвиток та формування особистості, мета виховання, науковий світогляд, метод виховання, прийом виховання, засоби виховання, бесіда, лекція, дискусія, переконання, навіювання, метод прикладу, диспут, дискусія, педагогічна вимога, прохання, схвалення, натяк, умова, вправи, привчання, доручення, гра, змагання, заохочення, покарання, самовиховання.

Тематична інформація

Національне виховання – створена впродовж віків самим народом система поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв, покликаних формувати світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації молоді, засвоєння нею соціального досвіду, надбань попередніх поколінь (А.Кузьмінський).

Об'єкт виховання – процес формування особистості разом з її ставленням до суспільства, себе й інших людей, до праці (В.Ортинський).

Предмет виховання – специфічні для виховання проблеми та явища: закономірності й принципи, зміст, технології, методи, прийоми та форми, спрямовані на реалізацію мети й завдань виховання (В.Ортинський).

Психологічна сутність виховання – переведення особистості з одного стану в інший, інтеріоризація зовнішнього щодо неї досвіду, знань, цінностей, норм, правил у внутрішній психологічний план, у її переконання, установки, поведінку (В.Ортинський).

Особливості та вихідні позиції організації виховання у ВШ (В.Ортинський): двоаспектний характер; безперервність та довготривалість; взаємозв'язок, взаємодоповнюваність процесів виховання, самовиховання і перевиховання; багатофакторність різноманітних вих. впливів (батьки, друзі, навк. середовище, засоби масової інформації тощо); латентний (прихований) характер результатів виховання; концентризм формування якостей особистості з урахуванням індивідуальних, психічних і вікових можливостей; різноманітність форм, методів і прийомів виховання; специфіка й труднощі оцінювання поведінки та якостей особистості у зв'язку з неточністю методів діагностики виховання; багатогранність завдань і різноманітність змісту; залежність від специфіки професійних завдань і необхідність формування громадянина-патріота України; самокерованість; суттєвий вплив на рівень розвитку активності і самостійності студента стилю спілкування, рівня педагогічної майстерності педагогів.

Основні функції виховання (В.Ортинський): організаційно-мотиваційна; діагностична (констатувальна); прогностично-проективна; формувально-розвивальна; інформаційно-комунікативна; діагностична (контрольно-оцінювальна).

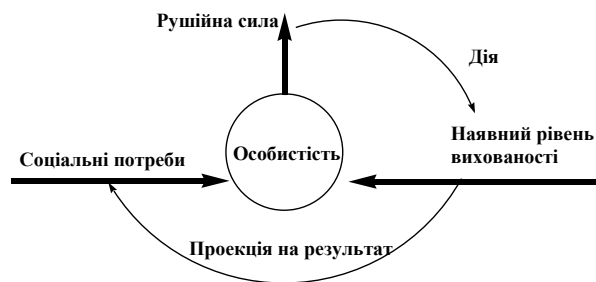
Під **системою виховної роботи** розуміють єдність мети, змісту, принципів, організаційних форм, методів і засобів виховання, що забезпечують формування всебічно розвинутої особистості.

Структурні елементи процесу виховання: мета, завдання, закономірності, принципи, зміст, методи, засоби, результати виховання та їх коригування.

Компоненти процесу виховання (відносно студента): свідомість особистості студента, її емоційно-чуттєва сфера, звички поведінки.

Компоненти процесу виховання (Н.Мойсеюк): цільовий (концепція національного виховання студентської молоді), стимуляційно-мотиваційний, змістовий (система загальнолюдських та національних цінностей), операційно-діяльнісний чи процесуальний (методи, засоби, організація), контрольно-регулювальний (поточний контроль), оцінно-результативний (завершальний контроль).

Зміст виховання – це система загально-людських і національних цінностей (морально-духовних, інтелектуальних, трудових, фізичних та естетичних якостей, переконань, умінь і навичок), які спрямовані на досягнення основної мети виховання – формування всебічно і гармонійно розвинутої особистості.

Рушійна сила процесу виховання
(А. Кузьмінський)

Основні напрями змісту національного виховання: інтелектуально-духовне виховання (розумове); фізичне виховання та утвердження здорового способу життя; моральне виховання; естетичне виховання; трудове та професійне виховання; національно-патріотичне виховання; громадянсько-правове виховання; екологічне виховання; гуманістичне виховання в дусі загальнолюдських моральних ідеалів і цінностей; економічне виховання й економічна освіта в умовах ринкових відносин; санітарно-гігієнічне виховання; виховання політичної культури в умовах соціально-політичного плюралізму.

Закономірності виховання. А.Бойко виділяє три найголовніші, з якими погоджуються більшість дослідників виховного процесу

- чим педагогічно доцільніше організована суспільно корисна **діяльність** вихованців і їхнє **спілкування**, тим активніше формуються їхні багатопланові відносини і ефективніше відбувається виховний процес;
- чим значніший вплив виховного процесу на **внутрішню сферу** (її мотиви, інтереси, потреби, емоції, інтелект) особистості (на основі **суб'єкт-суб'єктної взаємодії**), тим вищий його результат;
- чим цілеспрямованіше процес виховання спирається у **комплексі своїх впливів** на вербальні і сенсорно-рухові процеси вихованців, що лежать у основі їхньої свідомості і практичних дій, тим ефективніше здійснюється **гармонійність** духовного, морального, трудового і фізичного розвитку.

Принципи виховання – це основа, вихідні положення, які становлять фундамент змісту, форм, методів, засобів і прийомів виховання. Принципи зумовлюються метою виховання (А.Кузьмінський).

Ефективність виховання забезпечується дотриманням таких фундаментальних принципів виховання (концепція національного виховання студентської молоді/**КНВСМ**): демократичності; гуманізації; єдності навчальної та виховної діяльності; послідовності, системності і наскрізності; диференціації та індивідуалізації виховного процесу; єдності теорії та практики; природовідповідності; пріоритету правової свідомості.

Етапи процесу виховання:

1. Визначення сукупності рис і якостей особистості (певний ідеал), які слід сформувати у студента.
2. Вивчення індивідуальних особливостей студента (колективу), його позитивних рис, недоліків у характері й поведінці, визначення якостей, які ще не сформовані або перебувають на стадії зародження
3. Реалізація програми виховання шляхом залучення студентів до різних видів діяльності, участь в яких сприяє формуванню досвіду поведінки відповідно до ідеалу.
4. Самостійна робота студента над собою, тобто самоосвіта і самовиховання.

Класифікація методів виховання (В.Ортинський, В. Кудіна та ін.):

- **методи формування свідомості особистості:** бесіди, лекції, дискусії, переконання, навчання, приклад;
- **методи організації діяльності, спілкування, формування позитивного досвіду суспільної поведінки:** привчання (вправи, доручення), педагогічна вимога (пряма,

опосередкована – прохання, натяк, порада), громадська думка колективу, створення виховних ситуацій, прогнозування;

- **методи стимулювання діяльності й поведінки:** заохочення (подяка, нагородження, громадська думка колективу), змагання, гра, покарання (осуд, зауваження, догана, наказ, відрахування з ЗВО, громадська думка колективу);

- **методи контролю, самоконтролю і самооцінки діяльності й поведінки:** вимога (прохання, вказівка, розпорядження), контроль (індивідуальна бесіда, анкетування, тестування, спостереження), самовиховання (самоспостереження, самопізнання, самоаналіз, самоосуд, самооцінка, саморегуляція, самопереконання тощо).

Форма виховання – це зовнішнє виявлення процесу виховання.

Засоби виховання включають надбання матеріальної та духовної культури (художня, наукова література, кіно, радіо, телебачення, Інтернет, предмети образотворчого й театрального мистецтва, рідна мова, історія, фольклор, народні символи і національна символіка, релігійні виховні традиції тощо), технічні засоби. Універсальним засобом виховання студ. молоді завжди є діяльність (навчальна, науково-дослідна, трудова, громадська тощо) і спілкування.

Академнаставник/Куратор – це викладач ЗВО, що координує виховну роботу в академічній групі.

Чотири умовні позиції взаємодії куратора зі студентською академічною групою: наставник-помічник; наставник-посередник у вирішенні деяких питань; наставник-захисник прав студентів; наставник-координатор.

Основні функції куратора: виховна, координаційна, аналітична, організаторська, комунікативна, соціалізаційна.

Алгоритм (етапи) діяльності куратора: діагностика, планування, організація і координація виховної взаємодії, аналіз і оцінка підсумків роботи.

Вихованість – комплексна властивість особистості, яка характеризується наявністю і ступенем сформованості соціально-ціннісних якостей і властивостей, що відображають гармонійність її розвитку.

Діагностика вихованості – розпізнання і вивчення істотних ознак вихованості, їх поєднання між собою та форми їх прояву.

Вимірювання вихованості – констатація стану вихованості.

Результат діагностики – інтегративна діагностична інформація та інтегративна оцінка ступеня сформованості цілісної позиції особистості.

Ефективність виховання – співвідношення між метою виховання і результатами, досягнутими у процесі формування особистості, соціальних груп.

Рівень вихованості – ступінь сформованості в учня відповідно до вікових можливостей найважливіших якостей особистості, які є показниками вихованості.

Показники вихованості – це інтегративні прояви особистості, такі, як: здатність включатися в різні види діяльності, цілеспрямованість у діяльності, осмисленість, самостійність, творча активність, відповідальність.

В інтегрованому вигляді **вихованість особистості** постає у сформованості моральних ставлень, які можна об'єднати в такі групи:

- **ставлення до людей:** совість, чуйність, почуття емпатії, чесність, тактовність, відповідальність, справедливість, вдячність, толерантність;

- **ставлення до себе:** почуття власної гідності, адекватність самооцінки, вимогливість до себе, самокритичність, самоконтроль;

- **ставлення до праці:** працелюбність, ініціативність і творчість;

- **ставлення до суспільства:** патріотизм, громадянськість, національна самосвідомість, інтернаціоналізм;

- **морально-вольові якості:** принциповість, цілеспрямованість, наполегливість, дисциплінованість, витримка, рішучість і сміливість.

Рівні вихованості.

Залежно від рівня вихованості учнів/студентів умовно виділяють кілька груп:

- **дуже низький рівень вихованості** (негативна позиція) – негативна поведінка; самоорганізація і саморегуляція відсутня;
- **низький рівень вихованості** (нестійка позиція) – слабо виражена позитивна поведінка, трапляються зриви; самоорганізація і саморегуляція інтуїтивні;
- **середній рівень вихованості** (пасивна позитивна позиція) – стійка позитивна поведінка; наявна самоорганізація і саморегуляція;
- **високий рівень вихованості** (активна позитивна позиція) – стійка позитивна поведінка, активна позиція, прагнення проводити організацію і регуляцію поведінки інших.

Колектив (лат. *collectivus* – збірний, нагромаджений) – соціально значуща компактна група людей, які об'єднані спільною метою, узгоджено діють для досягнення мети і мають органи самоврядування

Функції колективу: організаційна, виховна, стимулювальна, регулювальна.

Основний показник і критерій сформованості колективу – наявність у ньому громадської думки, тобто думки більшості.

Критерії розвитку академічної групи: здатність до ділового об'єднання членів академічної групи, їхня організаційна єдність; наявність досвіду спільної діяльності; переважаючий у групі тон, стиль, настрої (психологічна єдність групи); моральна спрямованість колективу.

Залежно від того, в якій мірі представлені ці критерії, можна зробити висновок про **рівень розвитку групи:**

- **номінальна група** – існує лише формально;
- **група-асоціація** – об'єднана спільною метою, офіційною структурою, проте діяльність її членів має, як правило, індивідуальний характер;
- **група-кооперація** – має спільну мету, їй притаманна єдність дій, хоча психологічна єдність відсутня;
- **група-колектив** – відповідає всім чотирьом критеріям.

Етапи розвитку колективу академічної групи:

1. Створення студентського колективу. Організаційний етап.
2. Поширення впливу активу на весь колектив.
3. Вирішальний вплив громадської думки більшості.
4. Самовиховання як вищий тип виховання в колективі.

Три найпоширеніших **моделі взаємин між особистістю та колективом:**

- особистість підпорядковується колективу (*конформізм*);
- особистість і колектив перебувають в оптимальних взаєминах (*гармонія*);
- особистість підпорядковує собі колектив (*нонконформізм*).

Соціалізація – це процес засвоєння людиною соціального досвіду, в ході якого вона перетворює його у власні цінності та орієнтації, вибірково вводить у свою систему поведінки ті норми, які прийняті у даному суспільстві.

Соціалізація включає засвоєння – культури людських стосунків та суспільного досвіду; соціальних норм; соціальних ролей; видів діяльності; форм спілкування.

Джерела соціалізації: родина; система освіти; засоби масової інформації; громадські організації.

Орієнтовна програма вивчення особистості студента (В. Кудіна та ін.).

I. Загальні відомості

Вік. Курс, група. Стан здоров'я. Загальний фізичний розвиток. Де і яку школу закінчив. Склад сім'ї. Умови життя (місцевий чи іногородній, проживає в родині чи гуртожитку (на квартирі) тощо). Вступив до університету одразу після школи чи через певний час; чим займався до вступу в університет.

II. Здатність до учіння

1. Рівень інтелектуального розвитку. Загальні розумові здібності, спеціальні здібності.

2. Психологічні особливості:
  - особливості уваги (зосередженість, сталість, розсіяність);
  - особливості сприймання та швидкість сприймання;
  - рівень і характер розвитку мимовільного та довільного запам'ятовування, індивідуальні особливості пам'яті;
    - розвиток мислення;
    - розвиток творчої уяви.
3. Характеристика основних духовних та матеріальних потреб студента.
4. Професійна спрямованість особистості.
5. Характеристика сформованості наукового світогляду (його основа, широта, глибина ставлення до сучасної філософії, релігії, оволодіння основними засобами науки тощо).
6. Розвиток мови та культури мовлення.
7. Співвідношення здатності до навчання та успішності (міг би навчатися краще, вчиться в міру можливостей).

III. Особливості нервової системи, характеру і темпераменту

1. Тип нервової системи студента (астенік, пікнік, атлетик, диспластик тощо). Вияви особливості реактивності організму в процесі навчальної діяльності (на практичних заняттях, заліках, іспитах). Сила нервової системи, її вплив на працездатність студента.
2. Загальні характеристики характеру (слабкий чи сильний, цілісний чи суперечливий тощо), аналіз окремих його рис:
  - інтелектуальних (спостережливість, розсудливість, гнучкість розуму тощо);
  - емоційних (упевненість, життєрадісність, бадьорість тощо);
  - вольових (цілеспрямованість, ініціативність, стриманість, рішучість, мужність тощо);
  - моральних (почуття обов'язку, чесність, правдивість та ін.).
3. Тип і психологічні властивості темпераменту (сензитивність, реактивність, активність, пластичність, темп реакції, емоційна збудливість). Прояви особливостей темпераменту в різних видах діяльності студента (навчальній, громадській, під час дозвілля тощо).

IV. Навчальна діяльність

1. Мотиви навчальної діяльності (отримання знань, професії, диплому тощо).
2. Рівень академічної успішності (із соціально-економічних, фундаментальних, фахових дисциплін). Ставлення до різних предметів.
3. Ставлення студента до своїх навчальних можливостей (недооцінює, оцінює адекватно, переоцінює тощо).
4. Труднощі у навчанні, їх причини.
5. Предмети, вивчення яких дається легко і важко.
6. Старанність і наполегливість у навчанні.
7. Наявність пропусків занять (лекцій, семінарських, практичних занять).
8. Володіння прийомами навчальної роботи.
9. Організація самостійної роботи (планування, виконання запланованого, регулярність і систематичність підготовки до занять).

V. Взаємовідносини з однокурсниками та викладачами

1. Психологічний статус в академгрупі. Усвідомлення свого статусу.
2. Комунікативна спрямованість особистості, ступінь розвитку комунікативної сфери.
3. Характер спілкування з однокурсниками.
4. Як складаються взаємовідносини з викладачами.

VI. Загальні психолого-педагогічні висновки

Визначення основних психолого-педагогічних особливостей студента, які слід враховувати у навчально-виховному процесі. Рекомендації щодо шляхів подальшої роботи зі студентом з боку викладачів, деканату.

Орієнтовна схема вивчення колективу академічної групи (В. Кудіна та ін.).

I. Загальні відомості про академічну групу

Кількість студентів, з них юнаків та дівчат. Віковий склад. Кількість ужгородців та іногородніх. Які зміни відбувалися за час існування групи.

II. Характеристика психологічного клімату групи

1. Ступінь згуртованості та узгодженості дій студентів під час занять та у поза-навчальний час.

2. Чи сформувався в академгрупі колектив? Чи вона складається з окремих мікрогруп?

3. Чи існує конфронтація між окремими угрупованнями в групі та їх лідерами?

4. Чи збігається формальне лідерство у групі з неформальним?

5. Який настрій переважає у групі?

6. Чи хвилюють групу невдачі та успіхи окремих студентів?

7. Чи прислуховуються студенти до думки своїх товаришів по групі?

8. Чи легко студенти групи знаходять спільну мову при розв'язанні тих чи інших проблем?

9. Громадська думка в групі, її спрямованість. Як часто вона змінюється і під впливом яких чинників?

10. Критика і самокритика в групі. Як сприймають студенти групи критичні зауваження?

11. Наскільки притаманні студентам академічної групи почуття захищеності особистості, взаємної відповідальності, доброзичливості, дисциплінованості, поваги, такту, чуйності.

12. Наявність традицій у колективі групи.

13. Як вирішуються питання взаємодопомоги?

14. Наявність у групі студентів, що перебувають в ізоляції.

15. Загальна характеристика атмосфери групи (сприятлива, нейтральна, несприятлива).

III. Ціннісні орієнтації групи

1. Професійна спрямованість студентів групи (на отримання знань, отримання професії, отримання диплому тощо).

2. Характеристика суспільно значущих інтересів студентів групи. Рівень громадської активності та зрілості студентів.

3. Духовні запити та пріоритетні цінності.

4. Моральні якості особистості, які найбільше цінуються в групі, та якості, що викликають найбільший осуд.

IV. Інтелектуальний розвиток групи

1. Характеристика академічної успішності в групі (соціально-економічні, фундаментальні, фахові дисципліни), її динаміка.

2. Пропуски студентами занять, їх причини.

3. Домінуючі мотиви навчальної діяльності.

4. Ставлення до списування, підказок, шпаргалок на заняттях та під час сесії.

5. Участь студентів у НДР (гуртки, олімпіади, конкурси, конференції тощо).

V. Взаємовідносини студентів групи з викладачами

1. Які предмети найбільше захоплюють студентів. Які викладачі найбільше подобаються. Чому?

2. З яких предметів у студентів найбільше труднощів, чому? Як склалися стосунки з викладачами, що читають ці предмети?

3. Характер взаємовідносин студентів з куратором групи, його авторитет. Конкретна допомога куратора у вирішенні проблем життя групи.

VI. Загальні психолого-педагогічні висновки

Загальна характеристика рівня розвитку колективу групи. Позитивні аспекти і недоліки в організації життя та діяльності групи. Рекомендації щодо подальшої роботи з колективом групи.

Завдання для самостійної роботи

Завдання для самоконтролю основних теоретичних положень та подальшого опрацювання теми

1. Чому навчання і виховання розглядають як дві сторони (дві підсистеми) єдиного науково-педагогічного процесу?
2. Розкрийте сутність та особливості виховання у вищій школі
3. Охарактеризуйте об'єкт та предмет виховання.
4. Охарактеризуйте процес виховання як систему (компоненти: цільовий, стимуляційно-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний чи процесуальний, контрольно-регулювальний, оцінно-результативний).
5. Назвіть основні види виховної взаємодії у ЗВО.
6. Доповніть вираз: «У теперішній час ... і ... сформована особистість залишається ідеалом суспільства, до якого прагне вітчизняна та зарубіжна школа».
7. Всебічний та гармонійний розвиток особистості передбачає дотримання єдності та взаємодії п'яти основних частин виховання. Назвіть їх.
8. Доповніть вираз: «Кінцевою метою виховання особистості є її підготовка до повноцінного суспільного життя, яке передбачає виконання людиною трьох соціально-суспільних функцій: ..., ..., ...».
9. Які рушійні сили процесу виховання?
10. Розкрийте пріоритетні напрямки змісту виховного процесу на сучасному етапі розвитку українського суспільства згідно нормативних документів.
11. Сформулюйте сутність, актуальні виховні завдання, шляхи і засоби реалізації змісту кожного напрямку національного виховання.
12. Які основні етапи процесу виховання?
13. Охарактеризуйте сутність окремих методів формування свідомості особистості, вкажіть їх переваги та недоліки.
14. Наведіть приклади методів організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки.
15. Доведіть, що застосування методу доручення вимагає врахування індивідуальних особливостей студентів.
16. Назвіть методи контролю та аналізу ефективності виховного процесу.
17. Назвіть поширені форми організації виховання студентської молоді.
18. Дайте характеристику виховання: як соціального явища та педагогічного процесу.
19. Які Вам відомі джерела соціалізації особистості?
20. Охарактеризуйте академнаставника/куратора студентської групи: основні завданнями діяльності; вимоги до особистості; чотири умовні позиції взаємодії куратора зі студентською академічною групою; функції (аналітична, організаторська, комунікативна, виховна, координаційна, соціалізації тощо); етапи управлінського циклу у виховній системі його діяльності.
21. Сформулюйте критерії та рівні розвитку академічної групи.
22. Що означає паралельна педагогічна дія?
23. Охарактеризуйте етапи розвитку колективу академічної групи.
24. Які найпоширеніші моделі взаємин між особистістю та колективом?
25. Розкрийте сутність понять: «критерії вихованості», «рівень вихованості», «ефективність виховання».
26. Охарактеризуйте групи студентів залежно від рівня вихованості: дуже низький; низький; середній; високий рівні вихованості.
27. Назвіть методи вивчення особистості студента та колективу групи?
28. Яка орієнтовна схема вивчення особистості студента?
29. Охарактеризуйте студентське самоврядування у ЗВО (мета, напрями та принципи діяльності, структура у ЗВО).
30. Які джерела і шляхи соціалізації студента та розвитку його творчої особистості?

Завдання для роздумів

1. Чи існує універсальний метод виховання з точки зору його ефективності?
2. Чому соціалізація не тотожна вихованню, чому вона ширша, ніж виховання?

3. Як Ви вважаєте, чи мають викладачі відвідувати студентські гуртожитки?

Методичне завдання

Мікровикладання (1-2 хв.): наведіть приклади методів виховання (переваги та недоліки) на основі Вашого досвіду навчання у ЗВО; запропонуйте виховний захід для акад.групи, прокоментуйте основну частину.

Дослідницьке завдання

1. Проведіть контент-аналіз трактування у різних джерелах таких понять: «виховання», «мета виховання», «ідеал», «вихованість», «критерії вихованості», виділіть їх суттєві ознаки та запишіть у таблицю. Сформулюйте власний варіант з використанням виокремлених ознак.

Суттєва ознака поняття	Кількість авторів, які визначають дану ознаку
------------------------	---

4. Проаналізуйте орієнтовну схему вивчення колективу академічної групи, проведіть необхідне дослідження і складіть відповідну психолого-педагогічну характеристику.

5. Підготуйте реферат: теоретичні засади виховного процесу у ВШ; студентський колектив у системі виховання молоді ВШ; ціннісні орієнтації сучасної студентської молоді; порівняльний аналіз студентського самоврядування у сучасній ВШ в Україні та за кордоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виноградова В.Є., Юрченко В.І. Психологія вищої освіти: теоретичні та практичні аспекти: навч. посіб. К.: Каравела, 2018. 296 с.
  2. [Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи.](#) Підручник за модульно-рейтинг. системою навчання. 2-ге вид. Київ: Центр учб. літ., 2018. 384 с.
  3. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с. <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/29032>
  4. [Зайченко І.В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі: навч. посібник; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ : Ліра-К, 2017. 456 с.](#)
  5. Зайченко І.В., Теслюк В.М., Каленський А.А. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи : підручник / За ред.проф. І.В.Зайченка. Київ : Ліра-К, 2017. 484 с.
  6. [Каплінський, В. В. Методика викладання у вищій школі: навч. посібник. Київ : КНТ, 2019. 225 с.](#)
  7. Кучинська І. О. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д.Г., 2020. 291 с.
  8. Мешко О.І. Психологія вищої школи. Навч. посібник. Тернопіль: «Вектор», 2018. 196 с.
  9. Мухіна Г.В. Педагогіка та психологія вищої школи. Навчально-методичний посібник. Посібник. К: Дакор, 2020. 178 с.
  10. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 472 с.
  11. Педагогіка та психологія вищої школи: навч.-метод. посібник для самостійної роботи студентів/ Автор-упорядник В.І. Староста. Вид. 2-е випр. та доп. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2023. 68 с.
  12. Староста В.І. Тестовий контроль психолого-педагогічної підготовки магістрів та аспірантів: навчальний посібник. Вид. 2-е випр. та доп. Ужгород: УжНУ, 2023. 100 с.
- ### Допоміжна література
13. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. К.: Либідь, 1998. 558 с.
  14. Волкова Н.П. Педагогіка: Навч. посібник. 3-тє вид. К.: Академвидав, 2009. 616 с.
  15. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2006. 256 с.
  16. Голуб Н.Б. Риторика у вищій школі. Черкаси : Брама-Україна, 2008. 408 с.
  17. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
  18. [Гура О.І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект.](#) Монографія. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2006. 332 с.
  19. [Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник для студ. вищ. навч. закл. 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.](#)
  20. Енциклопедія освіти / АПН України; головний ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
  21. Інновації у вищій освіті: вітчизняний і зарубіжний досвід: навч. посіб./ І.В.Артёмов, І.П.Студеняк, Й.Й.Головач, А.В.Гусь. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2015. 360 с
  22. Кадемія М. Ю., Шахіна І. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі: Навчальний посібник. Вінниця, ТОВ «Планер». 2011. 220 с .
  23. Кудіна В.В., Соловей М.І., Спіцин Є.С. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. 3-ге вид., доповн. і переробл. К.: Ленвіт, 2009. 194 с.
  24. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. 2-ге вид. К.: Знання, 2011. 488 с.
  25. Мороз О.Г., Падалка О.С., Юрченко В.І. Педагогіка і психологія вищої школи: Навч. посіб.; за заг. ред. О.Г. Мороза. К.: НПУ, 2003. 267 с.

26. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З.Н.Курлянд, Р.І.Хмелюк, А.В.Семенова, І.О.Бартенєва, І.М. Богданова. 3-є вид., переробл., доповн. К.: Знання, 2007. 495 с.
27. Педагогіка вищої школи: підручник /В.П.Андрущенко, І.Д.Бех, І.С.Волощук, О.В.Глузман, Н.В.Гузій, Н.М. Дем'яненко, Н.О. Дівінська, М.Б.Євтух, С.А.Калашнікова, О.А.Комар. К.: Пед. думка, 2009. 256 с.
28. Положення про навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни / Упорядники : Зан М.П., Остапєць Ю.О., Пелін О.В., Староста В.І. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла»2012. 72 с. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/23330>
29. Практикум з навчальної дисципліни «Педагогіка і психологія вищої школи»: навч.-метод. посіб. / уклад.: Соловей М.І., Кудіна В.В., Спіцин Є.С. К. : Ленвіт, 2013. 71 с.
30. [Пятакова Г.П. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі: навч.-метод. посібник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 120 с.](#)
31. Староста В.І., Керестень І.С. Методика застосування навчальних завдань та комп'ютерної техніки вчителем: Навчальний посібник / За ред. В.І.Старости. Ужгород: ПоліПрінт, 2008. 136 с. ISBN 978-966-7966-67-6. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/23249>
32. Триус Ю.В., Герасименко І.В., Франчук В. М. Система електронного навчання ВНЗ на базі MOODLE: Метод. посібник / За ред. Ю. В. Триуса. Черкаси: ЧДТУ. 2012. 220 с.
33. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник. К. : Кондор, 2011. 628 с.
34. Туркот Т.І., Коновал О.А. Педагогіка та психологія вищої школи: Навч. посібник. Херсон: Олді-плюс, 2013. 466 с.
35. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Вид. 2-е. К.: Академвидав, 2014. 456 с.
36. Фіцула М.М. Педагогіка: Навч. посібник. К.: Академвидав, 2005. 560 с.
37. [Фурман А.В., Шандрук С.К. Організаційно-діяльнісні ігри у вищій школі: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 271 с.](#)
38. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. К.: Либідь, 2003. 560 с.
39. Vajtoš Ján. Didaktika vysokej školy. Vydavateľské údaje, Bratislava: Iura Edition, 2020. 398 s.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. [Державна науково-педагогічна бібліотека України](https://dnpb.gov.ua) імені В.О.Сухомлинського. URL: <https://dnpb.gov.ua>.
2. Е-навчання в УжНУ: наукова бібліотека (<http://www.lib.uzhnu.edu.ua/>), е-репозитарій (<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/university-it/dspace>), сайт е-навчання (<https://e-learn.uzhnu.edu.ua/>) тощо).
3. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. URL: <https://nbuv.gov.ua>.
4. [Положення про академічну доброчесність в ДВНЗ «УжНУ»](https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/12223). URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/12223>.
5. [Положення про атестацію здобувачів вищої освіти та екзаменаційну комісію у ДВНЗ «УжНУ»](https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/11070). URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/11070>
6. Положення про дипломну роботу (дипломний проект). URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/11106>.
7. [Положення про організацію освітнього процесу в Державному вищому навчальному закладу «Ужгородський національний університет»](https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31357). URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31357>
8. [Положення про порядок та методику проведення семестрових \(курсівих\) екзаменів і заліків](https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/5952). URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/5952>
9. [Положення про систему внутрішнього забезпечення якості освіти ДВНЗ «УжНУ»](https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/19667). URL:<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/19667>
10. Про вищу освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38. Редакція від 23.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>.
11. Про затвердження національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів

України від 23.11.2011 №1341 (Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ [№ 509 від 12.06.2019](#); [№ 519 від 25.06.2020](#)). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>

12. [Про затвердження професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти»](#): Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.03.2021 №610. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-standart-na-grupu-profesij-vikladachi-zakladiv-vishoyi-osviti>

13. Про затвердження стандарту вищої освіти України за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України від 11.05.2021 р. № 520. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>

14. Про освіту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні терміни ВО (Закон України «Про вищу освіту», 2014, редакція 2021)²:

академічна мобільність - можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому ЗВО (науковій установі) на території України чи поза її межами;

академічна свобода - самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом;

акредитація освітньої програми - оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності ЗВО за цією програмою на предмет забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти;

ВО - сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у ЗВО (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти;

ЗВО - окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей;

галузь знань - гармонізована з Міжнародною стандартною класифікацією освіти широка предметна область освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей;

Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС) - система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти. Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання, та обліковується у кредитах ЄКТС;

здобувачі вищої освіти - особи, які навчаються у ЗВО на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації;

кваліфікація - офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту;

компетентність - здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей;

компетентність (згідно НРК) - динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність;

кредит Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (далі - кредит ЄКТС) - одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин. Навантаження одного навчального року за денною формою навчання становить, як правило, 60 кредитів ЄКТС;

²Про вищу освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38. Редакція від 23.04.2021.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>

ліцензування - процедура визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність відповідно до ліцензійних умов провадження освітньої діяльності;

освітня діяльність - діяльність закладів вищої освіти, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу;

освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма - єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій). Освітня програма може визначати єдину в її межах спеціалізацію або не передбачати спеціалізації;

особа з особливими освітніми потребами - особа з інвалідністю, яка потребує додаткової підтримки для забезпечення здобуття вищої освіти;

результати навчання - знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів;

спеціалізація - складова спеціальності, що може визначатися ЗВО та передбачає одну або декілька профільних спеціалізованих освітніх програм вищої або післядипломної освіти;

спеціальність - гармонізована з Міжнародною стандартною класифікацією освіти предметна область освіти і науки, яка об'єднує споріднені освітні програми, що передбачають спільні вимоги до компетентностей і результатів навчання випускників;

студентоцентроване навчання - підхід до організації освітнього процесу, що передбачає: заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу; створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії; побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу;

якість ВО - відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам ВО, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутр. та зовнішнього забезпечення якості.

Додаток Б

Трудові функції і професійні компетентності, згідно Стандарту(2021)³ на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти»

Трудові функції: А. Розроблення та оновлення програм навчальних дисциплін, підготовка навчальних і методичних матеріалів.

Предмети та засоби праці (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): Робоче місце, оснащене столом, стільцем, комп'ютерним обладнанням та організаційною технікою, доступом до мережі Інтернет, відповідним програмним забезпеченням, доступом до інформаційно-довідкових систем, баз даних, колекцій повнотекстових наукових журналів (EBSCO, JSTOR та ін.) відповідно до предметної області; бібліотечні ресурси, архівні ресурси (за потреби); лабораторні приміщення і обладнання (за потреби); наукова, методична, навчальна література; правила та інструкції з розроблення програм і навчальних дисциплін, навчальних та методичних матеріалів.

Професійні компетентності (за трудовою дією або групою трудових дій). Знання (З). Уміння, навички (У):

³Про затвердження професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти»: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.03.2021 №610. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-standart-na-grupu-profesij-vikladachi-zakladiv-vishoyi-osviti>

A1. Здатність розробляти програму навчальної дисципліни та/або її складники, навчальні та методичні матеріали до них.

A1.31. Сучасні знання з предметної області, до якої належить навчальна дисципліна, в необхідному обсязі.

A1.32. Вимоги до результатів навчання з навчальної дисципліни, передбачені освітньою програмою.

A1.33. Вимоги до структури та змісту силабусу (робочої програми) навчальної дисципліни.

A1.34. Вимоги та підходи до розроблення навчальних і методичних матеріалів.

A1.У1. Обґрунтовувати програму/складники програмного забезпечення навчальної дисципліни, її місце в освітній програмі.

A1.У2. Визначати та упорядковувати зміст навчальної дисципліни відповідно до встановлених вимог.

A1.У3. Проектувати результати навчання за окремими складниками програми.

A1.У4. Розробляти силабус (робочу програму) навчальної дисципліни.

A1.У5. Готувати підручники, посібники, навчально-методичні матеріали з навчальної дисципліни у формі, оптимально придатній для розуміння та сприйняття студентами.

A2.Здатність оновлювати програму навчальної дисципліни відповідно до внутрішньої системи забезпечення якості.

A2.31. Нові наукові досягнення та тенденції розвитку предметної області, до якої відноситься навчальна дисципліна.

A2.32. Вимоги внутрішньої системи забезпечення якості.

A2.34. Методи виявлення вимог та очікувань студентів та інших стейкхолдерів стосовно навчальної дисципліни.

A2.У2. Інтегрувати нові наукові дані у зміст навчальної дисципліни вчасно, у необхідних обсягах і формах.

A2.У3. Виявляти, аналізувати та враховувати вимоги й очікування студентів, роботодавців та інших стейкхолдерів під час періодичного перегляду й оновлення програми навчальної дисципліни.

Трудові функції : Б. Викладання, консультативна підтримка студентів.

Предмети та засоби праці (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти):

Навчальні аудиторії чи інші приміщення (місця), обладнані відповідно до цілей освітньої програми; засоби зв'язку та комунікації, програмне забезпечення; канцелярське приладдя, оргтехніка, лабораторні приміщення та обладнання (за потреби), наукова, навчальна та методична література.

Професійні компетентності (за трудовою дією або групою трудових дій). Знання. Уміння, навички:

Б1. Здатність проводити навчальні заняття та забезпечувати досягнення запланованих результатів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей і потреб студентів.

A1.31. Сучасні знання з предметної області, до якої належить навчальна дисципліна, в необхідному обсязі.

Б1.31. Правила і форми організації освітнього процесу ЗВО.

Б1.32. Особливості організації освітнього процесу для різних форм здобуття вищої освіти.

Б1.33. Види навчальних занять.

Б1.34. Сучасні методи і технології викладання, що можуть використовуватися для відповідної навчальної дисципліни.

Б1.35. Методи і способи організації індивідуальної та групової роботи студентів під час навчання.

Б1.36. Знання вікової психології, педагогіки та андрагогіки в необхідному обсязі.

Б1.37. Методи і способи ефективної комунікації.

Б1.38. Правила безпеки при проведенні навчальних занять з навчальної дисципліни.

Б1.У1. Викладати зміст навчальної дисципліни в обсягах, оптимально придатних для сприйняття студентами і здобуття ними очікуваних результатів навчання.

Б1.У2. Встановлювати зв'язок змісту навчальної дисципліни з актуальними потребами суспільства, економіки, науки та ринку праці.

Б1.У3. Адаптувати викладання навчальної дисципліни відповідно до форми здобуття вищої освіти.

Б1.У4. Обирати види навчальних занять, що забезпечують досягнення результатів навчання дисципліни.

Б1.У5. Викладати із застосуванням сучасних і ефективних методів і технологій, що забезпечують досягнення результатів навчання дисципліни.

Б1.У6. Підтримувати і стимулювати дискусію та самостійну думку студентів під час навчальних занять.

Б1.У7. Організовувати індивідуальну та групову роботу з використанням методів і способів, які дозволяють розвивати здібності, враховувати психологічні особливості та освітні потреби студентів.

Б1.У8. Аналізувати і вдосконалювати власні методи викладання.

Б2. Здатність консультивати студентів з предмета навчальної дисципліни відповідно до їхніх індивідуальних освітніх потреб.

А1.31. Сучасні знання з предметної області, до якої належить навчальна дисципліна, в необхідному обсязі.

Б1.37. Методи і способи ефективної комунікації.

Б2.У1. Взаємодіяти зі студентами на засадах партнерства та взаємоповаги.

Б2.У2. Надавати групові та індивідуальні консультації студентам з питань змісту та вивчення навчальної дисципліни.

Б2.У3. Надавати групові та індивідуальні консультації студентам з питань самостійної та аудиторної роботи, практичної підготовки.

Б2.У4. Надавати групові та індивідуальні консультації студентам щодо використання і безпечної експлуатації лабораторного обладнання (за необхідності).

Б3. Здатність здійснювати індивідуальний супровід студента (наставництво, менторство) під час навчання.

Б3.31. Методи здійснення індивідуального супроводу наставництва, менторства.

Б3.У1. Консультивати студента з питань вибору навчальних дисциплін, самоорганізації в процесі навчання

Б3.У2. Консультивати студента з питань його професійного самовизначення.

Б3.У3. Допомогати студенту адаптуватися до умов навчання.

Б3.У4. Формувати у студента навички етичної та соціально відповідальної поведінки.

Трудові функції : В. Оцінювання результатів навчання.

Предмети та засоби праці (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): Комп'ютерне обладнання з відповідним програмним забезпеченням; наукова, методична та педагогічна література; засоби та інструменти зв'язку і комунікації; оргтехніка; канцелярське приладдя, відповідно обладнані приміщення.

Професійні компетентності (за трудовою дією або групою трудових дій). Знання. Уміння, навички:

В1. Здатність розробляти критерії та обирати інструменти оцінювання.

В1.31. Методи розроблення критеріїв оцінювання результатів навчання.

В1.32. Методи і технології оцінювання результатів навчання.

В1.У1. Визначати цілі оцінювання.

В1.У2. Розробляти критерії та обирати інструменти оцінювання відповідно до цілей оцінювання і специфіки навчальної дисципліни.

В1.У3. Проводити оцінювання результатів навчання із застосуванням методів і технологій, що найкраще відповідають цілям оцінювання, змісту і характеру навчальної дисципліни, її окремих складників.

B2. Здатність здійснювати об'єктивне оцінювання результатів навчання (проводити атестацію).

B1.32. Методи і технології оцінювання результатів навчання.

B2.33. Вимоги і правила дотримання академічної доброчесності.

B2.U1. Планувати і організовувати оцінювання результатів навчання.

B2.U2. Контролювати дотримання вимог і правил академічної доброчесності студентами під час проведення оцінювання результатів навчання.

B3. Здатність надавати студентам зворотній зв'язок (щодо результатів оцінювання та рекомендації щодо покращення результатів навчання).

B1.37. Методи і способи ефективної комунікації.

B3.U1. Аналізувати і обговорювати зі студентами обсяг і характер здобутих ними результатів навчання з дисципліни або її складників за результатами оцінювання.

B3.U2. Обґрунтовувати і обговорювати зі студентами способи покращення їхніх результатів навчання.

Трудові функції: Г. Виконання дослідницьких/ творчих проектів, оприлюднення їх результатів та забезпечення захисту авторських прав.

Предмети та засоби праці (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти):

Комп'ютерне обладнання та відповідне програмне забезпечення; організаційна техніка; доступ до мережі Інтернет, доступ до інформаційно-довідкових систем, баз даних, колекцій повнотекстових наукових журналів (EBSCO, JSTOR та ін.) відповідно до напрямку дослідження: бібліотечні ресурси і архівні ресурси (за потреби); лабораторні приміщення і обладнання (за потреби); наукова література, нормативні документи з питань захисту авторських прав.

Професійні компетентності (за трудовою дією або групою трудових дій). Знання. Уміння, навички:

G1. Здатність обґрунтувати, спланувати та виконати дослідницький/ творчий проєкт.

G1.31. Методи збору інформації, її узагальнення, структурування, систематизації.

G1.32. Методологія і методи дослідження/реалізації творчих проєктів.

G1.U1. Обґрунтовувати дослідницький/ творчий проєкт, його цілі та завдання.

G1.U2. Планувати дослідницький/ творчий проєкт, визначати етапи його виконання, необхідні ресурси та очікувані результати.

G1.U3. Збирати, узагальнювати, структурувати і систематизувати інформацію, дані необхідні для дослідження/реалізації творчого проєкту.

G1.U4. Здійснювати дослідження/творчий проєкт із застосуванням відповідних наукових/творчих методів, підходів.

G2. Здатність проаналізувати та узагальнити результат наукового/творчого проєкту, підготувати та оприлюднити презентацію, звіт, статтю, монографію.

G2.31. Методи аналізу, оцінювання та синтезу інформації.

G2.32. Вимоги до звіту, статті, монографії/презентації творчого проєкту.

G2.33. Методи підготовки доповідей та презентацій/ художні засоби презентації творчих проєктів.

G2.34. Основи академічного письма.

G2.U1. Аналізувати та підсумовувати результати дослідження/творчого проєкту.

G2.U2. Обґрунтовувати та аргументувати основні результати дослідження у ході наукової або професійної дискусії/презентувати творчий проєкт відповідними художніми засобами

G2.U3. Готувати українською та англійською мовами звіт, статтю, монографію за результатами наукового дослідження/звіт за результатами творчого проєкту відповідно до встановлених вимог.

G3. Здатність підготувати запит на видачу патенту на винахід, корисну модель, документів, що засвідчують право автора на твір (за необхідності).

G3.31. Нормативні документи і правила, що забезпечують захист інтелектуальної

власності.

ГЗ.У1. Готувати заявки на видачу патентів на винахід, корисну модель, документів, що засвідчують право автора на твір, відповідно до встановлених вимог.

Трудові функції: Д. Участь у роботі кафедри, інших колегіальних органів, професійних об'єднань, організація освітніх та наукових заходів

Предмети та засоби праці (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): Комп'ютерне обладнання, доступ до мережі Інтернет, відповідне програмне забезпечення; відповідно обладнане приміщення, оргтехніка, канцелярське приладдя.

Професійні компетентності (за трудовою дією або групою трудових дій). Знання. Уміння, навички:

Д1. Здатність готувати документи та матеріали до засідань кафедри, інших колегіальних органів, брати участь у нарадах, робочих групах, професійних об'єднаннях.

Д1.31. Стратегія розвитку ЗВО.

Д1.32. Законодавство з питань вищої освіти, плани і положення ЗВО, відповідного структурного підрозділу, колегіального органу.

Д1.33. Стратегічні документи професійних об'єднань.

Д1.34. Правила ділового мовлення, етика професійного спілкування.

Д1.У1. Аналізувати документи і матеріали.

Д1.У2. Формулювати обґрунтовані судження і пропозиції з фахових питань.

Д1.У3. Готувати проекти документів з фахових питань, визначати їхню структуру і зміст.

Д1.У4. Готувати, збирати та узагальнювати пропозиції до колегіальних обговорень, нарад засідань.

Д1.У5. Брати участь у фаховій дискусії.

Д1.У6. Організувати та модерувати фахову дискусію.

Д2. Здатність планувати, готувати та проводити наукові й освітні заходи.

Д2.31. Загальні вимоги до організації і проведення відповідних наукових, освітніх заходів.

Д2.32. Методи управління проектами.

Д2.У1. Генерувати ідею, концепцію наукового, освітнього заходу.

Д2.У2. Формувати команду для прове дення наукового, освітнього заходу.

Д2.У3. Планувати і управляти ресурсами, необхідними для проведення наукового, освітнього заходу.

Д2.У4. Контролювати виконання плану проведення наукового, освітнього заходу.

Д2.У5. Готувати до публікації матеріали наукового, освітнього заходу.

Д2.У6. Аналізувати та підсумовувати результати проведення наукового, освітнього заходу.

Трудові функції: Е. Керівництво науковою/ творчою роботою студентів, аспірантів.

Предмети та засоби праці (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): Комп'ютерне обладнання з відповідним програмним забезпеченням; доступ до мережі Інтернет, баз даних, наукова та методична література, засоби зв'язку та комунікації; оргтехніка; канцелярське приладдя.

Професійні компетентності (за трудовою дією або групою трудових дій). Знання. Уміння, навички:

Е1. Здатність консультиувати студента, аспіранта щодо планування і реалізації наукового дослідження/творчого процесу.

Б1.37. Методи і способи ефективної комунікації.

В2.31. Вимоги і правила комунікації, дотримання академічної доброчесності.

Г1.31. Методи збору інформації, її узагальнення, структурування, систематизації.

Г1.32. Методологія і методи дослідження/реалізації творчих проектів.

Е1.31. Вимоги до наукової, творчої роботи студента, аспіранта.

Е1.У1. Стимулювати самостійний науковий/творчий пошук студента, аспіранта.

E1.U2. Інформувати студента, аспіранта щодо актуальної наукової та методологічної літератури, інших джерел з предмету дослідження/творчого проекту.

E1.U3. Консультувати студента, аспіранта у питаннях обґрунтування та планування наукового дослідження/творчого проекту.

E1.U4. Консультувати студента, аспіранта щодо методології та методів виконання дослідження/творчого проекту.

E1.U5. Консультувати студента, аспіранта щодо дотримання вимог і правил академічної доброчесності під час реалізації дослідження/творчого проекту.

E2. Здатність проаналізувати процес та результати дослідження/творчого проекту проведеного студентом, аспірантом.

V2.31. Вимоги і правила дотримання академічної доброчесності.

G2.31. Методи аналізу, оцінювання та синтезу інформації.

E2.U1. Критично аналізувати процес та результати дослідження/творчого проекту, здійснюваного студентом, аспірантом, на різних стадіях його реалізації.

E2.U2. Контролювати дотримання студентом, аспірантом вимог і правил академічної доброчесності.

E2.31. Сучасний стан і результати актуальних досліджень/творчих проектів у відповідній галузі, сфері.

E3. Здатність надавати рекомендації студентів, аспірантів щодо покращення процесу та результатів його наукового дослідження/творчого проекту.

G2.31. Методи аналізу, оцінки та синтезу інформації.

E1.31. Вимоги до наукової, творчої роботи студента, аспіранта.

E2.31. Сучасний стан і результати актуальних досліджень/творчих проектів у відповідній галузі, сфері.

E3.U1. Надавати рекомендації студентів, аспірантів щодо покращення процесу, проміжних та фінальних результатів його дослідження/творчого проекту.

E3.U2. Контролювати відповідність виконання та результатів дослідження/творчого проекту студента, аспіранта, встановленим вимогам.

Трудові функції : Є. Розроблення та вдосконалення освітніх програм.

Предмети та засоби праці (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти):

Комп'ютерне обладнання з відповідним програмним забезпеченням; доступ до мережі Інтернет; спеціальна література, стандарти вищої освіти та професійні стандарти (за наявності); нормативні документи, інструкції; оргтехніка; канцелярське приладдя.

Професійні компетентності (за трудовою дією або групою трудових дій). Знання.

Уміння, навички:

Є.1. Здатність визначати мету, структурні компоненти освітньої програми, програмні результати навчання.

D1.31. Стратегія розвитку ЗВО.

B1.32. Правила і форми організації освітнього процесу ЗВО.

Є1.31. Стандарт вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти, професійні стандарти для відповідних видів професійної діяльності (за наявності)

Є1.32. Вимоги до структури і змісту освітньої програми.

Є1.33. Сучасні підходи до формування освітніх програм.

Є1.34. Таксономія Блума та ін.

Є1.35. Нормативно-правові документи, що регулюють відповідні спеціальності і галузі, види професійної діяльності (за наявності).

Є1.U1. Визначати зв'язок освітньої програми зі стратегією ЗВО та актуальними потребами суспільства, науки, економіки і ринку праці.

Є1.U2. Обґрунтовувати переваги освітньої програми для ключових стейкхолдерів.

Є1.U3. Визначати мету, цілі та завдання освітньої програми, програмні результати навчання.

Є1.У4. Визначати перелік та вимоги до структурних компонентів освітньої програми.

Є1.У5. Координувати роботу розробників освітньої програми.

Є1.У6. Контролювати відповідність освітньої програми стандарту вищої освіти (за наявності).

Є1.У7. Визначати вимоги до викладацького складу освітньої програми.

Є1.У8. Адаптувати освітню програму до різних форм здобуття вищої освіти.

Є2. Здатність переглядати й оновлювати освітню програму відповідно до вимог внутрішньої системи забезпечення якості, потреб стейкхолдерів.

А2.32. Вимоги внутрішньої системи забезпечення якості.

Є2.31. Нові досягнення і тенденції розвитку відповідної галузі та предметної області.

Є2.32. Методи виявлення вимог та очікувань стейкхолдерів стосовно освітньої програми.

Є2.У1. Збирати та аналізувати відгуки та запити студентів, роботодавців та інших стейкхолдерів щодо освітньої програми.

Є2.У2. Аналізувати результати моніторингу працевлаштування випускників освітньої програми.

Є2.У3. Періодично переглядати та оновлювати освітню програму відповідно до нових наукових та практичних досягнень у галузі та предметній області, а також вимог та очікувань стейкхолдерів.

Є3. Здатність готувати матеріали до акредитації освітньої програми.

Є3.31. Вимоги та критерії акредитації освітньої програми.

Є3.У1. Готувати та/або організувати підготовку матеріалів відповідно до вимог акредитації освітньої програми.

Трудові функції: Ж. Здійснення наукової та фахової експертизи, консультування осіб, підприємств, установ, організацій.

Предмети та засоби праці (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти):
Комп'ютерне обладнання з відповідним програмним забезпеченням; доступ до мережі Інтернет; доступ до інформаційно-довідкових систем, баз даних; наукова та спеціальна література; оргтехніка; канцелярське приладдя; засоби зв'язку та комунікації, матеріали відповідних підприємств, установ, організацій.

Професійні компетентності (за трудовою дією або групою трудових дій). Знання. Уміння, навички:

Ж1. Здатність здійснювати наукову/фахову експертизу дослідницьких (наукових) фахових/творчих проєктів.

Е2.31. Сучасний стан і результати актуальних досліджень/творчих проєктів у відповідній галузі, сфері.

Г2.31. Методи аналізу, оцінки та синтезу інформації.

Ж1.У1. Аналізувати зміст, виконання та результати дослідницького (наукового), фахового або творчого проєкту, їхню обґрунтованість, відповідність фахових вимогам та вимогам академічної доброчесності.

Ж1.У2. Готувати аргументовані критичні зауваження, висновок, рецензію, відгук на дослідницький (науковий), фаховий або творчий проєкт.

Ж1.У3. Формувати рекомендації щодо покращення дослідницького (наукового), фахового або творчого проєкту на різних стадіях його виконання.

Ж2. Здатність надавати експертні консультації особам, підприємствам, установам, організаціям з питань, що стосуються їхньої дослідницької та/або професійної діяльності

Г2.31. Методи аналізу, оцінки та синтезу інформації.

Е2.31. Сучасний стан і результати актуальних досліджень/творчих проєктів у відповідній галузі, сфері.

Ж2.31. Стан розвитку відповідної галузі, сфери.

Д1.У1. Аналізувати документи і матеріали.

Д1.У2. Формулювати обґрунтовані судження і пропозиції з фахових питань.

Ж2.У1. Надавати консультації та рекомендації особам, підприємствам, установам, організаціям з питань їхньої дослідницької та/або професійної діяльності у відповідній галузі, сфері.

Опис професійних кваліфікацій викладачів ЗВО відповідно до посад

Асистент	Викладач, старший викладач	Доцент	Професор
<p>Володіє повним переліком загальних компетентностей</p> <p>Здійснює професійну діяльність, переважно визначену трудовими функціями А, Б, В</p> <p>Демонструє успішне володіння більшістю ЗУН до трудових функцій А, Б, В</p> <p>Частково демонструє володіння ЗУН, необхідними для здійснення трудових функцій Г, Д</p> <p>Володіє внутрішньою мотивацією та проявляє здатність до власного професійного розвитку, у тому числі з допомогою викладачів, що мають вищу кваліфікацію</p>	<p>Демонструє успішне володіння повним переліком загальних компетентностей</p> <p>Здійснює професійну діяльність, визначену трудовими функціями А, Б, В</p> <p>Демонструє успішне володіння повним набором ЗУН до трудових функцій А, Б, В</p> <p>Демонструє успішне володіння більшістю ЗУН, необхідних для здійснення трудових функцій Г, Д</p> <p>Володіє внутрішньою мотивацією та проявляє здатність до власного професійного розвитку і професійної саморефлексії</p>	<p>Демонструє успішне володіння повним переліком загальних компетентностей</p> <p>Здійснює професійну діяльність, визначену трудовими функціями А, Б, В, Г, Д і Е</p> <p>Демонструє успішне володіння повним набором ЗУН до трудових функцій А, Б, В, Г, Д і Е</p> <p>Демонструє володіння більшістю ЗУН до трудових функцій Є і Ж</p> <p>Постійно демонструє досягнення у своєму професійному розвитку, а також надає підтримку іншим викладачам щодо їхнього професійного вдосконалення.</p> <p>Розробляє впроваджує інноваційні форми і методи викладання та оцінювання результатів навчання</p> <p>Демонструє активність та помітні досягнення у науковій роботі, формуванні мережі наукових та професійних контактів</p>	<p>Демонструє успішне володіння повним переліком загальних та професійних компетентностей</p> <p>Має успішний досвід здійснення професійної діяльності за усіма трудовими функціями</p> <p>Демонструє інноваційність та лідерство у професійній діяльності, результатом яких є підвищення мотивації та здатності студентів до навчання, а колеґ – до професійного зростання</p> <p>Робить помітний внесок в інституційне зміцнення ЗВО, покращення якості його освітніх послуг</p> <p>Успішно реалізує освітні, професійні та/або наукові проекти на національному та міжнародному рівнях і контекстах</p>

**Перелік компетентностей випускника за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки
для другого (магістерського) рівня ВО (Стандарт, 2021)⁴**

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати проблеми, задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері освітніх, педагогічних наук.
Загальні компетентності	<p>ЗК1.Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.</p> <p>ЗК2.Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.</p> <p>ЗК3.Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК4.Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК5.Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.</p> <p>ЗК6.Здатність виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.</p> <p>ЗК7.Здатність до міжособистісної взаємодії.</p> <p>ЗК8.Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.</p> <p>ЗК9.Здатність працювати в міжнародному контексті.</p> <p>ЗК10.Здатність проводити дослідження на відповідному рівні.</p>
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності	<p>СК1.Здатність проектувати і досліджувати освітні системи.</p> <p>СК2.Здатність застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення задач дослідницького та/або інноваційного характеру в сфері освіти й педагогіки.</p> <p>СК3.Здатність враховувати різноманітність, індивідуальні особливості студентів у плануванні та реалізації освітнього процесу в закладі освіти.</p> <p>СК4.Здатність здійснювати експертизу та надавати консультації з питань освітньої політики та інновацій в освіті.</p> <p>СК5.Здатність розробляти і реалізовувати нові освітні інструменти, проекти та інтегрувати їх в освітнє середовище закладу освіти.</p> <p>СК6.Здатність управляти стратегічним розвитком команди в педагогічній, науково-педагогічній та науковій діяльності.</p> <p>СК7.Критичне осмислення проблем у сфері освіти, педагогіки й на межі галузей знань.</p> <p>СК8.Здатність інтегрувати знання у сфері освіти/педагогіки та розв'язувати складні задачі у мультидисциплінарних та міждисциплінарних контекстах.</p> <p>СК9.Здатність до використання сучасних інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у освітній та дослідницькій діяльності.</p> <p>Додатково для освітньо-наукових програм:</p> <p>СК10. Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у закладах вищої освіти.</p> <p>СК11.Здатність планувати і виконувати наукові дослідження в галузі освітніх, педагогічних наук.</p> <p>СК12.Здатність забезпечувати інтелектуальну власність на результати дослідницької/інноваційної діяльності у сфері освітніх, педагогічних наук.</p>

⁴Про затвердження стандарту вищої освіти України за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України від 11.05.2021 р. № 520. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>